

Зоран Јовановски

ВОЕНА ДИПЛОМАТИЈА

Скопје, 2018 година

СОДРЖИНА

ВОВЕД	9
ГЛАВА I.....	15
ПОИМНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ И ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА ДИПЛОМАТИЈА	15
1. Поим и историски развој на воената дипломатија	15
1.1 Конспиративна и транспарентна дипломатија	24
1.2 Кодифицирање на дипломатското право	25
ГЛАВА II	31
2. НАСТАНУВАЊЕ И РАЗВОЈ НА ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА	31
ГЛАВА III	47
3. ВОЕНА ДИПЛОМАТИЈА	47
3.1 Воената дипломатија и нејзините специфичности	47
3.2 Функции на воената дипломатија.....	50
3.3 Задачи на воената дипломатија.....	53
3.4 Воено-дипломатски претставник.....	56
3.5 Видови дипломатски мисии	57
3.6 Воената дипломатија на Република Македонија	59
3.7 Превентивна дипломатија	67
3.8 Преговарањето како начин на реализирање на превентивната дипломатија	69
3.9 Фактори за успешноста на превентивната дипломатија	71
3.10 Од превентивна дипломатија до превентивна акција.....	73
3.10.1 Иницијативи за навремена превенција.....	75
3.10.2 Конференциска дипломатија.....	78
3.10.3 Воена дипломатија на врвот.....	79
ГЛАВА IV	87
4. ПРЕТСТАВНИЦИ ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ	87
4.1 Тела за меѓународно комуницирање и претставување.....	87
4.2 Шеф на држава	88
4.3 Шеф на Влада (Премиер)	89
4.4 Министер за надворешни работи	89
4.5 Високи претставници на министерството за надворешни работи	90
4.6 Дипломатски и конзуларни претставници.....	91
4.7 Воени претставници.....	92

ГЛАВА V	95
ВОЕНО-ДИПЛОМАТСКИ ПРОТОКОЛ.....	95
5. Воено-дипломатска техника	95
5.1 Претставување на државите.....	95
5.2 Избор и именување на шеф на мисија	96
5.3 Водење на дипломатска мисија во отсуство на шеф на мисијата.....	98
5.4 Воени аташеи.....	99
5.5 Непожелна личност – <i>persona non grata</i>	100
5.6 Специјални пратеници.....	100
5.7 Воспоставување на конзуларни односи.....	101
5.8 Отворање на конзуларно претставништво	102
5.9 Именување на шеф на конзуларното претставништво.....	102
5.10 Дипломатски протокол	103
ГЛАВА VI.....	105
ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА И БЕЗБЕДНОСТА	105
6. Поимовно дефинирање на безбедноста	105
6.1 Видови безбедност	109
6.1.1 Индивидуална безбедност	110
6.1.2 Национална безбедност – воената безбедност	111
6.1.3 Воена безбедност.....	112
6.1.4 Меѓународна безбедност	113
6.1.5 Кооперативна безбедност	115
6.1.6 Интегрална безбедност	117
6.1.7 Колективна безбедност	119
ГЛАВА VII	121
СИСТЕМ НА БЕЗБЕДНОСТ НА МЕЃУНАРОДНАТА ЗАЕДНИЦА	121
7. Одржување на мирот и безбедноста на Балканот.....	121
7.1 Организација на Обединетите нации	124
7.2 Мировна операција на ООН.....	126
7.3 Северноатлантска договорна организација (НАТО)	128
7.4 Основни принципи и цели на НАТО.....	129
7.5 Партнерство за мир како проект за проширување на НАТО....	132
7.6 Европска унија (ЕУ).....	135
7.7 Стратешки цели на Европската унија	140
ГЛАВА VIII.....	143
ВОЕНАТА РАЗУЗНАВАЧКА И КОНТРАРАЗУЗНАВАЧКА СЛУЖБА ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ.....	143

8. Поимно определување на воените и цивилните разузнавачки и контраразузнавачки служби.....	145
8.1 Оперативни методи на тајните служби.....	149
8.1.1 Оперативна комбинација.....	149
8.1.2 Двојна комбинација.....	149
8.1.3 Дезинформирање.....	150
8.2 Тактика на работа на разузнавачката служба.....	150
8.2.1 Поим на тактиката на работата на разузнавачките служби – разузнавачка тактика.....	150
8.3 Кои се тајните методи што ги користат разузнавачките служби?.....	151
8.3.1 Метод на тајно инфилтрирање на агент од разузнавачките служби во криминалните структури кои се предмет на интерес.....	151
8.3.2 Агентурен метод.....	151
8.3.3 Како се придобива граѓанин – агент?.....	152
8.3.4 Процес на работа со агентот.....	152
8.3.5 Возраст и пол на агентот – граѓанин.....	153
8.3.6 Обука на веќе вработениот агент – граѓанин во разузнавачко-безбедносните служби.....	153
8.3.7 Едукација и обука со која треба да бидат усовршени и осознаени, како и совладани основните прашања од страна на агентот.....	154
8.3.8 Дискреција во агентурната работа.....	154
8.3.9 Дисциплината како основен предуслов во реализацијата на воено-разузнавачките задачи.....	155
8.3.10 Навремениот контакт е од непроценливо значење за успешна реализација на задачата.....	155
8.3.11 Повеќе план за итни и резервни контакти.....	156
8.3.12 Непосредна и посредна врска со агентот.....	156
8.3.13 Агент за работа во услови на војна.....	156
8.3.14 Проверка на работата на агентот.....	157
8.3.15 Завршување на соработката со агентот.....	158
8.4 Методи на военото разузнавање.....	158
8.4.1 Тајна употреба на технички средства.....	158
8.4.2 Прикриени методи на военото разузнавање.....	160
8.4.3 Метод на прикриено воено опсервирање.....	160
8.4.4 Прикриено анкетирање како воено-разузнавачки метод... ..	161
8.4.5 Прикриено научно истражување како воено-разузнавачки метод.....	161
8.5 Легални методи на воено-разузнавачките служби.....	161
8.5.1 Испитување воени заробеници.....	162

8.5.2 Испитување бегалци.....	163
8.5.3 Испитување дезертери	164
8.5.4 Извидувачки активности	165
8.5.5 Електронско извидување	165
8.5.6 Прибирање податоци преку псевдодипломатски претставници.....	166
8.5.7 Информации и податоци прибирани преку дипломатски претставници	167
8.5.8 Прибирање податоци преку соработка со други разузнавачки служби.....	167
8.6 Неразузнавачки дејства на разузнавачките служби.....	168
8.6.1 Пропаганда.....	170
8.6.2 Субверзивни активности	171
8.7 Форми на субверзивни дејствија	172
8.7.1 Создавање на илегални здруженија.....	172
8.7.2 Шпионажата како форма на субверзивно дејство.....	172
8.7.3 Диверзија како форма на субверзивно дејство.....	172
8.7.4 Саботажа како субверзивно дејство	173
8.8 Превратнички дејствија.....	173
8.8.1 Државен удар како превратничко дејство.....	173
8.8.2 Пуч како превратничко дејство.....	174
8.8.3 Вооружена побуна како превратничко дејство	174
ГЛАВА IX.....	175
ВИДОВИ РАЗУЗНАВАЧКИ И КОНТРАРАЗУЗНАВАЧКИ СЛУЖБИ	175
9. ВЛИЈАНИЕТО НА ТАЈНИТЕ СЛУЖБИ ВО ПРОЦЕСОТ НА КРЕИРАЊЕ И МАТЕРИЈАЛИЗИРАЊЕ НА НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА ДРЖАВАТА	177
9.1 Разузнавачката служба како средство на надворешната политика.....	177
9.2 Однос на разузнавачките служби со дипломатијата	180
9.3 Имунитет на дипломатските и воено-дипломатските претставници	181
ГЛАВА X.....	183
УЛОГАТА НА ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА ВО ЗАЧЛЕНУВАЊЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО НАТО (ЕВРОАТЛАНТСКИ ИНТЕГРАЦИИ)	183
10. Суштината на потребата од новиот концепт ка НАТО и можноста за Република Македонија	183
10.1 Причина за промена на безбедносниот концепт на НАТО.....	184

10.2 Безбедносните предизвици наспроти индивидуалните перцепции на државите членки и новиот стратегиски концепт на НАТО.....	186
10.3 Шансата на Република Македонија за членство во НАТО.....	188
10.3.1 Патот на Република Македонија кон Северноатлантската алијанса	189
10.3.2 Реформи во одбраната.....	193
РЕЗИМЕ.....	195
ИЗВОДИ ОД РЕЦЕНЗИИ	199
ЗА АВТОРОТ	203
БИБЛИОГРАФИЈА.....	205

ВОВЕД

Дипломатијата може да се објасни како уметност, вештина или пак способност на еден човек, на една нација, на една држава во решавање на одредени спорови, и таа како поим или појава не е воопшто нова категорија, напротив, таа има корени во почетокот и на неразвиените општества. Таа се смета како најстар облик на комуницирање помеѓу државите. Таа симболизира средство на државите за водење на надворешната политика и ги опфаќа сите дејности и активности при водењето и спроведувањето на истата.

Зборот дипломатија има потекло од грчкиот збор „*diploma*“ кој симболизирал државен документ кој бил доделуван на одредено лице од страна на државата, како документ за одредени државни овластувања кои ги поседувало лицето, за да ја претставува својата држава во друга држава. Па така, тоа лице кое ги поседувало одредените овластувања, потврдени со тој документ, било наречено дипломат.

Дипломатот е личност која се карактеризира со многу високо квалитетни својства и особини, поседува висок степен на знаења од областа на конкретната наука, но и познавање на другите науки кои се сродни со дипломатијата, но и оние кои не се. Но, особен акцент се става на познавањето на економијата, која што во денешницава е високо акцентирана. Дипломатот е лице кое ја претставува својата држава, а не одредени политички партии на својата држава, и е безусловно должен да ја спроведува надворешната политика на државата која му ја дала довербата.

Со текот на развивањето на општествата и државите, дипломатијата се карактеризирала како витален инструмент, кој се одразувал низ низа на општествени категории, и ставала акцент најмногу на развојот на билатералните и мултилатералните односи помеѓу државите. Па од ова може да се констатира дека дипломатијата е тесно поврзана со меѓународното право. Но, исто така е неопходно да се напомене дека дипломатијата со текот на времето низ минатото, сама изградила своја историја, како и сопствена теорија за проучување на фактот, како е дел од меѓународното право, како и гранките на меѓународното право. Исто така може да се нарече дека е материја, конгломерат од повеќе дисциплини, а е рефлексција на времето во кое живееме. Дипломатијата како уметност за решавање на проблемите и споровите по мирен пат, е основа за еден хармоничен развој на одредени интереси кај државите на меѓународен план, кои често се конфронтираат помеѓу себе, па така, дипломатијата преку своите

претставници, ги користат методите и средствата кои се традиционални, со цел да изнајдат соодветно решение за земјите кои се конфронтираат, односно имаат спротивставени интереси. Основната функција на дипломатијата е имплементирањето, советувањето како и обликувањето на надворешната политика. Дипломатијата е оружје на секоја држава која преку своите претставници ги координира и претставува, како и ги осигурува и изразува своите интереси по пат на кореспонденција.

Дипломатијата низ времето има изградено свој сопствен систем на наука, на организација, како и структура. Структурата на дипломатијата е составена од повеќе државни институции кои во едно го сочинуваат и безбедносниот систем на една држава, односно дипломатијата е продукт на едно општество како и неговите можности и неговата развиеност. Голема улога има Министерството за надворешни работи (МНР) во една држава, но сепак и низа на други државни институции имаат влијание врз развојот на дипломатијата, затоа што факт е дека дипломатијата првенствено припаѓа на државата и затоа на тие државни субјекти им била и им е потребна и неопходна. Државата како основен субјект на меѓународното право, преку дипломатијата ги остварува своите надворешно-политички цели. Надворешно-политичките органи на една држава, вложувале големи напори како и материјални средства со цел да креираат еден современ дипломатски апарат. Амбасадата, дипломатската мисија како и конзуларните претставници, изградиле ресорска организација, но и функција за да обезбедат важни и витални државни политички позиции и ја реализирале дипломатската политичка примена, како со дозволени, така и со недозволени средства во надворешно-политичкото општење.

Воениот фактор во историјата се појавил прилично рано на надворешно-политичката сцена. Односите со други земји не секогаш биле спроведувани преку министерството за надворешни работи на една држава, туку дипломатските односи биле спроведувани преку други државни институции. Една од тие институции е Армијата, односно Министерството за одбрана, но мора да се напомене дека армијата како државна институција, која директно и самостојно воспоставува контакт со друга држава. Министерството за надворешни работи има изградено сопствени и постојани *ad hoc* дипломатски органи и преку тие органи ја развиваат својата активност која има воена содржина на меѓународен план. Воената дипломатија отсекогаш ги развивала своите дипломатски институции преку постојани дипломатски претставништва, воени мисии, воени економски претставништва, како и воени комисии, па така тие воени дипломатски институции

развиле посебна форма на дипломатијата, односно воена дипломатија која од една страна е многу специфична и груба, но гледано од друг аспект, е сензитивна. Па така, воените дипломатски односи се конгломерат од меѓуармиска соработка во сите области. Воената дипломатија се вградува во општата дипломатија и е гранка на истата. Разликата помеѓу општата дипломатија и воената дипломатија е тоа што општата дипломатија е тесно поврзана со министерството за надворешни работи додека пак, воената дипломатија е тесно поврзана со министерството за одбрана, но сепак е и тесно поврзана со амбасадорите кои ја покажуваат својата јурисдикција, како шефови на одредени дипломатски мисии. Воената дипломатија има тешки, специфични, сложени и бројни задачи, кои се поделени на воено-дипломатски субјекти кои се водат според начелата и принципите на министерството за одбрана. Неопходно е да се напомене дека, работата на воената дипломатија е тесно поврзана и со разузнавачката дејност и шпионажата. И разузнавањето и шпионажата водат кон разузнавачката служба, па оттука, разузнавачката служба одлучува и ги организира мисиите на воената дипломатија, ги дава нејзините задачи кои треба да ги изврши, дава ангажман, план за работа, односно координација за работата на воената дипломатија, како и го избира кадарот кој ќе работи во разузнавачките служби. Воената разузнавачка служба константно планира и раководи со работењето на разузнавачите и организира разузнавачки и шпионски акции. Вооружените сили, воената разузнавачка служба, воената и државната тајна, разузнавањето и шпионажата, се покриени со покривката на мистеријата. Особено воената дипломатија како предница на военото разузнавање, секогаш била интригантна и истовремено во центарот на вниманието на сите институции кои го сочинуваат безбедносниот систем на една држава, но не само нив туку и на обичните граѓани на една држава. За воената дипломатија може слободно да се каже дека е и конспиративна, но и транспарентна, затоа што секогаш во одредена ситуација знае да ја изненади јавноста со својата тајност, па од ова може да се каже дека е и контрадикторна.

Кадарот на воената дипломатија мора да исполнува одредени услови за да би ја вршел таа воена дипломатска професија, поточно, треба да определува одредени критериуми што и не се толку важни во одредени институции, а тие се: личности со високо образование, личности со висока интелигенција, но и самоверба, личност со голема самоконтрола, одговорна личност која навремено и точно ќе ги извршува зададените (многу често, тешки и комплицирани) воено-дипломатски задачи, личност која ќе може да го претставува

министерот за одбрана, личност која ќе може да ги претставува вооружените сили, личност која е способна да ги штити своите вооружени сили, односно вооружените сили на својата држава како и нејзините припадници, како и да биде способна да извршува разузнавачки дејности. Па така, овој труд не само што ќе може да ги заинтересира воените дипломати, дипломатите, разузнавачите како и контраразузнавачите, туку и личности кои немаат допирни точки и сличности со воената дипломатија или пак, безбедноста.

Дипломатијата е спроведена од страна на надворешната политика на државата со точно прецизирани задачи и насоки и со најсоодветни тактички и технички средства, како и методи. Кога станува збор за методите, тие се спроведуваат и употребуваат за да се постигне точно утврден национален интерес, односно за стабилизирање и фиксирање на позициите на една држава. Со дипломатските активности со преговарањето како средство, се обезбедува мирно изнаоѓање на решенија кога постои одреден спор помеѓу државите. Кога станува збор за временскиот карактер на дипломатијата, може да се направи следнава поделба: постојани дипломатски мисии кои се вклучени во меѓународни организации, и *ad hoc* дипломатски мисии, кои се специјални мисии. Во времето во кое живееме, реален е фактот дека меѓународната заедница се соочува со сериозни и застрашувачки воени конфликти кои ја загрозуваат безбедноста, не само на национално, регионално и меѓународно ниво, туку и на глобално ниво. Тие воени конфликти се манифестираат низ големо насилство, и за жал, како што напоменавме ги надминуваат националните граници. Кога станува збор за воени конфликти, односно нивната деструктивност, нивната непредвидливост како и турбулентност, е проследена со висок степен на агресија и се рефлектира на меѓународната заедница. Кога станува збор за доменот на дејствување на светската организација особено кога станува збор за прашањето за решавање на воени конфликти, таа се потпира и користи широк дијапазон на инструменти, како за контролирање, така и за разрешување на воените конфликти кои веќе настанале внатре во една држава или помеѓу две и повеќе држави. Кога пак станува збор за меѓународната заедница, слободно може да се каже дека таа е сложен конгломерат на односи и субјекти, па така постојано, континуирано се води „натпревар“ помеѓу две специфични состојби – соработка и конфликт. Кога се работи за конфликтот и соработката како состојби, тие имаат мошне специфични меѓусебни релации, поточно, во состојба на конфликт, се потиснува соработката или пак, со соработката може да настане одреден конфликт. Но, од друга страна тие егзистираат паралелно и се борат за доминација. Во практиката се

покажало дека најприсутен е третиот случај, па оттука произлегува дека овие две состојби се постојано присутни низ светот истовремено или пак се наоѓаат во преодни фази кога се прават напори да се надминат веќе постоечките, конкретни воени конфликти. Во изминатиов период, реакциите на меѓународните институции беа прилично активни, а тоа е резултат од искуствата во справувањето со современите безбедносни глобални закани, кои резултираа со воени конфликти, тероризам и други тешки кривични дела од областа на организираниот криминал, но сепак истите тие меѓународни институции на некој начин влеваат оптимизам дека сепак, ставот на рано предупредување, како и менаџирањето на ризиците како и решавањето на воените конфликти, се поврзани и претставуваат инструмент за успешно справување со современите безбедносни закани, како и за мирно решавање на воените конфликти со дипломатијата.

Гледано и анализирано од сè ова погоре напишаното, може да се дојде до една констатација, дека воената дипломатија е гранка која е автентична, актуелна и значајна проблематика, која допринесува до неопходност за нејзино натамошно практично и теориско проучување.

ГЛАВА I

ПОИМНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ И ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА ДИПЛОМАТИЈАТА

1. Поим и историски развој на воената дипломатија

Дипломатијата е најстариот облик на комуницирање помеѓу државите и претставува средство, односно најсилно оружје на секоја држава за водење на надворешната политика преку водење на преговори помеѓу државите од страна на официјалните органи кои ги вршат истите како умешност и во транспарентното, но и во конспиративното преговарање. Но, со развитокот на општествата и со текот на времето, поимот дипломатија добил пошироко значење. „Според некои автори, на меѓународната сцена тоа може да значи раководење во меѓународните односи преку преговарање, односно спроведување на соработка, на односите помеѓу државите со мирољубиви средства – метод преку кој овие односи се регулирани и спроведени од страна на амбасадорите или пратениците, професија или вештина на дипломатите“.¹

Почетокот на новата ера, но исто така и периодот потоа, бил постојано пропратен со војни. Но, уште тогаш постоела мислата дека е неправедно да се започне војна пред претходно преговарање. По завршувањето на битките, најчесто се испраќале повеќе личности, кои биле наречени гласници, за да бараат примирје со цел да се земат трупите на загинатите од војната, но и да се ослободат тогашните воени заробеници, но никогаш не се испраќал само еден гласник, затоа што и тогаш постоела веројатноста истиот да биде поткупен или пак заробен и измачуван, се додека не ја каже потребната информација на земјата која ги држи заробениците. „Преговарачите добивале упатства од сенатот, а понекогаш и непосредно од својот народ. За несовесно извршување на добиените задачи или пак примање мито, преговарачот бил строго санкциониран.“² Но сепак, неопходно е да се напомене дека не постојат веродостојни записи со кои со точност би можело да се потврди настанувањето на дипломатијата и дипломатските односи. Никулците на дипломатијата се среќаваат со раниот развој на цивилизацијата. Врз развивањето на дипломатските односи имаат големо влијание првите зачетоци кои се појавиле во периодот на создавањето

¹ Марковски Д., Дипломатија, организација и практика, Скопје, 2002 година, стр.17

² Ѓорѓевиќ С., Митиќ М., Дипломатско и конзуларно право, Белград, 2007, стр.1

на државите како и нивните меѓусебни односи, кои за денешницава се важни, со производството на материјални добра односно продукти, кои се носеле на пазари во соседните држави, воведување на пари како платежно средство, водењето на војни за освојување на одредени територии, поради што се креирале сојузи помеѓу две или повеќе држави. Исто така, неопходно е да се напомене фактот, дека „тогашните дипломатски односи ни од далеку не наликувале на денешниве, но сепак, постоеле некои обичајни норми, кои во тоа време давале белези на дипломатски односи“.³

Поговорката дека дипломатијата датира откога датира и човештвото, односно општеството, се поткрепува на повеќе факти. Еден од тие факти е фактот дека одбрани *ad hoc* пратеници правеле размена помеѓу најстарите антички држави, како доказ за тоа се тогашните сојузи односно мировни договори, кои биле забележани во старите историски записи. Како друг факт е фактот дека во Илијада се споменуваат пратеници, но истото се спомнува и во Стариот завет. „Жидовското кралство исто така одржувало дипломатски врски и разменуvalo пратеници со пријателските соседни земји. Древниот Египет, со своите односи со тогашните држави од југозападна Азија, а особено грчките држави, ја осознал потребата за развој на конкретни дипломатски односи“.⁴ И овие дипломатски односи, ако можат да се наречат така, биле уважувани како модуси за неповредливост на личноста на тој што преговара како и на пратеникот со цел, предуслов за успешно извршување на задачите, но од друга страна тоа биле и еден вид реципрочни мерки. Пратениците и преговарачите биле обележани, односно униформирани лица со цел да бидат распознаени, најчесто на пределот на половината носеле карактеристичен појас на кој била закачена бела палка, како и зелено гранче. Тогаш гледано од религиозен аспект, се верувало дека тие се заштитени од Господ и нечовечното однесување кон нив се верувало дека било грев. Но сепак, постоеле и случаи кога нивниот имунитет бил повредуван. „Во тоа време, први вистински чекори и доведување до совршенство на правилото на неповредливост на странскиот пратеник го направиле Римјаните. Кај нив повредата на пратеникот претставувало тешко злосторство. За ова сведочи пресудата на римскиот сенат со која Сатурин бил осуден на смрт поради тоа што тешко го повредил пратеникот на кралот Митридат“.⁵

---

³ Виктор Г., За Македонската Дипломатија, стр.222. Цит. Britanica, Енциклопедија, 15 едисија (1992), Микрорегија (том 4), The University of Chicago, Chicago, стр.114.

⁴ Берковиќ Г., Дипломација и дипломатска професија, Загреб, 2006 год. стр.17 и 18.

⁵ Пивоваров В., Арсовски Љ., Дипломатско и конзуларно право, Скопје, 2008, стр.21

Активностите на египетските фараони на дипломатијата, имале тенденции да ја прошират нивната доминација во другите земји кои биле во нивна близина. „Фараоните го подгревале непријателството помеѓу палестинските и сиriskите водичи и на тој начин го остварувале своето влијание над нив“.⁶ Гледано пак од друг аспект, пратениците кои припаѓале на помалите држави, за да ја добијат наклонетоста на фараоните, настојувале и склучувале бракови со роднини на фараоните, а за компензација на тој брак нуделе многу злато, скапоцени предмети, како и воена помош. „Еден од позначајните настани во овој историски период е склучувањето на договори помеѓу египетскиот фараон Рамзес II и хетскиот цар Хатусила III во 1278 година п.н.е. на тој начин продолжило одржувањето на пријателските врски помеѓу египетскиот и хетскиот двор со повремено испраќање на пратеници“.⁷

Во тој период, исто така и Асирците имале развиена дипломатија, која имала тенденција преку врските со Египет, потполно да се ослободат од зависноста од Вавилон. После извесен период, дипломатијата на Асирците ја насочува нивната активност кон попречување на активностите на земјите од регионот за создавање на одредени сојузи, кои всушност постојано и континуирано се појавувале наоколу, со цел да ги оневозможат плановите на асирските планови кои имале воен карактер. „Нејзините пратеници честопати директно се мешале во борбите на претендентите за престолите во соседните држави, при што со најразлични средства и методи настојувале новоизбраните кралеви и натаму да останат зависни од Асирија“.⁸ Асирија пак да ги оствари своите цели, создала конспиративна мрежа на известувачи, односно шпиони и со тоа непосредно интервенирала кај оние држави кои биле полузависни. Документите кои биле пронајдени во Нинава, биле напишани со клинесто писмо, и се од голема значајност за активноста на дипломатијата на династијата Саргонида.⁹

Кога станува збор за развитокот на дипломатијата во Индија, може слободно да се каже дека индиските закони Ману, имале голема улога за развитокот на дипломатијата на таа земја. Преку содржината на тие закони, се дошло до сознание дека професијата на дипломатот била многу ценета професија. Улогата и активностите на дипломатите, односно пратениците во Индија имала разузнавачки карактер, односно тие ја проучувале личноста на владетелите на земјите во кои биле

---

⁶ Марковски М., Дипломатија, организација и практика, Скопје, 2002, стр.19

⁷ Исто, стр.19

⁸ Исто, стр.19

⁹ Исто, стр.20

испраќани, како и за состојбата на таа држава. „Мирот и неговата спротивност – војната, зависат од пратеникот“. Па од овој цитат може да се заклучи дека пратениците се тие што ги креираат или пак ги раскинуваат сојузите помеѓу државите. Исто така, со горенаведениот цитат може да се констатира и дека требало да се посвети големо внимание на тоа кои лица ќе бидат избрани како пратеници во другата држава, од една страна да ја претставуваат нивната земја, а од друга страна, со нивната способност да пронајдат одредени информации кои биле во корист за истата.

Кога станува збор за дипломатијата во античка Грција, слободно може да се говори за робовладетелство, односно демократијата во античка Грција има белег на робовладетелска демократија. Демократијата тогаш била спроведена преку народните собранија на граѓаните кои биле слободни, па така со овој облик на општествено уредување, тие граѓани кои биле слободни имале голема контрола во лидерството на надворешната политика, како и врз изборот на тоа кои личности ќе бидат избрани за претставници на нивната земја, односно пратеници. Слободните граѓани на античка Грција ги одредувале и целите и задачите на мисиите на пратениците, но и имале право да вршат контрола и увид во нивното работење, како и во крајниот резултат од работата на пратениците. „Пратениците доаѓале во контакт со претставниците на градот во кој биле испраќани преку проксенот, на кого му предавале некој вид писмо – симбол, со кое биле препорачувани. Упатствата за работа биле содржани во посебен документ кој се викал диплома“.¹⁰ Со овој цитат повторно се потврдува тезата за тоа како настанал зборот дипломатија. Карактеристично за грчката дипломатија е тоа што многу често биле употребувани актери, односни глумци во улога на пратеници, затоа што не секогаш биле избрани личности со голема ораторска вештина, а баш и тоа била поентата, односно пратеникот кога има настап пред народното собрание во земјата во која бил пратен, морал да ги убеди и со говор, но и со гестикулации на телото за да народот од другата држава ја разберел пораката, односно симболот што бил испратен од државата која го избрала пратеникот како нејзин претставник. Пратениците, покрај тоа што морале да имаат ораторска и манипулаторска вештина, морале да го знаат и јазикот на земјата во која биле испратени на одредената мисија.

Во класичниот период во Грција, бројот на тие мисии имал се поголем прогрес и основни задачи на античката грчка дипломатија биле

---

¹⁰ Исто, стр.20

развојот на економските и политичките врски¹¹, формирањето на воените сојузи, како и тенденцијата односно борбата да се придобијат или преземат членови од другите држави и да ги придобијат или пак поткупат, да работат за сопствената држава. „Освен во активностите на територијата на старата Елада, грчката дипломатија била насочена и кон развојот на односите со другите народи, меѓу нив со Персијците и со античките Македонци, а во подоцнежниот период и со Римјаните“. Па така, неопходно е да се напомене и дека античките Македонци како соседи на античка Грција, поседувале многу вешта дипломатија, која имала тенденција да ја пороби античка Грција и која после одреден период успеала во тоа.

Па така, од горенаведеното може да се дојде до неколку заклучоци за карактеристиките на употребата на пратениците, односно како што тогаш биле нарекувани пратеници. Постојани мисии не постоеле, туку се формирале само *ad hoc* мисии во периоди кога државата имала одреден интерес. Пратеникот имал функција да пренесе одредена порака во државата во која бил пратен, како и задолжително било да се извести господарот за завршената мисија. Тогашните дипломати имале само за задача да ја пренесат конкретно и точно пораката која им била наредена од народното собрание, во другата држава, но и како да ја пренеле тие не смееле да бидат санкционирани, малтретирани и убивани, но тоа често и не се практикувало.

Кога пак се говори за развојот на римската дипломатија, може да се направи една компарација со грчката дипломатија, а резултатот е дека таа демократија била робовладетелска дипломатија. Во римската дипломатија освен Сенатот, голема улога во изборот на пратениците имала и црквата, па така започнало и испраќањето на претставниците во другите држави. После краток период, организацијата на службата за дипломатија паѓа под надлежност на царските канцеларии, а додека пак Сенатот ја губи целата надлежност над организацијата на дипломатијата, па така, на овој начин, римската дипломатија добива централистичко-бирокуратски карактер. Дипломатијата имала тенденција кон освојување на планови, како и деструкција на непријателските сојузи. Во периодот на залезот на римската моќ, улогата на дипломатијата има превентивен, односно одбранбен карактер со тоа што таа настојува да ги одврати Варварите кои постојано го напаѓале Рим, но исто така се обидува да стане сојуз со Варварите.

Кога се говори за средниот век, слободно може да се каже дека тој се карактеризира со феудалната расцепканост, која всушност ја

---

¹¹ Исто, стр.21

одредувала улогата на дипломатијата. Исто така, во Средниот век, но подоцна, византиската и папската дипломатија придонесува многу за развојот на дипломатијата воопшто. Во тој период византиското царство било разнишано, па така, византиските цареви ставиле акцент на креирање на успешна дипломатија со тенденција успешно да биде спроведена византиската надворешна политика. Византија била изложена на чести напади од страна на Варварите, немала моќна војска која би можела тогаш успешно и соодветно да одговори на таа закана и тоа претставувало најголем проблем со кој се соочувала Византија во тој период. Па така, Византија креирала и употребувала најразлични методи со цел да ги неутрализираат нападите од Варварите. Методите биле специфични сложени и карактеристични и се состоеле од правење на проблеми и несогласувања помеѓу варварските племиња, преку византиски пратеници. Главната цел на Византија била да создаде вооружени судири помеѓу варварските племиња, преориентирање на варварските племиња на страна на Византија, а во некои случаи и склучување на сојузи. Одредени активности од страна на Византија резултирале со успех, а тоа имало значајна улога во забавување на процесот на пропаѓање на Византија. Дипломатските методи кои ги спроведувале византијците, претставувале репер за варварските владетели, кои постепено се зацврстувале и се издигнувале над сите останати племиња. Поентата била да се санираат „пукнатините“ во Византија и да се издигне гламурозноста и способноста во дипломатијата, со цел да се прикрие пропаѓањето на Византија. Така на пример, М. Бартош, го издвојува церемонијалот за дочек на варварските пратеници, кој се организирал уште на самата граница на државата. „Улогата на почесната придружба била да го спроведе пратеникот по престолнината по најдолгите и најнедостапните предели, со што тој би стекнал впечаток дека престолнината е многу далеку и дека е многу тешко да се пријде до неа. Со иста цел биле и воените паради, раскошните забави и големите приеми во царските палати, придружени со прикажување на разновидни технички изуми за тој период“.¹² Неопходно е да се напомене дека тој период се карактеризира со белег на дипломатијата на папата, кој бил авторитет на црквата, како и нејзин поглавар и водич. Светата власт се наоѓала во рацете на папата во Италија, но и на одредени свештеници и монаси, па така црквата, односно папската дипломатија интегрирала голема улога во државите во Европа. Атентати, нарачани убиства, измами и други тешки кривични дела ја претставувале папската дипломатија со цел

---

¹² Исто, стр.22

потчинување на световните поглавари, односно непосредно проширување на светата власт, надвор од националните граници на државата.

Постепеното формирање на модерната дипломатија е карактеристика на преодниот период, со што започнало воспоставувањето на постојани дипломатски мисии, а не само *ad hoc* мисии. Со овој факт се согледува дека од овде се корените на модерната дипломатија. Друг факт за модерната дипломатија е креирањето на меѓународни институции кои имале постојани дипломатски претставници. Преодниот период се смета дека започнал во XV век и исто така се карактеризирал со почетокот на трговскиот развој во градовите во Италија, но и интегрирање на трговијата во другите земји. Па така настанала неопходноста од константно и постојано праќање на претставници во земјите во Европа. Дипломатите на Византија и Фиренца вградиле длабок белег во поимот на модерната дипломатија. „Таа исто така изградила своја служба на известување, која функционирала по пат на телеграми и повремени извештаи – *dispacii*. Посебно треба да се истакне и завршниот извештај – *relacioni*, кој пратениците по своето враќање го поднесувале пред Сенатот“.¹³ *Relacioni*, односно завршниот извештај од спроведената работа, означувал специјален документ кој бил обемен и содржел многу информации за работата на пратеникот, но и за земјата во која бил испратен на мисија. Ова може да се погледне од два аспекти: зачеток на современото комуницирање помеѓу државите и нивните претставништва и разузнавачката активност. „Етаблирањето на институтот постојани дипломатски претставништва продолжува и во подоцнежниот период на создавање на апсолутистичките држави. И покрај одредените отпори на владетелите кон странските претставници, процесот на трансформирање на дипломатијата во општоприфатена меѓународна институција продолжил“.¹⁴ Се појавила и неопходноста на апсолутната монархија за креирање на сопствена надворешна политика на сопствената династија и резултирала со креирање на институции на дипломатијата преку кои се спроведувала моќта на династијата. Тогаш интензитетот за проширување на територијата се засилил, а како тактика на постигнување на тоа била употребата на сила, односно војната, а несвесно, тоа имало многу негативен белег во тогашната дипломатија. Дипломатите кои биле новосоздадени се карактеризирале со тоа што патриотизмот не бил присутен кај истите, но исто така не бил присутен ни моралот, но за жал бил присутен и актуелизиран поткупот, односно митото. Честите промени на владетелите,

---

¹³ Исто, стр.22

¹⁴ Исто, стр.23

издавањето на државните тајни, подмитувањето од непријателската држава и примањето мито од истата, како и ставањето на двајца или повеќе владетели во тогашната служба, била карактеристика на дипломатите на тој период. Почетокот на XVII век го заокружил процесот на прифаќање на постојан дипломатски претставник како институт, како и го означувал крајот на овој период, но со претходно создадени неопходни услови за понатамошен развој на дипломатијата.

После овој период во развитокот на дипломатијата следи периодот на модерната дипломатија. Овој период е од непроценливо значење на историскиот развој на дипломатијата. Карактеристики на периодот на модерната дипломатија биле: свеста за неопходноста од постојано претставништво, свеста за правилниот начин на претставување на сопствената држава, свеста за формирањето на специјални државни органи кои се занимавале со надворешната политика, свеста за организацијата на професионалната дипломатска служба, кодификацијата на дипломатските рангови и на процедурите на дипломатските конференции, свеста за издигнување на дипломатијата до тој степен кој ќе ги задоволи потребите во спроведувањето на надворешната политика итн.

Современото решавање на дипломатските односи помеѓу државите започнува со процесот на формирање на национални граници на државите, но и со соработката помеѓу нив. Соработката се однесувала на брзата експанзија на трговијата помеѓу државите кои имале голема моќ, како и техничко-технолошки развој. Неопходно е да се напомене дека тогаш, за таа цел започнува кодификацијата на дипломатското право.

Во Римската Империја не може да се говори за дипломати, пратеници или пак дипломатски претставници во правилна смисла на поимот. Таму може да се говори за личности со различни професии кои привремено биле испраќани на мисии во други држави. Организацијата на Ахенскиот и Виенскиот конгрес придонела да се усвојат правилата за класите и ранговите на дипломатските претставници, но не со обичајните норми како што до тогаш било тоа регулирано, туку со законските норми. Државите почнале да креираат институции, односно да создаваат безбедносен систем со институции односно министерства, чија основна задача била спроведувањето на надворешната политика. Во тие институции односно министерства, се едуцирал кадарот кој се одликувал со висок професионализам, како и високо стручно ниво за работа како во сопствената земја, така и во надворешните претставништва. Тука почнала да се води малку поразлична дипломатија, односно со одредени тактики, техники и методи, биле потчинувани

малите и немоќни држави од страна на големите и моќни држави, преместување на границите, организирање на вооружени судири, но и одржување меѓусебни односи помеѓу големите тогашни сили. Во истиот тој период, се буди свеста кај малите заробени држави односно поробени народи за создавање на сопствени и независни држави. Со формирањето на сопствени држави, дипломатијата добива прогресија во нејзиниот развој затоа што тие се бореле за рамноправност во меѓународната политичка сцена.

XX век е обележје на современиот развој на дипломатијата, односно тој го означува почетокот на современиот развој на дипломатијата. Основен белег на овој век е соработката, односно потребата на народите за заедничко решавање на проблемите кои биле интерес на целокупната меѓународна заедница. Лигата на народите била прва формирана меѓународна заедница, а потоа била креирана и Организацијата на обединетите нации. Па така овие две меѓународни организации станале интерес и на малите и на големите држави, и со самото тоа се согледува развојот на современата дипломатија. Гледано од друг аспект, покрај современиот развој на дипломатијата може да се согледа и овозможувањето на пристапот кон глобално решавање на одредени проблематики, односно освен политичките, овде спаѓаат и еколошките, социјалните, како и економските проблеми, кои биле интерес на меѓународен, а не само на национален план.

Во овој период, односно во периодот на современиот развој се напушта принципот на класичната дипломатија. Дипломатијата станува иницијатор на многу значајни прашања од секојдневното човеково живеење со тоа што почна да се отвораат државни органи, односно Министерство за надворешни работи, преку кое се вршело соработка со експерти од други држави од различни области. Со почетокот на формирање на нови независни држави, како и динамичниот техничко-технолошки развој, се повеќе се појавува потребата од меѓузависност на ново создадените држави. Основен принцип бил отворањето на постојани претставништва – амбасади, но и се почесто се применувал и принципот на креирање, односно отворање на специјални *ad hoc* мисии кои функционираше како дополнување на активностите на веќе постоечките мисии. „Привременото седиште на Организацијата на обединетите нации во Њујорк, по основачката Конференција на Организацијата одржана во Сан Франциско во 1945 година, имало 51 мисија, што приближно одговара на тогашниот број на суверени земји. Кон овој број не се додадени земјите од фашистичката Алијанса. Во 1962 година овој број се зголемува за нови 60 членки, а веќе во 1982 година овој број изнесува 170 независни држави, од кои 159 стануваат членки,

односно отвораат свои постојани мисии во ООН. Според „Светскиот водич за дипломатски претставништва“ од 1986/87 година, во светот постојат 18400 дипломатско-конзуларни претставништва и мисии со над 100000 дипломатски конзуларни агенти во 170 држави“.¹⁵

Новите вредности на современата дипломатија биле принципите на независност и еднаквост, како и почитување на територијалниот интегритет на државите, а тоа произлегло од неопходноста за водење на активна надворешна политика на земјите од меѓународната заедница, без оглед на големината на државите или пак на степенот на развој на економијата.

1.1 Конспиративна и транспарентна дипломатија

Историскиот приказ на дипломатијата и нејзините активности укажува на фактот дека управувањето со надворешната политика било стационирано во рацете на малата меѓународна елита. Претставници биле монарсите и нивните династии и истите имале тенденција да го сочуваат светскиот поредок според сопствените интереси. Склучувањето на воени сојузи, прекројувањето на меѓународната карта, како и објавувањето на војни се одвивале конспиративно, односно далеку од очите на јавноста, но со почетокот на современиот период се појавува парламентаризмот и во државите започнува да се развива процес на концептот за демократија на меѓународните односи на глобално ниво.

По завршувањето на Првата светска војна се воспоставува нов светски поредок и е наметната непходноста од креирање на отворена дипломатија. Тајната односно конспиративната дипломатија претставува метод на необјавување преговори. Овој карактеристичен метод со тек на времето се развивал на начин кој ја отворил можноста често да бидат склучувани одредени договори далеку од очите на домашната јавност, но и од другите земји, без да се води сметка за интересите на истите. Интригите постојано биле присутни помеѓу владите и тие биле главна карактеристика во тој период. Со склучувањето на тие конспиративни договори се негирале граѓаните, и со нив се врежувале длабоки последици врз нивните загарантирани права. Премиот помеѓу старата и новата дипломатија во суштина симболизирал и премин кој ги следел сите демократски трендови кои биле карактеристични во тој период. Модерната демократија создала можности од многубројни влијанија кои иницирале одредени научни кругови да ги истакнат

---

¹⁵ Исто, стр.25

нивните специфични фактори за тактиките, техниките и методите на преговарањето на меѓународно ниво.

Од ова произлегува фактот дека отворената дипломатија симболизира реализирање на демократската контрола над надворешната политика. Особено е важно да се направи една дистинкција помеѓу преговарањето и политиката. Се претпоставувало дека интересите на надворешната политика ќе бидат рефлексивна на реакциите на граѓаните. Неопходноста од инфилтрирање на граѓаните во одредени дипломатски активности кои биле значајни за секоја демократска влада било репер за исправноста или пак штетната последица на намерата за преземање на одреден дипломатски потег. Но сепак, и покрај принципот на транспарентност кон домашната и меѓународната јавност, неопходно било одредени преговори да се одржат во тајност, односно не се изоставувал и принципот на конспиративност, затоа што предвременото интерпретирање на одредени информации и детали од преговорите кои би требало да се одржат во јавноста можело тешко да му наштети на тој преговарачки процес.

1.2 Кодифицирање на дипломатското право

Во периодот кога се развивала дипломатијата, таа се придржувала кон обичајните норми. Затоа што обичајните норми немаат правен карактер, тие се користеле при решавањето на конкретни проблеми и прашања во активностите на дипломатијата, но недостатокот бил тоа што истите немале задолжителен и обврзувачки правен карактер. Од овде произлегува фактот дека моралот бил единствена регулатива. Непостоењето на законските акти укажувало на непочитување на адетите и обичаите, а тоа укажувало на недоволна заштита и имунитет на постојаните дипломатски претставници, внатре во националните граници, но и надвор од нив кога тие биле упатувани на одредени дипломатски мисии. За да се надмине оваа хаотична состојба, помеѓу преодниот и модерниот период на дипломатијата, се креираат првите сериозни активности кои биле насочени кон кодифицирање на меѓународното дипломатско право. „Така, во 1815 година е одржан Виенскиот конгрес, на кој земјите учеснички (Австрија, Англија, Шпанија, Португалија, Прусија, Русија, Франција и Шведска) го потпишале генералниот акт за уредување на некои прашања од дипломатската практика. Мошне важен дел од овој документ претставува анексот „Д“, кој е всушност, Правилник за ранговите на дипло-

матските агенти.“¹⁶ Од ова може да се заклучи дека правилникот за ранговите на дипломатските агенти претставувал само делумно, односно половично кодифицирање на дипломатското право. Исто така со овој правилник биле утврдени три класи: пратеници, легати или нунции, пратениците, министрите или другите претставници, како и кралевите и во последната класа спаѓале привремените легати кои се акредитирале кај министрите за надворешни работи. Во тој период била утврдена агендата на приемот на дипломатските агенти да ги одредува и одбира секоја држава. Собирите кои биле на меѓународно ниво подоцна биле организирани и претставувале обид, односно имале тенденција за поголема кодификација, како и постепен развој на правилата за дипломатските претставници. Напредокот настанал дури во 1919 година со повелбата на Лигата на народите, со која бил одреден статусот на една универзална меѓународна организација, односно нејзиниот начин на работа, како и бил регулиран имунитетот на дипломатските претставници на истата. Кога постоела Лигата на народите, таа поседувала сопствен Комитет на експерти кои имале за задача да го кодифицират меѓународното право, со посебен акцент за прашањата и проблемите на класите, како и имунитетот и привилегиите на дипломатските претставници, но за жал тоа не резултирало со посебен позитивен, позначаен успех. Претставниците според рангот, односно хиерархијата, биле поставени помеѓу пратениците и министерот, поточно пред постојаните легати. Па така, на овој начин е заокружена активност на утврдувањето на рангот и хиерархијата на постојаните дипломатски претставници, и со тоа завршува делумното кодифицирање на дипломатското право. Потоа биле организирани меѓународни собири кои имале тенденција за понатамошна кодификација на правилата за дипломатските претставници. Во 1927 година, со Повелбата на Лигата на народите бил одреден статусот на една универзална меѓународна организација, како и нејзиниот начин на работа и заштита, односно имунитетот на дипломатските претставници, што исто така тоа не резултирало со некој позитивен успех.

„Натаму следуваат V и VI конференција на Пан-американската унија, одржани 1923 година во Сантијаго – Чиле и 1928 година во Хавана – Куба“.¹⁷ Но сепак, на овие регионални конференции не биле донесени некои правила што дотогаш не биле познати, но сепак истите биле од големо значење за понатамошниот развој на дипломатијата, односно на дипломатското право. Со одредбите на овие конференции биле регулирани видовите, класите и ранговите на претставниците на

---

¹⁶ Исто, стр.27

¹⁷ Исто, стр.28

дипломатијата, начинот на нивното избирање, како и имунитетот и привилегиите, почетокот и крајот на мисиите на кои биле испраќани претставниците на дипломатијата.

Неопходноста за мултидисциплинарно правно уредување на дипломатското право, се нашло на дневен ред на Организацијата на обединетите нации и тоа веднаш по нејзиното формирање. Модерниот и современ развој на односите во дипломатијата, ја вметнал и наметнал потребата за одредување на статусот на новокреираните категории на претставниците на дипломатијата на меѓународните организации, затоа што дотогаш, дипломатското право не било опфатено со класични и стандардни правила. Во 1946 и 1947 година биле донесени две конвенции кои имале голема улога во развојот на современата дипломатија, односно Конвенцијата за имунитети во Обединетите нации, како и Конвенцијата за привилегии и имунитети на специјализираните мисии. Неопходно е да се напомене дека и Конвенцијата за имунитети на Обединетите нации, како и Конвенцијата за привилегии и имунитети на специјализираните мисии, содржеле карактер на поединечни нормативни акти. Непосредно по донесувањето на горенаведените конвенции, Организацијата на обединетите нации започнала со изработка и подготовка на еден универзален меѓународен акт со кој ќе бидат регулирани дејностите и основните прашања на конвенциите. Оваа активност дала резултат со усвојување и потпишување на Виенската конвенција за дипломатски односи на 18 април 1961 година. Виенската конвенција за дипломатски односи означува прв меѓународен акт кој претставува конгломерат на дотогашните достигнувања на практиката на дипломатијата. Виенската конвенција, освен правните норми, ги кодифицира и обичајно-правните и договорно-правните норми во областа на дипломатското право. Со оваа конвенција се регулирани и основните принципи на работењето на дипломатијата, односно апаратот со кој се служи дипломатијата, одвоеноста на дипломатските претставништва, работата на претставниците од почетокот на мисијата, па се до крајот, како и имунитетите и привилегиите на дипломатските претставници.

Непосредно по усвојувањето на Конвенцијата за дипломатски односи, Конференцијата на Организацијата на обединетите нации започнала со креирање на плановите и подготовките за носење на конвенција која воглавно ќе биде задолжителна да ги инкриминира, односно регулира сите оние проблеми и прашања кои потекнуваат од проблемите на конзуларништвото.

Времето кога се воделе крстоносните војни е обележано со напорите за кодифицирање на односите на конзуларништвото, како и

развојот на дипломатските односи. „Земајќи ги во предвид општо прифатените обичаи, како и усвоените мултилатерални договори донесени при крајот на XIX и почетокот на XX век, државите договорнички на 24 април 1964 година ја донесуваат Виенската конвенција за конзуларни односи“.¹⁸ Оваа конвенција претставува непроценлив чекор за развојот на конзуларното право, затоа што со оваа конвенција не само што се дефинирани конзуларните претставништва, односно почетокот и крајот на нивната работа, тактиките и техниките на воспоставување на конзуларните односи, конзуларните претставници, туку се дефинирани функциите на конзуларните претставници кои се однесуваат на нивниот имунитет, односно заштита. Непосредно оваа конвенција, креирана е и усвоена Конвенцијата за специјалните мисии на конзуларните претставници, односно со неа е усвоен правниот статус на времетраењето на мисиите. „Во 1975 година, во Виена е усвоена и Конвенцијата за претставување на државите во нивните односи со меѓународните организации од универзален тип, со која е извршено регулирање на односите меѓу државите и меѓународните организации“.¹⁹

И покрај горенаведените конвенции, правниот систем, односно неговиот развој и процес на негово создавање со кој се регулирала дипломатската дејност, се надополнува со носење на различни конвенции од регионален карактер, но и од универзален карактер, од страна на различни организации, односно: економски меѓународни организации, културни меѓународни организации, политички меѓународни организации итн. Исто така, голем придонес за дипломатското право имаат и билатералните договори, кои најчесто биле склучувани помеѓу две држави кои имале некаков заеднички интерес. „Освен државите, двострани договори може да склучат и меѓународните организации со државите на чија територија се наоѓаат нивните седишта“.²⁰ Ова произлегува од регулирањето на статусот на претставништвата на одделни земји кон организацијата, а посебен акцент се става на имунитетот на дипломатските претставници.

Интерните правни акти на меѓународните организации исто така се од непроценливо значење кога се работи за правната регулатива за дипломатијата и нејзината дејност. Интерните акти на меѓународните организации се нарекуваат и внатрешно (национално) право на меѓународните организации. Со ова се регулира функцијата на организацијата како и делокругот на работа на оние земји кои се членки на

---

¹⁸ Исто, стр.29

¹⁹ Исто, стр.29

²⁰ Исто, стр.29

меѓународната организација, како и на нивните дипломатски претставници. Неопходно е да се напомене дека значаен извор на меѓународното дипломатско право е и внатрешното, односно националното право на државите.

Но сепак и покрај трудот на меѓународната заедница за креирање на меѓународното дипломатско право, до денес меѓународното дипломатско право е делумно кодифицирано, но сепак има тенденции кон целосно кодифицирање на меѓународното право.

ГЛАВА II

2. НАСТАНУВАЊЕ И РАЗВИТОК НА ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА

Појавата и настанувањето на воената дипломатија, во минатото не настанала и не се создала како посебна дипломатска гранка и активност на истата, напротив таа се креирала во кругот на општата дипломатија, но нејзиниот воен фактор имал релевантна и доминантна улога, па дури доминирал и над општата дипломатија и дипломатскиот кадар бил регрутиран првенствено од воените кругови. Истиот имал многу повеќе привилегии од кадарот и персоналот од другите структури, односно од државни, културни, научни, јавни институции итн. Воената проблематика, како и воените работи во меѓународните односи, барале неопходност за добро познавање на воената дипломатија, односно добро познавање на проблематиката на воената дипломатија од дипломатскиот персонал, односно од дипломатскиот кадар, а тогаш најсоодветен кадар кој најдобро ја познавал таа специфична проблематика, биле професионалните војници. Обединетоста и соработката на дипломатските односи кога станувало збор за сродни и едноставни задачи и било какви задачи, најголем предност давале на воената дипломатија, односно се воделе по планот направен од воените дипломати, затоа што тогаш биле актуелни војните, па така предност и се давало на воената дипломатија, со цел да заврши војната помеѓу завојуваните страни.

Иако воената дипломатија била гранка, односно составна компонента на општата дипломатија, сепак со развитокот на општеството се појавува потреба таа делумно да се одвои од општата дипломатија, како посебна гранка, помалку или повеќе, поврзана со амбасадорите. Како основач на воената дипломатија, многу автори го сметаат капетанот на Наполеон, односно капетан Жозеф Лагранж, кој по зададените активности и претходно поминатите обуки од воена природа, бил упатен и означен како втор секретар во Виена од страна на Франција, во 1806 година.

Во Франција се практикувало, лицата кои биле избрани како амбасадори, да бидат од редовите на познати и ценети генерали. Но, во 1789 година се родила идејата, амбасадорите кои биле упатувани во други држави на мисија, да не бидат униформирани лица, туку напротив, тоа да бидат цивилни лица, наречени офицери. Офицерите во нивните мисии имале двојна улога и функција: во улога и функција на

воени надгледувачи и во функција на обезбедување на амбасадорите (аѓутанти).

Честите војни кои биле водени во времето на Француската револуција, имале придонес, привремените *ad hoc* мисии да се заменат со постојани воени дипломатски мисии преку градење на воено дипломатски институции. „Генералите на Франција не ги ценеле цивилите особено кога биле испраќани на мисии како дипломати. Тие барале со нив да биде пуштена офицерска делегација“.²¹ Па така, кога францускиот дипломат Бернадот, кога бил именуван за амбасадор во Виена во 1798 година, бил придружуван од бригадниот генерал Мирер, како и од подофицерот Саразен. „Но, и покрај сите нејаснотии и сложености на предлогот и решенијата, на 3 март 1806 година, Наполеон донел указ со кој се поставува Лагранж на должност за втор секретар на мисија во Виена, со задача, точно да ја следи ситуацијата на австриската воена моќ, како и нивните активности.“²² Лагранж, исто како и другите секретари имал за задача да ги прибира и да ги доставува сите информации од воен карактер, од Виена во Франција. За да може да ги врши тие активности, исто како и другите секретари, уживал дипломатски имунитет. Непосредно после праќањето на Лагранж (кој почнал како војник, а завршил како генерал), карактеристично за целата оваа ситуација е тоа што Наполеон лично испратил писмо до Маршалот Бertiје кој бил роднина на Наполеон.

ПИСМО ДО МАРШАЛОТ БЕРТИЈЕ

Родно, Ви испраќам прилог на указот на поставениот господин Лагранж, капетан во деветиот полк на драгон, на должност како втор секретар пратен во Виена. Ќе го повикате и ќе го запознаете со моите желби и наредби, точно и прецизно да ги следи австриските вооружени сили, како и нивното преуредување. Во тоа својство, во својот кабинет да изработите посебни оддели, во кои што ќе ги разредите картичките со имињата на генералите, полковите и гарнизоните, и исто така ќе ги запишувате сите нивни воени движења. Од него, Вие и министерството за надворешни работи, секој месец ќе примате извештај, од движењата и доколку дојде до измени на движењата на нивните организации. Оваа задача е од многу важно значење. Господин Лагранж, треба во потполност да му посвети внимание и на најмалите движења на австриската воена единица. Укажете му дека имам преголема доверба во него, штом му ја доверувам оваа задача.

НАПОЛЕОН

---

²¹ Кар. Beauvaais, *Vojni pomorski vazduhoplovni atashe*, Pariz, Pedone 1937, стр.214.

²² Исто, стр.214.

Слични идеи како на Наполеон, во врска со праќање на офицери во дипломатски мисии од воена природа, се појавиле и кај прускиот генерал Масебача, кој бил шеф на безбедносниот штаб во Јени. Масебача, во 1759 година, се обратил во министерството за одбрана и испратил предлог за да се испраќаат акредитирани офицери во мисии од воен карактер. Неговиот предлог бил одбиен, но тој повторно го обновува и го испраќа до министерството за одбрана во 1800 година со образложение дека е неопходно да се пратат офицери во воена мисија во Париз, Лондон, Петроград и Виена, односно во генералштабовите во тие држави. Тој факт го образложил дека е неопходно да се приберат одредени информации преку воени аташеи за заштита на сопствената држава, односно за политиката на државата и нејзината армија. Но сепак ни тогаш не било прифатено барањето на Масебача од прускиот Генералштаб, со претпоставка дека ако се испратат дипломати во други држави, стравувале дека најверојатно и другите држави ќе испратат свои дипломати во Берлин, па така генералите се одлучиле на солуцијата да немаат воена дипломатија, за да се забрани влезот на дипломати од странски земји, со кои веќе биле во конфликт.

Оваа проблематика долго ја истражувал Јурген²³, и со големи критики за таа ситуација се спротивставува на германскиот Генералштаб, затоа што сметал дека генералите сакале да го сопрат развитокот на воената дипломатија во Европа, како и дипломатските акции, кои сметал дека се неопходни за заштита на државата, и сметал дека тогашните генерали не можеле да ја сфатат потребата од праќање на воени претставници – аташеи во други држави, во времето во кои тие живееле, со цел да ги заштитат и вооружените сили на Германија.

Реалната потреба од акредитирање на воено-дипломатски претставници претставувала неопходност за надворешно-политичките односи, првенствено пред сè заради соодветно одговарање на сите ризици и закани кои доаѓале надвор од националните граници на Германија. Ризикот од воведување на таа пракса, односно испраќање на воени дипломати надвор во другите држави, како и внатре во националните граници на Германија, не можела да биде согледана реално, односно не можела да се процени штетата доколку постојат воени претставници во Германија од други држави. Па така се создала една дилема – дали Германија да се одлучи на акредитирање на постојани воени дипломатски претставници заради собирање на потребни информации, а со тоа да прима воено-дипломатски претставници од други

---

²³ Jürgen Chrobog – Јурген бил воен дипломат во Германија

земји, но да бидат под постојана опсервација од назначени експерти, па на целата таа ситуација, се гледало како на нож со две острици:

1. Да пратат дипломатски воени претставници во другите држави кои биле завојувани со Германија, и
2. Да се создаде голема штета внатре во армијата на Германија, односно да бидат извлечени одредени информации кои биле од витално значење за Германија, од страна на странските воено-дипломатски претставници.

Овде се појавила голема контрадикторност и парадоксалност, затоа што во тој случај „битката“ ја добива онаа страна која била повеќе вешта, образована и професионална, односно онаа страна која повеќе ги оспособила кадрите да собираат информации од витална важност за државата, но и да ги заштитат нивните информации од сопствената држава кои биле од витално значење на истата. Односно, со прости зборови, ова може да се објасни како способност за воено разузнавање и контраразузнавање.

Луѓето едноставно се повикани да го спознаат светот и законите на општеството, како и меѓународните односи, но тоа не значи дека треба таа ситуација да биде статична, туку напротив, динамична, со тоа што ќе ги менуваат законите заради подобри услови за живеење. Оваа теорија ја потврдил и Маркс, односно дека светот не треба само да се осознава и набљудува, туку треба и да се менува, затоа што тоа е должност на човековата работа, и цел, кој треба да се постигне.

Сознанијата се релевантни и зависат од поединецот, на тоа како го гледа светот и општеството, но исто така и способноста за донесување на одредени промени во законите, не само на национален план, туку и на меѓународен. Но, не секој бил и е роден за преземање на таков чекор, односно лидерство и да раководи со сопствената држава, па дури и со светот. Тоа што не му успеало на Масебача поради недоволно храброст, моќ и сила, му успеало на Наполеон. Но, од овде може да произлезе и уште еден факт, а тој е дека, не само поединецот може да ја постигне целта, конкретно во воената дипломатија, туку способноста на поединецот да раководи и на некој начин манипулира со општеството. Па затоа на Наполеон му успеала идејата која не му успеала на Масебача, и затоа Наполеон до ден денес се смета за еден од најголемите војсководители и воени дипломати, затоа што имал способност да биде светски лидер. Податоците и анализата како главна алатка на секој воен дипломат (разузнавач) била и е сеуште неопходна, па така може да се констатира дека Наполеон со чекорот кој го презел бил комплетен визионер, војник, политичар и лидер, а пред сè, добар

разузнавач, а тоа е поткрепено во историјата, факт е дека тој ретко ги губел војните. Во конкретната ситуација со Лагранж и Наполеон, неопходно е да се напомене дека компонентите на воените активности биле конспиративни, затоа што биле во голема мера идентични со воено-дипломатските односи денес. Лагранж не бил вистински воен дипломатски претставник и тој бил инкогнито упатен како војник во амбасадата на Виена. Непосредно после праќањето на Лагранж во Виена, и многу други европски држави (Германија, Англија, Австрија и Русија) официјално акредитирале сопствени воено-дипломатски претставници во европските метрополи.

Задачите кои му биле зададени на Лагранж од страна на Наполеон по својата сродност и дејност, можат да се поделат на неколку групи:

- Точно и прецизно познавање на вооружените сили на државата во која бил испратен, типот на оружјето, неговите модели, како и модификациите на оружјето, квалитетот на воените трупи, моралот, борбената обука, локацијата на единицата на воената адреса, логорувањето, како и вежбите и подготовките за борбените активности и самите воени активности. Снабдувањето на храна на војниците во државата во која бил испратен, нивната регрутација, администрација, информации за нивното раководење, офицерскиот кадар и командите, целта, карактерот, како и интелектуалните способности на истите заради проценка на евентуалното водење војна со таа држава.

Лагранж морал да даде детален опис во вид на извештај за горенаведените податоци на Наполеон.

- Индикациите и мерките кои укажуваат на војна во близок временски период, како и подалечен, посебните индикации кои укажуваат на воени подготовки од другата страна, исто така биле предмет на интерес на воениот претставник во другата држава. За да биде во тек со овие информации, пратеното дипломатско лице морало постојано, констатно и континуирано да ги следи весниците, тогашните медиуми, како и јавните документи кои биле стационирани и се формирале во органите кои овозможувале зајакнување на војничкиот арсенал, како и нивната концентрираност во воените подготовки, односно сите подготовки кои би ги продлабочиле оценките за односите помеѓу двете земји.

Офицерот со искуство би можел да се снајде и да биде иницијатор на воени и други контакти, насочувајќи го својот интерес и набљудување на фактот да не биде деконспириран. Добриот и искусниот познавач и набљудувач, односно искусниот оперативец, секогаш ќе биде во круг со внимателно одбрани личности и тоа со две тенденции: да дознае информации во државата која е пратен за да ја заштити безбедноста на сопствената држава, и воедно да не биде конспириран дека работи на таа проблематика. Додека пак, неискусниот оперативец, односно дипломатски воен пратеник, тоа нема да може да го реализира и постои голема опасност да биде деконспириран и прогласен за шпионска дејност. Реално гледано на овој факт, тие воено-дипломатски пратеници биле шпиони и сите вршеле шпионска дејност, но само поискусните не биле деконспирирани, затоа што таа активност ја правеле тајно и вешто.

- Точно и прецизно познавање на движењето на единиците, особено на оние кои имале таен, односно конспиративен карактер. Главна цел била опсервацијата, како и точниот преглед на развојот на одредена воена операција со трета земја.

Да би се постигнало тоа, воено-дипломатскиот пратеник е неопходно да има соработници, односно личности на високи позиции кои би биле во можност да го известуваат за движењето и плановите на воените трупи или пак воените операции. Најефикасен начин, но и најопасен начин би бил, амбасадорот да излезе на терен каде што веќе се војува, за да може точно и прецизно да ги набљудува воените активности на државата, а во некои случаи и да биде инфилтриран во нив. Со овој факт може да се дојде до констатација дека тогаш и започнуваат никулците на увидот, но сепак не бил класифициран како казнено процесно дејствие, но сепак ги исполнувал сите услови кои ги исполнува увидот во денешно време. Излегувањето на терен и набљудувањето ја означува статичната фаза на увидот, додека пак излегувањето на терен и прибирањето на информации, ја претставува динамичната фаза на ова казнено-процесно дејствие (кое денес се презема пред кривичната постапка и е единствено казнено процесно дејствие кое се врши пред да започне кривичната постапка).

За сето ова морало да се води дневник, како и за сите други важни случувања во државата, кои би биле од корист за заштита на националната безбедност на државата на воено-дипломатскиот претставник. Дневникот се користел како прилог на воената историја на таа

држава и на крај бил испраќан и анализиран, како и му се правела компарација во генералштабот на матичната држава на претставникот.

- Описот на земјата каде што бил испратен воено-дипломатскиот претставник, односно демографскиот опис, исто така бил од големо значење.

Потребните податоци за оваа проблематика, требало (и треба) да се прибираат полека, без брзање и без притисок за да не настане некоја грешка, која што целата операција би можела да ја пренасочи во погрешна насока, а тоа се вршело со тајни, односно конспиративни патувања на воено-дипломатскиот претставник низ регионите на таа држава, кои подоцна самиот ги склопувал во една целина.

- Воено-дипломатскиот претставник имал за задача да известува за сите воени, политички, научни, како и берзовни институции во земјата во која е пратен на мисија.

Се она што сметал дека е вредно и неопходно како информација, која би ја заштитила безбедноста на својата држава, го забележувал и го праќал во матичната држава.

Наполеон со оваа стратегија придонел многу за развојот на воената дипломатија, затоа што работел точно и прецизно, односно тој давал точни и прецизни инструкции на воено-дипломатскиот претставник, а тој пак морал да се води и придржува кон истите, односно создавал методологија на работата на воено-дипломатскиот претставник. Па затоа повторно може да се истакне фактот и да се стави акцент дека Наполеон не само што дал придонес за развојот на воената дипломатија, туку по тој принцип се работи и до ден денес, само што истите методи што ги користел Наполеон се усовршени и сеуште се усовршуваат поради една проста причина, односно моделот на заштита на една држава во никој случај не смее да биде статичен, тој мора да биде динамичен и флексибилен, да биде подложен на промени, за да може соодветно да се одговори на заканите кои доаѓаат надвор од државата.

Во некои држави се практикувало во соседните земји да се испраќаат претставници на сопствената држава, но не како воени аташеи или пак воено-дипломатски претставници, туку како набљудувачи или пак советници. Нивната функција имала привремен карактер и се воспоставувала само тогаш кога две држави имале заеднички интереси за трета држава, односно кога двете држави војувале со третата држава, најчесто за време на подготовките за преземање на воени дејства за напад на истата.

Во развојот на воената дипломатија, најбитен фактор бил воениот на чело со генералски кадар, па така некои држави поставувале генерали за воено-дипломатски претставници. „Австрискиот цар Фрањо I, во 1830 година го пратил сопствениот генерал, Карло фон Шварцеберг во Париз како воено-дипломатски претставник“.²⁴ Па од ова може да се заклучи дека тенденцијата на австрискиот цар Фрањо I била дека само со еден човек, кој бил искусен генерал, можело да се соберат потребните информации за заштита на сопствената држава преку прибирање на одредени и конкретни информации во државата во кој бил пратен генералот, односно Франција.

Почетокот на XX век, односно триесетите години од дваесетиот век, кај повеќето европски земји се карактеризирал со несекојдневна практика, односно да во дипломатските претставништва се акредитира гаранција. Функцијата на таа воена гаранција, во почетокот била претежно многу ограничена и првенствено се сведувала на пренесување на одредени пораки и желби на владетелот или пак на министерот за одбрана. Таа гаранција била во форма на молба, честитка, благодарница, желба, како и други облици на дипломатски општења помеѓу државите. Пример за оваа практика е соработката помеѓу Германија и Русија. Таквите дипломатски врски, преку специјални советници се задржани и до ден денес, но се усовершени. Ова се оправдува со фактот на позитивната соработка помеѓу две земји во однос на дипломатијата. Но исто така неопходно е да се напомене дека оваа практика е резервна опција, била и останала, а првата е праќањето на воено-дипломатските претставници, односно воените аташеи.

Периодот од 1810 година до 1852 година, бил период кој се карактеризирал со појавата на легалните и постојаните воено-дипломатски претставници. Европските држави почнале да креираат и да отвораат воено-дипломатски институции, односно амбасади во сопствените држави каде што ќе престојуваат воено-дипломатски претставници од други држави, и да отвораат сопствени амбасади во другите држави каде што ќе престојуваат нивните воено-дипломатски претставници. Интересно е да се напомене фактот дека Германија во 1817 година, во шест различни држави испратила шест воено-дипломатски претставници, односно не привремени, туку напротив, постојани офицери. Тие воени претставници добро ја оправдале нивната работа, па од тогаш до ден денес се практикува оваа дејност, а за тоа бил заслужен примерот со Германија и Франција.

---

²⁴ Зечевић, М., *Војна дипломатија, Војноиздавачки и новински центар*, Београд, 1990, стр.39.

Во средината на XIX век во европските метрополи се формирала нова дипломатија, која имала за цел и основна задача да ги претставува воените компоненти во меѓународните односи преку посредно општење помеѓу државите. Тоа било на ниво на министерот за одбрана, началникот на генералштабот и нивните помошници и заменици. Пред нив стоеле бројни и комплицирани задачи, поточно, се барало од воено-дипломатските претставници активно да учествуваат во меѓународните односи, особено на оние подрачја каде се разговарало за воените односи и содржини. Во почетокот, односно во развојот на овој вид на „нова“ воена дипломатија, овие активности можеле да ги вршат офицерите кои биле акредитирани како воени аташеи. Како односите се усовршувале, тие биле во постојани, а не во привремени мисии. Првите воени аташеи биле офицерите на копнената армија. Но, тие само делумно биле оспособени и обучени да ги вршат воено-дипломатските активности како воени аташеи и ја покривале само копнената територија. Копнените воено-дипломатски претставници не биле оспособени за војна на морска површина, па непосредно после овој заклучок, биле акредитирани поморски офицери во својство на поморски воени аташеи.

Поморските воени аташеи биле избрани од страна на офицери од генералштабот. Тие биле третирани како најкомплетни офицери кои многу добро ја познаваат воената доктрина, стратегија и тактиката на своите вооружени сили, како и тактиката на вооружените сили од другите држави. Поседувале одлични ораторски вештини, односно имале безпрекорна комуникација во водењето на преговорите, а тоа укажува на фактот дека стручно и лесно ги прибирале потребните информации кои биле од витално значење за нивните земји.

Делокругот на работа на воените аташеи, се сведува на неколку клучни задачи:

- претставување и презентирање на сопственото воено раководство во земјите каде што биле акредитирани;
- учество на свечености во земјите кои биле акредитирани;
- одредени приеми;
- паради, и
- други активности кои биле приредени од страна на земјата домаќин или воено-дипломатскиот кор.

Неговата активност се појавува и во кругот на активности на воено-дипломатскиот кор, како и општењето со претставниците и раководителите на вооружените сили и држави, со основна задача – претставување на своите вооружени сили и претставување на соп-

ствената држава. Но сепак, воените аташеи во ниту еден момент не смееле да заборават на својата разузнавачка активност, односно на мисијата на која биле испратени.

Па така, од овие причини се појавува нова воено-дипломатска клиентела од видот на воената морнарица, односно нова воено-дипломатска клиентела од аташеите на воената морнарица, кои ја претставувале воената морнарица, но во форма на воени аташеи.

Ако би се направила кратка ретроспектива, од сè ова погоре напишаното, ќе се дојде до констатација дека воено-дипломатските претставници од европските земји, во седумдесетите години од дваесетиот век, воената дипломатија веќе имала „цврсти темели“, односно била добро развиена, а тоа било продукт на мирниот развој на меѓународните односи гледајќи низ призмата на меѓународната соработка.

Практичарите и теоретичарите кои се занимавале со оваа проблематика во тоа време, можеле да предвидат нова дипломатска институција, односно воено-дипломатско претставништво, пред кое стоела сигурна и цврста перспектива во меѓународните односи, односно во надворешната политика.

Во деветнаесетиот век, почнале да се креираат големите државни системи, а големите државни системи се секогаш сложени и на нив треба да се гледа мултидисциплинарно. Тие биле создадени од микро и макро системи, кои биле каузално поврзани и не можеле да функционираат без добра организација и без лидери кои ќе стојат во „првите ешалони“ на тие системи. Но ако се навратиме наназад, исто така може да се дојде до уште една многу интересна констатација, односно дека и порано воена дипломатија не можела подеднакво да се развива насекаде, односно особено во оние држави кои биле под ропство од други држави. Нивниот суверенитет не постоел, затоа што биле во рамките на големите и силни држави, па така пред воената соработка се појавуваат нови предизвици во доменот на меѓународните односи. Тие задачи комплетно ги поставувале односите помеѓу вооружените сили и воените раководства, особено пријателските земји, со засилен интензитет во времето кога имало заострени меѓународни односи, кризни ситуации, како и непосредни воени и опасности во текот на водење на војна.

Во овие услови, се формирале воено-дипломатски претставништва кои биле конгломерат на поморски аташеи и поморски воени аташеи, и помошници на воените аташеи.

Во 60-тите години на минатиот век, бројот на воено-дипломатските претставништва значително се зголемува, а непосредно пред крајот на XIX век се креираат воено-дипломатски претставништва помеѓу САД и некои европски држави.

На крајот на XIX век и почетокот на XX век, воената наука развива уште една гранка, односно нов облик на вооружените сили – военото воздухопловство. Со креирањето на военото воздухопловство како нов вид на вооружена сила, во почетокот на дваесетиот век има влијание на воената дипломатија со тоа што се создава нова компонента, а тоа е воено-воздухопловно аташе.

Се подразбира дека овој нов вид на вооружена сила бил непознат, но почнал брзо да се развива и се развива и до ден денес. Денешните можности на военото воздухопловство не го достигнале нивото на совршенство во својот развој, тие и ден денес се во пораст и развој и целат кон рамката на совршенството. Па така, овој нов вид на вооружени сили, требало да го бара своето место и во воената дипломатија.

Непосредно пред Првата светска војна, во воено-дипломатските претставништва, се појавуваат и воздухопловни офицери. Овој нов дипломатски претставник имал најразлична терминологија за неговиот назив и третман. Во некои воено-дипломатски претставништва, тој бил помошник на воените аташеи за воено воздухопловство, и неговата задача била најчесто како аналоген воен офицер во воената морнарица, затоа што според неговата стручност, тој ја застапувал новата форма на вооружените сили, која само што се појавила и во која многу офицери немале ни право на пристап на познавање на оваа нова проблематика.

Ако се направи еден хронолошки преглед за развојот на воено-дипломатските претставништва, може да се види и воочи дека Првата светска војна формира хомогени институции во кои се застапени сите три вида на вооружените сили, првенствено затоа што воената организација почивала на принципите на хиерархијата на воените старешини, што тоа директно се рефлектирало и на воено-дипломатските претставништва. Неопходноста да одреден старешина раководи со активностите и работите на овие институции, воената дипломатија ја кренала на највисоко ниво, односно како главен и најодговорен институт. Воено-дипломатските претставници уште тогаш имале извесна независност во однос на другите дипломати, па и амбасадори.

Амбасадорот имал општа надлежност и неговата јурисдикција се протегала и над военото аташе, но не во сите домени и сфери во неговото работење и раководење. Военото аташе, непосредно било

врзано за министерството за одбрана, но не и за министерството за надворешни работи, па така, тој момент влијаел на независноста од другите дипломатски претставници.

Военото аташе ги претставувало вооружените сили, па така, автоматски бил поврзан со министерот за одбрана, а преку него бил поврзан и со шефот на државата, а тоа значи дека амбасадорот имал извесна јурисдикција во однос на военото аташе и другите вработени офицери и цивили во воено-дипломатските претставништва.

Брзиот развој на воената дипломатија, на самиот почеток на дваесетиот век, предизвикал во светот околу 215 воено-дипломатски претставници, со преку 300 вработени воени, поморски и воздухопловни аташеа. „Бројот на вработени лица во тие институции бил многу зголемен и ја поминувал бројката од 450 лица“.²⁵

Рамномерноста на воено-дипломатските институции била прилично нерамномерно распоредена по земјите низ светот, но најмногу биле концентрирани во Европа, односно: Франција, Германија, Англија итн., со тенденција, полека да се инфилтрираат во Соединетите американски држави, но овде не се оспорува фактот дека некои помали европски држави, во нивните главни градови имале изградено воено-дипломатски институции. Тоа го потврдува примерот со Србија, Црна Гора и Швајцарија.

Почетокот, текот и крајот на Првата светска војна, го забрзал процесот за креирање на воено-дипломатски институции, како и развојот на обуката на лицата вработени во нив. Потребата од разузнавачки информации од воена и политичка природа, барала од воено-дипломатските претставиштва континуирано и перманентно да собираат разузнавачки информации од државите во кои била акредитирана нивната политика, вооружените сили, подготвеноста за водење на војни, евентуалното воздржување од започнување на војна итн.

Почетокот на Првата светска војна влијаел негативно на многу воено-дипломатски претставништва кои биле окупирани, па така тие морале да згаснат, односно да престанат со нивните активности и функции. Со прекинувањето на работата на тие воено-дипломатски претставништва се прекинале и многу воено-дипломатски односи. Во текот на Првата светска војна, интересно е да се напомене фактот и примерот за Швајцарија која била неутрална земја, но сепак, на многу земји им дозволила да отворат и дипломатски претставништва, како и

---

²⁵ A. Vagts, *The Military attache*, New Jersey, 1967, стр.137

воено-дипломатски претставништва. Карактеристичното за овој факт е тоа што во Швајцарија за време на војната се водела вистинска дипломатска „војна“ за прибирање на разузнавачки информации помеѓу завојуваните држави кои и покрај тоа што воделе војна, тие пласирале и дезинформации преку своите и странските дипломати и агенти. „Дипломатската разузнавачка војна“ влијаела на тоа што многу држави, своите дипломатски и воени претставништва во Швајцарија, ги зајакнале материјално и технички. Раководствата на завојуваните држави процениле дека воениот исход на фронтот се решава со дипломатски и разузнавачки активности за победи во Швајцарија.

Во дипломатските претставништва се повеќе имало воени разузнавачи, односно офицери – разузнавачи кои првенствено се бавеле со шпионажа и се ангажирале за собирање на податоци кои биле важни за водење на војна, како и исходот од истата.

По завршувањето на Првата светска војна, воената дипломатија добива нова улога во меѓународните односи. На мировните преговори кои се одржувале во Париз, воената дипломатија зезема значајно место. Старото правило е дека војната ја започнуваат политичарите, а ја завршуваат војниците, па така, по тој пример, воената дипломатија се залага за водење на преговори, особено во оној дел каде што се одредувала судбината на поразените држави од војната. Поразените држави во војната не можеле да отвораат свои дипломатско-воени претставништва, затоа што им било забрането да развиваат меѓународна соработка и да имаат регуларна и редовна војска.

Парискиот мировен договор предвидел дека им било дозволено на поразените војни да отвораат одредени конзуларни и дипломатски односи, но им било забрането да воспоставуваат воено-дипломатски односи.

Дипломатијата во времето кога владеел Хитлер, се служела со сите свои средства кои и биле на располагање и кои биле во негова моќ. Познатиот советски дипломат Иван Мајски, тврдел дека Хитлер изградил дипломатија која се повеќе наликувала на разузнавачка служба отколку на дипломатија, затоа што дипломатијата на Хитлер се повеќе се бавела и преземала разузнавачки активности, а не дипломатски, а тоа било „надвор“ од дипломатскиот кодекс. Констатацијата на дипломатот Иван Мајски се потпира и се темели на познатите случаи и случувања кои се поврзани со германската дипломатија, па така, Мајски тргнува од разузнавачката активност на Германија, наместо дипломатијата за изготвување, односно организирање на атентати, тероризам, диверзии, саботажи, киднапирања итн. Воената политика на

Германија не можела ни да има друга дипломатија, освен воена, затоа што таму дипломатијата се сведува на вршење атентати, терористички акти итн., од страна на офицери и професионални војници по претходно прибрани разузнавачки информации и субверзивни активности. Констатацијата на дипломатот Мајски можела да се сведе и на тоа дека дипломатијата во Германија е пример за воената дипломатија воопшто. Таа ги водела и доминирала во сите разузнавачки и дипломатски „игри“ под непосредното раковоство на воените разузнавачки служби, со чело на Канарис. „Подобри сме од комунистите во секој поглед, воен, политички, технички, економски... на бојното поле славиме победа, но тие се подобри во агентурата“.²⁶ Ова Хитлер често им го зборувал на своите соработници. Германија, како и многуте други држави, во Швајцарија имале цврста дипломатија и цврста разузнавачка служба. Воените компоненти давале функција и место на актерите кои преку нив можеле да ја добијат војната на разузнавачки план со помош на шпионажи, и тоа баш пред завршувањето на војната на бојното поле. Познати се контактите помеѓу германските и американските дипломатски контакти преку нивните претставници, кои барале можност за преговори и заклучоци, барем за одделните договори за мирот помеѓу западните приврзаници и Германија. Оваа карактеристика била присутна кај германската и западната дипломатија.

Соединетите американски држави, како лидерска сила на западната хемисфера, настојувале да нејзините сфери влијаат на Средоземното подрачје. Особено била актуелна стратегијата на подрачјата на кои се водела скриена војна, односно САД и СССР. На тие простори се водела скриена дипломатска и разузнавачка војна, што покасно прераснала во голем проблем, односно во Студена војна. „Средоземното подрачје, првенствено оние региони каде состојбата била флуидна, постоела голема можност да го променат истекот од еден во друг правец, да се формираат социјалистички или капиталистички општествено-политички системи, што првенствено зависело од надворешните влијанија.“²⁷ Водечките сојузнички држави, односно САД и СССР, симболизирале две различни антагонистички системи и имале заедничка опасност од фашизмот, но имале и претходни недоразбирања кои ги разделувале овие две сили. Тие недоразбирања, на крајот на војната ги довеле до раздвојување помеѓу сојузниците.

Воената дипломатија подоцна добива нова функција и место во меѓународните односи, особено во меѓународната соработка, па така се

---

²⁶ Зечевић, М., Војна дипломатија, *Војноиздавачки и новински центар*, Београд, 1990, стр.49-50.

²⁷ Исто, стр.52.

изградила и потреба воено-дипломатските претставништва да се инфилтрираат во сите димензии, поточно, не само способноста за водење воено-дипломатски односи, туку и за креирање на почитички и воени активности помеѓу државите.

Развојот и зголемениот раст на бројот и составот на воено-дипломатските претставништва била желба на многу држави да постанат активни фактори на меѓународната сцена.

ГЛАВА III

3. ВОЕНА ДИПЛОМАТИЈА

3.1 Воената дипломатија и нејзините специфичности

Ако се направи една ретроспектива на развојот на општата дипломатија, може да се констатира дека со нејзиното појавување во минатото, личноста на владетелот најчесто била соединета со личноста на војсководецот, и општите дипломатски работи најчесто биле соединети со воените цели и задачи.

Со појавата и развојот на современите и модерните држави, сферата на меѓународното комуницирање се проширува и се јавува потребата од соодветни институции. Па така, се креираат посебни државни организации кои преземаат многубројни задачи на државната управа. Односно „се формира посебен ресор за надворешни работи и сите овие прашања му се доверуваат на министерот за одбрана“.²⁸

Со оваа диференцијација и поделба, станува логичен фактот дека и посебниот дел од дипломатијата ќе треба да се оспособи и специјализира за сите воени прашања кои го проследуваат дипломатското комуницирање помеѓу државите. Па така, воената дипломатија се занимава со специфичните прашања поврзани со вооружените сили, водењето на војни, водење на вооружена борба без разлика дали е таа одбранбена или пак освојувачка. Решавањето на оваа проблематика бара подготвување и обучување на специјализиран воен кадар, односно воени дипломати – воени аташеи.

Периодот од 1810 до 1852 година е период во кој се појавуваат легалните и постојаните воено-дипломатски претставништва. Државите во Европа започнале со креирање и отворање воено-дипломатски претставништва во странство, а на чело на тоа стоел генералштабот. Како што напоменав и на почетокот, името за воено-дипломатскиот претставник било различно, па може слободно да се каже дека и секоја држава имала различен термин за воено-дипломатскиот претставник, на пример: воен експерт, воено аташе, прв секретар, втор секретар итн. Но, со текот на времето и модернизацијата на дипломатијата, бил прифатен универзалниот термин „воено аташе“ кој на почетокот на развитокот на дипломатските мисии симболизирал одреден ранг на службеник во амбасадата, но подоцна се користел конкретно за воениот дипломатски претставник.

---

²⁸ Гоцески Т., Основи на системот на националната одбрана, Куманово, 1998, стр.430.

После не многу време, односно после не многу долг период, оваа практика за диференцијација на воената дипломатија од општата дипломатија, се проширува и во САД, но и на територијата на другите континенти. Воената дипломатија е формирана со цел да ја претставува и презентира воената компонента во меѓународната заедница за посредно и непосредно комуницирање помеѓу државите. Таа е формирана од министерството за одбрана, началникот на генералштабот, како и неговите помошници и заменици.

Со текот на времето и нејзиниот развој, се зголемуваат задачите, но и нивната сложеност на воената дипломатија, како и зачестената потреба од активно учество на воената дипломатија во меѓународната заедница.

„Во почетокот на својот развој сите работи можел да ги извршува военото аташе, но подоцна, со развојот на вооружените сили и посложените меѓународни односи, во кои се почесто од пресудно влијание е и оружениот фактор, било нужно да се прошири и составот на военото дипломатско претставништво“.²⁹

За извршување на воените дипломатски активности, потребно било да се институционализира специјален, односно посебен апарат составен од офицери од разни профили, како и експерти оспособени да извршуваат специфични активности од областа на воената дипломатија во странската држава во кои се пратени.

„По примерот на општата дипломатија се разграничуваат и повеќе видови на воена дипломатија и тоа:

- Воена дипломатија на врвот;
- Редовна воена дипломатија;
- Воено-дипломатски претставништва;
- Воено-економски претставништва, и
- Воени мисии и комисии.“³⁰

Горенаведените воени претставништва заради сложеноста и важноста на задачите кои требало да бидат извршени, често во земјата во која биле акредитирани биле и во поголем број од членовите на самата амбасада.

За пример може да се земе воено-дипломатското претставништво на Соединетите американски држави во Република Грција. Во периодот од 1940 година до 1950 година, претставниците биле

---

²⁹ Исто, стр.429-433

³⁰ Исто, стр.432

помногубројни од членовите на самата амбасада. Тоа било период кога грчката влада водела борба со Демократската армија на Република Грција, па така и воено-политичката ситуација налагала присуство на поголем број на експерти од областа на разузнавањето, кои ќе и помогнат на грчката влада.

Па така, воената дипломатија на врвот се смета и разбира како највисока воена институција на воената дипломатија. Воената дипломатија на врвот е конгломерат од членови на највисокото воено раководство на државата, поточно од министерот за одбрана и неговите најблиски соработници, како и други високи воени функционери.

Воената дипломатија, нејзината организација и функција е доста сложена проблематика. Нејзината првенствена цел е да се дејствува за време на војна, но таа има и определена функција и во состојба на мир. Нејзиното дејствување е определено од сферата на државната политика, а се базира врз респектирањето произлезено од силата на воената организација, додека пак, улогата на воениот фактор во државниот систем и во политиката на владејачкиот државен апарат е во суштина релевантен, затоа што врз тој фактор се темели државниот систем, додека пак, државниот апарат се користи за реализирање на своите цели и на надворешен и на внатрешен план. Па така, врз основа на ова, слободно може да се определи дека воената дипломатија е насочена во два правци, според теоријата и практиката.

Првиот правец тргнува од неопходноста за активен и континуиран развој, како и соработка помеѓу армиите на државите, односно преку размена на искуства, технолошки и научни достигнувања, и преку образование на кадри, опремување на вооружените сили, изведување на заеднички вежби итн.

Вториот правец се однесува на пронаоѓање и собирање на конспиративни податоци за вооружените сили на земјата домаќин. „Оваа активност е најчесто под активностите на разузнавачката дејност и може да биде легална и нелегална. Се што не е дозволено со меѓународното право и со внатрешните закони за државата домаќин е тајна дејност“.³¹

---

³¹ Исто, стр.432

3.2 Функции на воената дипломатија

„Институционализацијата на воената дипломатија и нејзината поделба на воена дипломатија на врвот, воено-дипломатски претставништва, воено-економски претставништва, воени мисии и воени комисии, автоматски влијаело и на поделбата на функциите на воената дипломатија.“³²

Но, пред се основната функција на воената дипломатија е презентирање на вооружените сили на една држава, заштита на интересите на истите, претставување на матичната држава, заштита на интересите на државата, заштита на интересите на сите припадници на вооружените сили, како и сите граѓани.

Всушност, функцијата на воената дипломатија произлегува од основната цел на воената дипломатија. Основната цел на воената дипломатија е да ги врши најсензитивните задачи од областа на дипломатијата, разубнавањето и контраразубнавањето, кои се од витално значење за вооружените сили. Сепак, неизбежно е да се напомене дека функцијата на дипломатијата која произлегува од составот на вооружените сили е условена од елементите на системот, поточно, дипломатските институции. Но, исто така функцијата на воената дипломатија произлегува и од задачите и составот кои ги извршува една дипломатска институција.

Па според ова, слободно може да се каже дека функцијата на воената дипломатија е каузално поврзана со задачите на воената дипломатија и овој конгломерат ги спојува сите задачи кои ги извршува една воено-дипломатска институција, и тоа е јасно определено во членот 3 од Виенската конвенција.

Многу логично е да се постави прашањето дали се идентификуваат функциите на воената дипломатија со задачите на воената дипломатија? На прв поглед, без анализирање може да се каже дека тие се идентификуваат, но ако се анализираат подобро задачите и функцијата на воената дипломатија, тогаш децидно ќе се каже дека тие не се идентични, затоа што функцијата на воената дипломатија ја одредува базата и методологијата на дипломатијата и нејзината стратегиска компонента не навлегува подлабоко во нејзините задачи. Додека пак задачите на воената дипломатија се многубројни, секогаш конкретно определени, се поставуваат со акција и се извршуваат динамично, додека пак функцијата на воената дипломатија се сведува само на рамките на истите задачи.

---

³² Современа македонска одбрана, бр.21, 2013, стр.43

Поточно, за да се обезбеди стабилна политичка позиција на државата, со цел за остварување на својата надворешна политика и користење на дозволени методи во дипломатските мисии, со тенденција да изгради своја сопствена организација, претходно мора да има воспоставено сопствени функции, односно функции на воената дипломатија.

Се верува дека зборот „функција“, има латинско потекло и значи остварување или вршење на некои должности“.³³

На прв поглед може да изгледа дека функциите на дипломатијата, се исти како и нејзините задачи, па така се појавува едно логично прашање, а тоа е: што е разликата помеѓу функциите и задачите на воената дипломатија? Функцијата не може да се издиференцира од задачата, но комплементарно ги комбинира сите задачи што се извршуваат за време на воено-дипломатската мисија. Гледано од друг аспект, бројните задачи се секогаш специфични и со нив раководи извршната власт, додека функциите, како што напоменавме, се каузално поврзани со задачите и зависат од нив, дали тие можат да се извршат или пак не. Па така, може да се констатира дека задачите на воената дипломатија спаѓаат во рамките на функциите на истата, со кои воената дипломатија ги постигнува своите цели.

Начинот на работа од страна на функцијата на воената дипломатија може да се гледа како дел од целината на воената дипломатија, односно крајниот продукт од една извршена воено-дипломатска мисија. Задачите на воената дипломатија се делови од функцијата на воената дипломатија или поточно под-функции кои со нивно извршување ги добиваат специфичните карактеристики на воената дипломатија и даваат посебен белег и обележје.

„Виенската конвенција за дипломатски односи ги одредува функциите и задачите на воено-дипломатските претставници“.³⁴ Тоа е

---

³³ Вујаклија М., Лексикон на странски зборови и изразување, Београд: издавачи, 2004, стр.958

³⁴ Виенската конвенција за дипломатски односи и имунитети на уметноста, 3 предвидува функциите на дипломатската мисија да се состојат меѓу другото, и во:

- а) претставување и испраќање државен нумерички код, што ја прима странската држава;
- б) заштита на државата (што прима претставници од друга држава), заштита на интересите на и на државата и на нејзините граѓани, во рамките на границите дозволени со меѓународното право;
- в) преговарање со Владата на странската држава што ги прима воените претставници;
- е) известување со сите законски средства, услови и случувања во националната држава, како и известување за нив до Владата на националната држава;

со цел дипломатските односи да се адаптираат на потребите на воената дипломатија, како и функциите кои ќе бидат пренесени во целост на воено-дипломатските. Тие се претставени по следниов распоред:

- Презентација на вооружените сили во странската држава;
- Заштита на интересите на националните вооружени сили и на своите членови;
- Преговарање со претставници на вооружените сили на земјата домаќин;
- Известување на вооружените сили на земјата домаќин и навремено доставување на извештаи;
- Подобрување на пријателските односи, како и развој на воената соработка со други држави.

Првиот проблем што беше сретнат во дипломатската практика, беше спроведувањето на функциите на општата и воената дипломатија. Таму беше согледана нивната што непрецизна формулација, односно нивната непрецизна дефиниција за тоа како и на кој начин можат да се вршат дипломатските функции.

Фактот дека тие не се конкретно дефинирани, односно не се конкретно дефинирани нивните начини и средства за спроведување на функциите на воената дипломатија, резултираат со различна правна интерпретација и разбирање на содржината на дипломатските функции. Затоа е неопходно дипломатската мисија да ги познава законите на земјата каде се престојува, но исто така и законите на меѓународното право, со цел, успешно да се оспособат воените дипломати, да ги извршуваат своите должности и функции.

На почетокот на активното и постојаното учество на офицерите во дипломатската практика, тие се издвоиле во две воено-дипломатски функции:

- во функција на воени опсерватори, и
- функција која се однесувала на сигурноста, односно имунитетот на амбасадорите.

Тогаш вклучувањето на офицерите во рамките на дипломатските мисии било сосема логично, но од друг аспект, вклучувањето на професионалните војници за потребите на дипломатската служба исто така било неопходно. Со текот на времето, начинот на работа на општата дипломатија, но и со потребите на воената дипломатија, било неопходно адаптирањето на претставништвата на сопствените држави,

---

г) унапредување на пријателските односи и развивање на нивните економски, културни и научни врски меѓу двете држави кои соработуваат.

но и почитувањето на законите на земјата во која престојуваат. Прилагодување на функциите на општата дипломатија во однос на воената дипломатија на крајот се покажало дека било неопходно за воената дипломатија, за да може истата успешно да ги реализира своите задачи. Во случај кога активноста на општата дипломатија се сведува само на информирање на воената дипломатија, а не на заедничка соработка, тогаш воената дипломатија нема да има капацитет да ги извршува своите обврски и должности, кои се предвидени со Виенската конвенција, односно нејзината функција нема да може да се имплементира целосно.

3.3 Задачи на воената дипломатија

„Задачите на воената дипломатија можат условно да се поделат на задачи од протоколарна природа, задачи од стручно-функционална природа кои стојат пред воено-дипломатската клиентела и одредбите на Виенската Конвенција, и задачи од тајна (разузнавачка) природа, кои пред воено-дипломатските претставништва ги поставува разузнавачката служба и нејзините институции.“³⁵

Но, најупростена како и најсоодветна поделба на задачите на воената дипломатија е поделбата на: задачи од легална природа и задачи од илегална природа.

Според статистичките податоци на разузнавачките и контра-разузнавачките служби ширум светот, околу 80% од информациите, поточно податоците во денешницава се прибираат по легален пат, односно со контакти со граѓаните, како и офицерите, употребата на МАС медиумите итн., додека пак 20% од податоците се прибираат преку агентурен метод, односно по пат на традиционален разузнавачки начин.

Но сепак, најсензитивните задачи на воената дипломатија се оние кои се однесуваат на презентирање на вооружените сили на матичната држава кај вооружените сили на земјата домаќин. Во оваа ситуација, воените дипломати имаат улога како претставници на вооружените сили на матичната држава и министерот за одбрана на истата. Воениот дипломат има улога на државник кој секогаш води политика која е во интерес на вооружените сили на матичната држава во државата домаќин. Мора да се напомене дека воениот претставник тоа секогаш го извршува строго службено, поточно на: јавни мани-

---

³⁵ Современа македонска одбрана, бр.21, стр.44

фестации, балови, коктейли, приредби на земјата домаќин, одредени свечености и други активности.

Една од позначајните задачи на воената дипломатија е заштитата на интересите на вооружените сили на матичната држава, како и интересите на припадниците на вооружените сили. Оваа задача се состои од преземање на определени мерки, активности и дејства со тенденција да се заштитат интересите на армијата на матичната држава и нејзините припадници кога се наоѓаат на мисија во друга држава.

„Таа заштита редовно се организира во правец на заштита на основните права, имотните, материјалните и нематеријалните права. Сето ова покажува дека задачите на воената дипломатија се многубројни и сложени.“³⁶

Поточно, основна задача на воената дипломатија, односно на воено-дипломатското претставништво, е акредитирањето во друга земја. Акредитирањето се состои од претставување на сопствените вооружени сили, односно вооружените сили на земјата која испраќа воени дипломати, со цел да ги штити сопствените интереси и интересите на воено-дипломатските претставници. Ова е регулирано во Виенската конвенција во членот 3 и се прецизирани задачите на воено-дипломатските претставништва, но сепак останува прашањето, на кој начин и дали успешно воено-дипломатските претставници ќе ги реализираат своите задачи.

Преку функцијата на воената дипломатија никогаш суштински не треба да се навлегува во задачите на воено-дипломатската мисија, тие се многубројни, секогаш се конкретни и подинамични, како и попосветени во однос на функцијата на воената дипломатија, затоа што истата ја дава само глобалната рамка на задачите, а не суштинската и конкретната.

„Задачите на воената дипломатија, условно, би можеле да се делат на задачи од:

- протоколарна природа;
- задачи од стручно-функционална природа кои се претставени пред воено-дипломатската клиентела според одредбите на Виенската конвенција, и
- тајни задачи од разузнавачка природа, кои пред воено-дипломатските претставници ги поставува воено-разузнавачка служба и нејзините институции.“³⁷ Со поедноставни

---

³⁶ Современа македонска одбрана, бр.21, стр.44

³⁷ Гоцески Т., Основи на системот на националната одбрана, Куманово, 1998, стр.435

зборови, поделбата се однесува на задачи од легална (транспарентна) природа и задачи од илегална (конспиративна) природа.

Првата група на задачи, произлегува од функцијата на воената дипломатија која е одредена и пропишана со Виенската конвенција, со националните законски прописи (Уставот како највисокиот правен акт, законите и подзаконските акти) одредени со билатерални договори помеѓу двете држави, односно помеѓу државата која се акредитира со други меѓународно-правни прописи, како и резолуции и декларации кои делумно или целосно се од воена категорија. „Според тоа, воениот дипломат се појавува како претставник на своите вооружени сили, како официјално лице кое во земјата домаќин е во улога на државник кој со свое име и во името на своите вооружени сили секогаш води политика во интерес на сопствените вооружени сили. Тоа се задачи на воено-дипломатски претставник од протоколарна природа кои се многубројни и битни, но не и најважни за успешноста на дипломатската мисија.“³⁸

Како втора важна задача на воено-дипломатскиот претставник се преговорите со владата и министерството за одбрана на земјата домаќин. Оваа задача е од големо значење затоа што има влијание на развивањето на меѓународната соработка, како и развивањето на пријателски односи помеѓу државите.

Воено-дипломатски претставник може да има специјална (посебна) дозвола за водење на преговори, но сепак без посебно одобрение од соодветните лица, не може и не смее да потпишува меѓународни акти, ниту пак да склучува било какви спогодби или пак договори. „Преговорите најчесто се од областа на меѓуармиската соработка, преговори за набавка и продавање на оружје и опрема, прашања кои се однесуваат на размената на податоци, било од економска, политичка или воена природа. Размената на податоците може да биде на две рамништа:

- на рамниште на дипломатски односи, и
- на рамниште на воено-разузнавачката служба.

Размената на податоци е честа појава во современиот свет.“³⁹

Прибирањето на податоци, како и настаните и случките во земјата домаќин е неопходна, но и многу деликатна и сензитивна задача. Виенската конвенција строго става акцент и нагласува дека смеат да се користат само дозволени, односно легални средства за

---

³⁸ Исто, стр.435

³⁹ Исто, стр.435

прибирање на податоци и информации, но сепак, Виенската конвенција не ги набројува конкретно кои се тие легални средства, техники и тактики, како и методи на прибирање на податоци и информации. Како средства, начини, тактики, техники, методи или пак активности кои се легални, се сметаат сите оние кои ги дозволува земјата домаќин, односно за сите оние кои не би следела санкција. „Вешт дипломат секогаш изнаоѓа начин како да дојде до податоците без огрешување пред законот“.⁴⁰

Од горенапишаното може да се дојде до една констатација, а таа е дека задачите на воената дипломатија се конгломерат од сложеност, комплицираност и многубројност. Истите започнуваат со реализирање на протоколарните потреби и должности за да финализираат со нај-суптилни нијанси на илегална активност, односно проблематика, со која се занимава поголемиот број на персоналот на воено-дипломатското претставништво.

3.4 Воено-дипломатски претставник

Низ историјата на воената дипломатија, нарекувањето на воено-дипломатските претставници се менувало. Низ развојот, сите држави имале различен поим и термин за воено-дипломатскиот претставник, на пример: прв секретар, воен советник, воен експерт, воено аташе итн. Со развојот на воената дипломатија, термиот „воено аташе“ бил универзално прифатен како термин за воено-дипломатски претставник. На почетокот, овој термин симболизирал одреден ранг на службеник во амбасадата, но со текот на усовршувањето на воената дипломатија, почнал да се употребува за означување на воено-дипломатски претставник.

„Значи, военото аташе (анг. *military attache*) е воен старешина во својство на член на дипломатското претставништво, кој ги претставува и застапува вооружените сили на сопствената земја во странска држава, односно пред нејзините вооружени сили. Дипломатскиот ранг на воениот аташе соодветствува на рангот советник. Тој, всушност е и советник на шефот на дипломатското претставништво за воени прашања.“⁴¹

Пред да се именува военото аташе, министерот за одбрана на матичната држава, бара одобрение од другата држава за поставување на воено-дипломатски претставник. Откако ќе се добие согласност, „пристигнувањето на военото аташе и членовите на неговото семејство се

---

⁴⁰ Исто, стр.436

⁴¹ Современа македонска одбрана, бр.21, стр.44

нотифицира кај соодветен државен орган на државата примач (Министерство за надворешни работи, Министерство за одбрана и сл.).⁴²

Воено-дипломатскиот претставник ужива дипломатски статус, како и дипломатски имунитет, поточно тој е изземен од секаква граѓанска или пак кривична јурисдикција и користи привилегии од видот на ослободување од плаќање царина, даноци и останати давачки.

Воено-дипломатскиот претставник или военото аташе, ги врши дипломатските функции кои спаѓаат во доменот на својата надлежност, поточно, военото аташе освен што ги застапува вооружените сили на матичната држава, тој комуницира и со раководителите на вооружените сили на земјата домаќин, но важно е да се напомене дека учествува и во прибирањето на податоците за вооружените сили на земјата каде што е испратен на мисија од матичната држава.

3.5 Видови дипломатски мисии

Нема сомнение дека растењето на непријателствата и насилните конфликти ја подвлекоа потребата од развивање на овие алатки и структури за заштита и помирување. „Развиени се структури за заедничка колективна одбрана меѓу државите, потпишани се различни договори и студии за разоружување, одржани се многу конференции, напишани се многу извештаи и програми, и воспоставени се методи за намалување и решавање на конфликтите“.⁴³

Според меѓународното јавно право, постојат три основни процедури за регулација на компромисите за лидерство, односно менаџирање и решавање на кризите на меѓународно ниво, и тоа:

- билатералните или мултилатералните преговори помеѓу страните кои се директно инволвирани во конфликтот;
- посредување со помош на трета држава (медијација), и
- арбитража или судско решение од независно тело кое одлучува за форматот на решението.

„Во сите три случаи доаѓа до израз кооперативноста на меѓународните организации за менаџирање на кризите и решавање на конфликтите“.⁴⁴

---

⁴² Исто, стр.44

⁴³ The New Agenda for Peace Research, (Brookfield: Ashgate Publishing LTD, 1999) стр.293

⁴⁴ Handbook - NATO, Brussels: NATO Office of information and Press, 2006

Во практиката се направила дистинкција помеѓу два вида на дипломатски мисии, и тоа:

- постојани дипломатски мисии, и
- специјални дипломатски мисии.

Спроведувањето и воспоставувањето на дипломатски односи, како и креирањето на постојани дипломатски мисии помеѓу две држави се врши врз основа на реципроцитет, поточно се прави размена на агреманите, односно писмените согласности од државите кои се испраќаат како соопштение во министерството за надворешни работи, за статусните промени што се однесуваат на членовите на дипломатската мисија. „Секоја дипломатска мисија има свој персонал составен од три категории на лица, и тоа:

- членови на дипломатската мисија;
- административно-технички персонал, и
- прислужен персонал“.⁴⁵

Членовите кои учествуваат во воено-дипломатската мисија се личности кои уживаат дипломатски статус. Тие членови се:

- шефот на дипломатската мисија;
- министри – советници;
- советници;
- секретари, и
- аташеи.

Сите овие членови се нарекуваат под поимот *дипломатски агент*.

Кога станува збор за дипломатската пошта односно вализата, не може секој да ја достави. Вализата ја пренесува посебен дипломатски курир кој ужива целосен имунитет, односно целосна неповредливост на неговата личност. Не само курирот, туку и сите претставници на една држава во друга држава имаат имунитет, односно уживаат одреден, посебен статус кој е привилегиран во државата во која престојуваат.

„Под неповредливост се подразбира постоење на апсолутна безбедност на личноста, дипломатската архива и просторот на дипломатската мисија. Под привилегии се подразбираат определени царински, фискални и друг вид повластици“.⁴⁶

---

⁴⁵ Гоцески Т., Основи на системот на националната одбрана, Куманово, 1998, стр.438.

⁴⁶ Коштурски П., Дипломатијата и македонското иселеништво, *НИИ „Студентски збор“*, Скопје, 1995 година.

Имунитетот се доделува и се дава на посебно определени категории на физички и правни лица, како на пример: дипломатски претставници акредитирани во државни или во меѓународни организации, но сепак е неопходно да се напомене и дека имунитет можат да уживаат и други лица, односно шефови на држави, министри за надворешни работи, владини претставници, но под стого определен услов, а тој е, тоа да е неопходно за извршување на нивните функции во врска со воената дипломатија.

Под специјални мисии се подразбираат сите оние мисии кои се акредитирани од државата во меѓународната заедница, поточно, меѓународните организации. Овие мисии се нова форма на претставување, бидејќи се работи за еднострана форма која нема класична размена на дипломатски мисии, туку, државите испраќаат своја мисија во меѓународната организација.

Денес, во нашата држава, односно Република Македонија, со таков статус, покрај специјалните мисии на Организацијата на обединетите нации, се и мисиите на ОБСЕ (Организацијата за европска безбедност и соработка), Меѓународниот црвен крст и Црвената полумесечина, но се очекуваат вакви мисии да отвори и ММФ, односно Меѓународниот монетарен фонд.

3.6 Воената дипломатија на Република Македонија

„Република Македонија веднаш по осамостојувањето и почетокот на тешкиот процес на нејзино меѓународно признавање, почнува да го развива и структурира безбедносниот и одбранбено-заштитниот систем како една од основните претпоставки за остварување на сувереноста и територијалниот интегритет. Токму заради ова, се наметна и потребата од воспоставување адекватна меѓународна соработка. Беше оценето дека без соодветна дипломатска активност не може успешно да се развиваат и да функционираат вооружените сили и не може да се етаблира нашиот одбранбено-заштитен систем во колективните системи за безбедност и одбрана.“⁴⁷

После донесувањето на виталните и основните акти за независност и осамостојување на Република Македонија, како и започнувањето на тешкиот и „трнливиот“ процес за нејзиното признавање во меѓународната заедница, паралелно се креира и процесот на структурирањето на безбедносниот систем на нашата држава, како и одбранбено-

---

⁴⁷ Современа македонска одбрана бр.21, стр.45

заштитниот систем, како еден од основните предуслови за остварување на сувереноста, самостојноста и територијалниот интегритет на Република Македонија.

Покрај другите аспекти и фактори на развојот на одбранбено-заштитниот систем на Република Македонија, непосредно се наметнува и неопходноста од меѓународната соработка од оваа област, со претходен план и стратегија за успешно функционирање на истиот.

Неопходноста од развојот на воената дипломатија на Република Македонија произлегува непосредно од одбранбено-заштитниот систем кој почна да го креира Република Македонија, и се потпира на три основни столба:

- вооружените сили на Република Македонија;
- цивилната одбрана, и
- колективните системи за безбедност и одбрана.

„Во тој период беше оценето дека без соодветна дипломатска активност не може успешно да се стабилизира нашиот одбранбено-заштитен систем во колективните системи за безбедност и одбрана, ниту пак може на светот да му ја презентираме нашата мирољубива и кон никого незаканувачка политика.“⁴⁸

Развојот на воената дипломатија на Република Македонија може да се каже дека условно беше поделен на два периода:

- почетниот период кој се совпаѓа со иселувањето на поранешната ЈНА, па до приемот на Република Македонија во Организацијата на обединетите нации; и
- од приемот на Република Македонија во Организацијата на обединетите нации, па до ден денес.

Во првиот период, односно периодот кој се совпаѓа со иселувањето на поранешната ЈНА, па до приемот на Република Македонија во Организацијата на обединетите нации, се карактеризира со три облици, односно форми на активности кои се поврзани со поимот „воена дипломатија“ и тоа:

- „Воспоставување дијалог за иселување на ЈНА, која според Уставниот закон стана странска вооружена сила на нашата територија;
- Прием на странски воени дипломати кои тогаш ја посетуваат нашата земја, на кои им е објаснувана нашата позиција по основ на безбедноста и одбраната, и

---

⁴⁸ Георгиева Л., Творење на мирот, Скопје, 2007, стр.184, цит. An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peace – keeping; 17 June 1992, точка 23

- Презентирање на нашата политика во сферата на одбраната на разни средби на нашето највисоко државно раководство во странство.⁴⁹

Вториот период, односно, од приемот на Република Македонија во Организацијата на обединетите нации, па до ден денес, се карактеризира со стратешки осмислен план и ефикасна активност на Република Македонија во одбранбено-заштитната сфера, на чело со министерството за одбрана на Република Македонија, министерството за надворешни работи на Република Македонија, како и државното раководство на Република Македонија.

Активностите на оваа воено-политичка стратегија кои се одвиваат во Република Македонија, можат да се диференцираат и подредат по следниот редослед:

- креирање нормативно-правна основа за воената дипломатија на Република Македонија;
- институционализирање на воената дипломатија во Република Македонија;
- кадровско, материјално-техничко и територијално оспособување на воената дипломатија на Република Македонија;
- утврдување на приоритетите на воената дипломатија на Република Македонија;
- поставување на македонски претставништва во странство, како и нивна обука за оспособување за работа;
- зголемен интензитет на соработка на Република Македонија, првенствено на воен план, со сите земји кои имаат заеднички интерес;
- зголемен интензитет на соработка на Република Македонија со колективните безбедносни системи, особено со НАТО пактот;
- креирање на соработка на министерството за одбрана на Република Македонија со другите министерства за одбрана на повеќе држави;
- креирање на соработка на Армијата на Република Македонија со армиите на повеќе европски држави;
- креирање соработка помеѓу образовните институции (воената академија), кои формираат кадри за потребите на заштита на националната безбедност и одбраната.

---

⁴⁹ Гоцески Т., Основи на системот на националната одбрана, Куманово, 1998, стр.444

„Со еден збор, за многу кус временски период се постигнати забележителни резултати во воспоставување, кадровско опремување и меѓународно етаблирање на нашата одбранбена политика и дипломатија.“⁵⁰

Бидејќи се работи за доста комплицирана проблематика која претрпела тежок пат низ нејзиниот развој, за неа е неопходен мултидисциплинарен пристап, па затоа слободно може да се каже дека за дипломатијата не е изнајдена една единствена дефиниција. Со текот на времето, односно со развојот на дипломатијата, самиот поим „дипломатија“ добива поопширно и пошироко значење. „Таа означува раководење во меѓународните односи по пат на водење преговори, олеснување на соработка помеѓу државите со мирољубиви средства, метод преку кој овие односи се регулирани и спроведени од амбасадорите или пратениците како нивна професија или вештина.“⁵¹

Според *Chas*, „дипломатијата претставува примена на интелегенција и ритам при одржување на официјални односи помеѓу владите на независните држави.“⁵² Според *Beridge*, „дипломатијата претставува водење на меѓународни односи со преговори отколку со сила, пропаганда или примена на правото.“⁵³ Друга дефиниција според *Barston*, „дипломатијата е врзана за менаџерскиот однос помеѓу две држави, како и помеѓу државата и другите актери, кое се однесува на советување, вообличување и спроведување на надворешна политика.“⁵⁴ И овие дипломатски односи, ако можат да се наречат така, биле уважувани како модуси за неповредливост на личноста на тој што преговара.

Базична и основна задача на воената дипломатија на Република Македонија е да ги претставува вооружените сили во државата домаќин, како и да ги штити интересите на вооружените сили и на припадниците на вооружените сили. Задачите најчесто се од протоколарна и од стручно-функционална природа и произлегуваат од Виенската конвенција. Како новитет што го вовеле воената дипломатија на Република Македонија е тоа, освен да ги штити интересите на вооружените сили на матичната земја, како и нејзините припадници, туку и да гради соработка помеѓу армиите на двете држави со тенденција да се изградат и зајакнат мерките за стабилност и доверба помеѓу двете земји.

---

⁵⁰ Degan V., Uloga na medzunarodnog prava u mirnom resavanju sporova, JRMP, br.3/1964, str.391-412

⁵¹ Исто, стр.19

⁵² Chas. W. F., The Diplomats Dictionary, Washington, 1997, стр.70

⁵³ Beridge G. R., Diplomacy, Theory and Practice, London-New York-Munich, 1995, стр.1

⁵⁴ Barston R.P, Modern Diplomacy, London, 1996, стр.1

„Со оглед на тоа дека македонската воена дипломатија посветува посебно внимание во унапредувањето на односите со соседите и пошироко во регионот, во тој дел предвидува особени задачи, а тоа се:

1. Придонесува за високо ниво на меѓусебна доверба помеѓу соседите и заеднички разбирања околу главните безбедносни прашања во регионот.
2. Учествува во процесот на размена на безбедносни и разузнавачки информации.
3. Развива комплементарни одбранбени и безбедносни национални решенија со земјите од регионот со оглед на заедничките стратески цели за членство во НАТО.
4. Учествува во начинот, постапката и методите за процена на заканите во регионот, обезбедувајќи реална, објективна и долгорочна процена на заканите, ризиците и предизвиците.
5. Придонесува во операциите за поддршка на мирот и хуманитарната помош, особено во напорите за справување со хуманитарни кризи и катастрофи.
6. Придонесува за решавањето на регионални конфликти и кризи, регионална комплементарност и интервенција за учеството со здружени сили во мировни операции предводени од НАТО, ООН или друг меѓународно договорен безбедносен аранжман или структура.
7. Ги заштитува пошироките интереси на Р.Македонија, им овозможува на силите амбиент за спроведување активности за промоција на интересите, влијанието и политиката на Р.Македонија во односите со другите држави во функција на унапредувањето на мирот и благосостојбата.
8. Развива комплементарни, регионални, одбранбено-безбедносни стратески документи.

Воената дипломатија на Република Македонија се дели на: воена дипломатија на врвот, воено-дипломатски претставништва, воено-економски претставништва, воени мисии и комисии.⁵⁵

Од сите видови на дипломатијата, неопходно е да се напомене дека воената дипломатија на врвот претставува највисока институција на воената дипломатија, која е сочинета од делегации, односно членови на највисокото воено и политичко раководство на Република Македонија, поточно:

- Министерството за одбрана;
- Началникот на Генералштабот на Република Македонија, и

---

⁵⁵ Современа македонска одбрана, бр.21, стр.47

- Блиски соработници на министерот за одбрана и началникот на Генералштабот на Република Македонија.

Базична функција на воената дипломатија на врвот е спроведување на основните контакти и оформување на воените односи со политичките претставници и воените претставници од странските држави, како и воените институции и институции поврзани со одбраната и безбедноста.

Воената дипломатија на врвот може да придонесе многу за членството на Република Македонија во НАТО Алијансата.

Членот 186 и 187 од Законот за служба во Армијата на Република Македонија⁵⁶ гласи: „Воените претставници на Републиката во странство се воените аташеа и членовите на воените мисии во странство со чин мајор и повисок“, кои уживаат „дипломатски статус.“

Упатувањето на цивилните и воените претставници на должност во воените претставништва и воените мисии на Р.Македонија во странство, во меѓународни организации или меѓународни воени мисии, се врши со решение на министерот за одбрана по извршена постапка, а условите кои треба да ги исполнуваат кандидатите се следните:

- висока стручна подготовка, освен за административно-техничките должности за кои е потребна средна стручна подготовка;
- кандидатот да вршел високи командни должности во Армијата, односно соодветни раководни функции во Министерството;
- познавање на англиски јазик и јазикот на земјата во која се упатува лицето на служба во странство;
- службата во Армијата да не му престанува во наредните 3 години;
- најмалку две години работа во Министерството или најмалку две години од последното враќање од претставништвото во кое бил упатен;
- последните две службени оценувања да бидат најмалку со степенот „се истакнува“;
- специфичните услови за успешно извршување на обврските во соодветните претставништва ќе бидат регулирани со посебен акт од министерот за одбрана;

---

⁵⁶ Закон за служба во Армијата на Република Македонија („Сл.весник на Р.Македонија“ бр.62 од 30.07.2002 година)

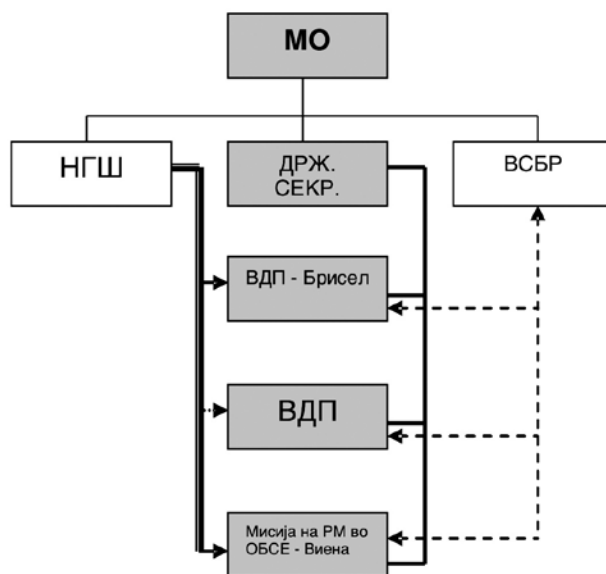

- да не се води постапка за одговорност против кандидатот за служба во странство.⁵⁷

Неопходно е да се напомене дека во Република Македонија, воената дипломатија работи заедно со општата дипломатија. Иако воено-дипломатските претставници ги добиваат задачите од министерството за одбрана на Република Македонија, функцијата не е надвор од службата на надворешната политика, додека пак воено-дипломатските претставници најчесто се советници на амбасадорот за одбранбена политика на Република Македонија, како и за воено-технички прашања.

„Според тоа, воените дипломати се организираат во воено-дипломатски претставништва акредитирани во амбасадите, како и во општата дипломатија. Исклучок претставува военото претставништво (*Military Representation*) во мисијата при НАТО во Брисел.“⁵⁸

„Начинот на раководење на воено-дипломатските претставништва може да се види од шемата бр.1.“⁵⁹

⁵⁷ Правилник за постапка за упатување и враќање на воените претставници на Р.Македонија и на другите воени и цивилни лица од МО, упатени на служба во странство, во воени претставништва, воени мисии и штабови на НАТО и други меѓународни организации и воени единици- член 4 -Министерство за одбранана Р.Македонија, 2003 г.

⁵⁸ Современа македонска одбрана, бр.21, стр.49

⁵⁹ Сликата број 1 е преземена од: http://www.morm.gov.mk/wp-content/uploads/2013/10/Sovremena-makedonska-odbrana-br_21.pdf, стр.49

Воената дипломатија на Република Македонија, првенствено ги дефинира следните воено-дипломатски титули:

- **воен претставник** (*Military Representative*) акредитиран во Воениот комитет на НАТО со седиште во Брисел;
- **аташе на одбраната** (*Defence attaché*) е воено-дипломатски претставник, без оглед на кој род му припаѓа, со контролиран пристап на министерот, односно секретарот за одбрана, нивните активности, здружениот штаб, командите и агенциите на МО во земјите на акредитација;
- **воено аташе** (*Military attaché*) ја претставува КоВ на земјата испраќач и има контролиран пристап до Генералштабот (штабот за одбрана) во земјата на приемот;
- **аташе за военото воздухопловство** (*Air attaché*) акредитиран при командата на военото воздухопловство на земјата на приемот;
- **аташе за одбранбена соработка** (*Defence cooperation attaché*) е воено аташе без оглед на кој род му припаѓа, ја претставува Р.Македонија според билатерален меморандум за разбирање со земјата на приемот по прашања за набавка на опрема за одбраната. Може да носи било која од претходните титули;
- **помошник-воено аташе** (*Military assistant*) работи како помошник на главното аташе;
- **одбранбен советник** е воен старешина што се поставува како советник на амбасадорот, поточно одредени прашања од одбранбената политика. Оваа функција може да ја врши и цивилно лице од МО;
- **воен советник** (*Military advisor*) е воен старешина поставен за советник на ВДП во Брисел по одредени прашања од воената проблематика;
- **офицер за врски во Координативната ќелија на ПЗМ** (*Partnership Coordination Cell*) е испратен (деташиран) офицер од военото претставништво при Мисијата на Р.Македонија при НАТО во Брисел за контакти со Стратегиската команда на НАТО (*SHAPE*) во Монс;
- **штабни офицери** се посебен вид офицери кои се поставени во штабните елементи (*PSE*) на НАТО или во командите и штабовите на одредени меѓународни единици и тие не се носители на дипломатски пасоши, но на одреден начин припаѓаат на воената дипломатија;
- **административно-технички и помошен персонал**, вообичаено воено-дипломатските претставништва се поддржани од

административно-технички и помошен персонал за крипто-заштита.“⁶⁰

Додека пак, кога се говори за организацијата на воената дипломатија на Република Македонија, може да се каже дека таа се темели и основа на:

- резидентни воени аташеи;
- нерезидентни воени аташеи; и
- патувачко воено аташе (*visiting*).

Патувачкото воено аташе претставува: „акредитирање на висок воен претставник како нерезидентен воен аташе со седиште во Скопје, при што тој покрива една или повеќе земји. Во амбасадите на Р.Македонија каде нема воено аташе, задолжен е по еден дипломат за следење на одбранбената и воена проблематика во земјата на приемот и обврзан е редовно и периодично да го информира МО.“⁶¹

3.7 Превентивна дипломатија

Поимот „превентивна дипломатија“ е релативно нов поим во репертоарот на претконфликтната превентивна практика. Историчарите, теоретичарите, како и практичарите, коренот на овој поим го пронаоѓаат во иновативните мисли на вториот генерален секретар на Обединетите нации, Даг Хамаршелд. Толкувањето на вториот генерален секретар на Обединетите нации е дека Организацијата на обединетите нации во тој период би било потребно да настојува со сите свои сили, новите потенцијални закани кои можело да прераснат во конфликти, да ги дистанцира подалеку од сферата на разликите меѓу светските сили. Според мислењето на Даг Хамаршелд поимот „превентивна дипломатија“ се инволвира и употребува во оние случаи каде што може да се претпостави и рече дека првобитниот конфликт е резултат на создаден вакуум на моќ меѓу главните блокови, или онаму каде што постоел ризик од слична појава.

„Според Сокалски оваа дефиниција е рамковна, која загуби голем дел од својата легитимност по завршувањето на Студената војна и со слабеењето на кризата меѓу суперсилите, односно меѓу нивните застапници“.⁶²

---

⁶⁰ Современа македонска одбрана, бр.21, стр.49-50

⁶¹ Исто, стр.50

⁶² Сокалски Х., Грам превенција: Македонија и искуството на Обединетите нации во превентивната дипломатија, *МИ-АН*, Скопје, 2005, стр.30

Превентивната дипломатија наоѓа специјално место во современите меѓународни односи и претставува дејствување или точно определена активност која е каузално поврзана со мултилатералната дипломатија и која истовремено бара неопходност на поврзување на различни надворешно-политички инструменти и методи. Мора да се напомене дека постои дистинкција помеѓу превентивната дипломатија од останатите видови дипломатски активности, поради три причини од витално значење на безбедноста, и тоа:

- градење на мирот (*peacebuilding*);
- одржување на мирот (*peacekeeping*), и
- создавање мир (*peacemaking*).

Неопходно е да се има во предвид дека дистинкцијата која е автентична помеѓу превентивната дипломатија и општата дипломатија се согледува пред сè, во тоа што превентивната дипломатија има „активен“, а не „реактивен“ пристап. Па според горенапишаното, превентивна дипломатија е активна во дадена ситуација непосредно пред да ескалира определена криза, која има определени тенденции да го загрози мирот и безбедноста. Просто кажано, превентивната дипломатија е конгломерат од амбиција и акција за спречување на одреден конфликт и многу побрзо делува од општата дипломатија.

„Превентивната дипломатија вклучува дипломатско, политичко, воено, економско и хуманитарно делување на влада, на мултилатерални организации, на регионални организации, невладини организации и други меѓународни агенции, со основни заеднички цели: спречување спорови и судири помеѓу државите, спречување ескалација на спорови и судири во вооружени конфликти, лимитирање на интензитетот на насилството кои произлегуваат од конфликтите, спречување и совладување на хуманитарните кризи, иницирање мерки кои водат до евентуално решавање на кризите и конфликтите.“⁶³

Па така, може да се дојде до следнава констатација, односно превентивната дипломатија се занимава со решавање на поединечни прашања, по пат на преговори, пред тие да прераснат, односно ескалираат во вооружен судир.

---

⁶³ Vukadinović R., *Politika i diplomacija, Politička kultura*, Zagreb, 2004, str.147

3.8 Преговарањето како начин на реализирање на превентивната дипломатија

Преговарањето како начин на реализирање на превентивната дипломатија всушност ја претставува основата на превентивната дипломатија. Во тој контекст, Бутрос Гали, дефинирајќи ја превентивната дипломатија, доаѓа до констатација дека преземените активности на превентивната дипломатија, всушност претставуваат преговарање. Од овој агол се согледува и каузалноста на превентивната дипломатија и преговарањето. Па според ова, преговарањето може да се реализира, односно оствари на два начина, и тоа:

- директно помеѓу страните во спорот, и
- преку посредување на третата страна.

Интервенирањето на третата страна е една од многуте техники на преговарање на превентивната дипломатија, која во практиката е најчесто користена. Но, неопходно е да се земе во предвид дека механизмот – превентивна дипломатија можат да го користат и самите страни кои се спорат, со единствена цел, а таа е: да се реши спорот или пак, тој да остане во границата во која истиот може да се реши со политички инструменти и механизми. Посредувањето претставува најчеста форма на преговарањето, во кое третата страна делува како иницијатор и катализатор во остварувањето на преговорите, а за кој страните кои се спорат, не се во состојба сами да ја остварат посакуваната цел.

„Исходот од преговарањето зависи од самите страни во спорот, но исто така, и учеството на „посредникот“ е пресудно. Всушност, листата на улогата на посредникот вклучува: координација на активностите за да бидат донесени двете страни во спорот на маса и активности преговорите да не се прекинат. Медијацијата е најчеста форма на посредникот. Медијаторот игра една од трите улоги, во зависност од типот на блокадата која ги спречува страните во спорот сами да преговараат. Трите улоги на медијаторот се: катализатор, формулатор и манипулатор“.⁶⁴

Првата улога медијаторот ја остварува со комуникацијата помеѓу страните и разменувањето на пораките. Во оваа ситуација, медијаторот е во улога на катализатор.

Во втората улога, односно медијаторот како формулатор, во преговарањето внесува сопствени идеи, затоа што страните што се

---

⁶⁴Kovačević, Ž., (2004): Međunarodno pregovaranje, Diplomatska akademija MSP SCG, Beograd, str.45

спорат, не се во состојба да го пронајдат и согледаат решението на спорот, па така, медијаторот се поистоветува со иницијална каписла кога се работи за активно барање решение.

Третата улога „медијаторот како манипулатор“ придонесува за самиот резултат, затоа што страните што се спорат не мислат дека решенијата кои се предложени, се доволно добри, па така, медијаторот како манипулатор, влијае активно на нивното прифаќање по пат на вршење пресија, со која следува награда или закана, зависно од тоа дали страните ја прифатиле солуцијата или пак се двоумат.

„Една група истражувачи на превентивната дипломатија (*Zartman, Pruitt and Olczak, Raiffa, Bauwens and Reychler*) сметаат дека три елементи се клучни во одвлекувањето на спротивставените страни од ескалација и насилство, и тоа: влогот, ставовите и тактиките.“⁶⁵

Влогот би требало да ги содржи објективните елементи на самиот спор, иако многу често се работи за нечија перцепција, односно индивидуална перцепција. Тој е многу значаен за страните што се спорат. Во тој случај, неопходно е која е вредноста и каков е бенефитот од самиот влог. Во превентивната дипломатија, преговарачот активно дејствува на двете страни што се спорат, при што влогот е од непроценливо значење за промена во ситуацијата во која само едната страна добива, а другата губи или пак, во друга или обратно, или пак во ситуација во која е можно двете страни да добијат. Со влогот може да се реализира различната вредност на поединечните прашања кои се спорни. „На пример, може да се создаде простор за спогодба за прашања кои немаат иста вредност за двете страни, преобликување на спорниот проблем, притоа да се дозволат конкурентни решенија и заеднички добивки, обезбедување додатни ситуации или нови добивки“.⁶⁶

Во практиката се покажало дека е прилично тешко применувањето на овие методи, особено кога само на едната страна и е од интерес да добие она кон што има тенденција или пак, кога едната страна и е само важно да го одбие она што пак другата страна го има за тенденција, не согледувајќи дали таа држава ќе има одредена полза или остварен интерес. Кога во практиката има таква ситуација, преобразбата на влогот или пак, дополнителната стимулација, не се од големо значење и во тој случај, самиот медијатор, неопходно е да презема манипулаторски активности за да ги преобрази самите улоги

---

⁶⁵ Исто, стр.46

⁶⁶ Исто, стр.46

поатрактивни и со својот авторитет и моќ, ќе наметне решение кое е негово, но притоа тој мора да гарантира дека ќе даде определена награда или пак ќе се закани со конкретно определени санкции.

3.9 Фактори за успешноста на превентивната дипломатија

Дипломатот Ланд тврди дека е неопходна присутноста на петте фактори во досегашните искуства на преземените превентивни активности, кои ја определуваат успешноста на истите. Тие фактори најчесто биле присутни во превенцијата на конфликти. Но, отсуството на тие фактори во превенцијата на конфликтите најчесто резултирала со употреба на вооружените сили.

„Петте фактори се следниве:

- тајмингот на третата страна;
- разнобразната акција;
- поддршката од големите сили;
- умереното лидерство, и
- автономијата на државата.“⁶⁷

„Тајмингот на третата страна, односно времето на преземање превентивна акција е од големо значење за понатамошниот тек на развојот, како на конфликтот, така и на превентивните дејствија. Според Анан, за да биде ефективна превентивната акција, најнапред треба да биде иницирана во најраниот можен стадиум на конфликтниот циклус. Во овој случај, една од основните цели на превентивната акција треба да биде „посочување на длабоко вкоренетите социо-економски, културни, еколошки, институционални и други структурални причини кои честопати ги поттикнуваат директните политички симптоми на конфликтите.“⁶⁸

Од овој цитат, следењето на оваа траекторија води до констатацијата дека, димензијата време е од непроцеливо значење, затоа што некои превентивни мерки можат да бидат практични, доколку се преземат во рано, односно пред да започне одреден спор кој подоцна би можел да ескалира и во конфликт. Од друга страна, доколку превенирањето ќе биде задоцнето, околностите најчесто стануваат не-

---

⁶⁷ Митревска, М., Превентивната дипломатија – Инструмент на меѓународните односи: Основни теоретски аспекти, 2015 година, стр.5, <http://sd.fzf.ukim.edu.mk/index.php/no2/mm?format=pdf>,>

⁶⁸ Kovačević, Ž., (2004): Međunarodno pregovaranje, Diplomatska akademija MSP SCG, Beograd, str.47

соодветни и не можат соодветно да одговорат на заканата или пак да бидат целосно отфрлени, и спорот да ескалира во вооружен конфликт.

Во суштина, од непроценливо значење е да се разбере суштински неопходноста од навременото интегрирање на трета страна во преземањето на превентивни активности. Сепак, неопходно е да се има во предвид и дека само тогаш превентивната акција е поефикасна и шансите за превенција на појавата на конфликтот се поголеми. „Некои од аналитичарите сметаат дека е многу потешко да се придобие поддршката од страна на инволвираните страни во конфликтот кога тој веќе се појавил и се карактеризира со насилство.“⁶⁹

„Разнообразната акција е значаен фактор кој ја одредува успешноста на превентивната дипломатија, преку имплементирање на мерките и инструментите на превентивната дипломатија. Се цени дека овие дејства треба да бидат во координација помеѓу актерите кои ги превземаат и во исто време да бидат согласни едни со други. Според Ланд, употребата на мерката – поттикнување преговори не може да се замисли пред да се обезбедат основните услови за тие преговори да бидат успешни. Оттука, тој препорачува дека е неопходно да се преземат конкретни дејствија, како на пример, зајакнување на политичките институции, да се создадат надпартиски државни и меѓународни институции и процедури, кои ќе послужат во разрешувањето на споровите, ембарго на оружје како инструмент за спречување на насилство.“⁷⁰

Поддршката од големите сили е голем фактор од кој зависи ефикасноста на превентивната дипломатија. Поточно, доколку големите сили се заинтересирани да се инволвираат во превенцијата, се зголемува процентот за успех на превенцијата, како и избегнување на конфликтот.

„Умереното лидерство е фактор од кој зависи успешноста на превентивната дипломатија. Конкретно, умереноста на дејствијата, согласноста за билатерални и мултилатерални преговори и спогодби се клучен фактор кој влијае врз успешноста на превентивната дипломатија.“⁷¹

---

⁶⁹ Митревска, М., Превентивната дипломатија – Инструмент на меѓународните односи: Основни теоретски аспекти, 2015 година, стр.6, <<http://sd.fzf.ukim.edu.mk/index.php/no2/mm?format=pdf>>

⁷⁰ Lund M., (1999): Preventive action in theory and practice: The Meaning and Components of Preventive Diplomacy, The Norwegian Institute of International Affairs, Oslo, p.144.

⁷¹ Митревска, М., Превентивната дипломатија – Инструмент на меѓународните односи: Основни теоретски аспекти, 2015 година, стр.5, <<http://sd.fzf.ukim.edu.mk/index.php/no2/mm?format=pdf>,>

Автономијата на државата е неопходен фактор без кој не може да се спроведе превентивната дипломатија. Поточно, под автономија на државата се подразбира дека една држава ги искреирала и ги има сите неопходни институции и процедури низ кои може да се преговара за спорот и да се донесе соодветно решение. Во тие услови, се создава поволност и за некомплицирано ангажирање на третата страна која е инволвирана во посредување во конфликтот.

3.10 Од превентивна дипломатија до превентивна акција

„Вкупните напори да се дојде до единствена дефиниција на превенција на конфликти вродија со плод, утврдувајќи ги неколкуте заеднички елементи. Имено, усогласен е ставот дека треба да се преземе акција колку што е можно порано, односно, пред да ескалира насилство. Тоа најдобро го дефинира Ланд (*Lund*), кој ја вреднува превенцијата врз основа на три фази, и тоа: во почетокот, кога превентивната дипломатија е насочена кон решавање на основните извори на спорот, подоцна, кога превентивната дипломатија се стреми да спречи спорот да прерасне во насилства и многу подоцна, кога превентивната дипломатија се труди да го ограничи ширењето на насилството што веќе ескалирало.“⁷²

„Во практиката, настојувањата превентивната дипломатија да се става во контекст покажуваат дека не се статични ниту споровите ниту нивните почетни околности. Оваа таксономија објаснува зошто Бутрос Гали смета дека терминот „превентивна дипломатија“ е премногу тесен за да се дефинира концептот што го опфаќа и дека всушност, треба да се преименува во „превентивна акција“.⁷³

Во практиката се покажало дека раното предупредување врши претпоставка на неколку предуслови, и тоа:

- проценување на ризиците и заканите за мирот и безбедноста;
- мотивираноста и политичката волја;
- решителноста да се постигне спогодба помеѓу засегнатите страни;
- консензус меѓу засегнатите страни, односно превентивна акција што се презема со помош на инструментите на т.н.

---

⁷² Lund M., (1999): Preventive action in theory and practice: The Meaning and Components of Preventive Diplomacy, The Norwegian Institute of International Affairs, Oslo

⁷³ Сокалски X., (2005): Грам превенција: Македонија и искуството на Обединетите нации во превентивната дипломатија, *МИ-АН*, Скопје, стр.54

„тивката дипломатија“ и „добрите услуги“ и претставува услов за успешна превенција на конфликти;

- располагање со ресурси и континуирано следење и анализа на критичната ситуација.

Па така, превентивната активност која резултира со успех, единствено и исклучиво е детерминирана од политичката волја. „Во таа насока, Ланд (*Lund*) дава описна шема на стадиумите на конфликтот. Тој утврдил пет стадиуми на конфликтот и тоа: траен мир, стабилен мир, нестабилен мир, криза и војна.“⁷⁴

Според Ланд, не значи дека сите конфликти мора да минат низ сите пет фази. Но исто така, од успешната „рана превентивна акција“ зависи јачината, односно интензитетот на самиот конфликт. Според моделот кој го изработил Ланд, пред и откако војната ќе ја достигне кулминацијата, полека придвижувајќи се кон поодминатата фаза на можното решавање на конфликтот, во секоја фаза на можното решавање на конфликтот, различните методи на дипломатијата, како и техниките за справување со конфликтите, имаат посебно значење и играат посебни улоги. Врз основа на оваа класификација, состојбата на траен мир не бара никаква превентивна акција, туку напротив, таа го составува, да се употреби поимот на Јохан Галтунг, а тој е „позитивен мир“. Негативниот репер на оваа состојба се јавува подоцна, поточно дури во третата фаза, односно фазата на нестабилен мир. Неопходноста од раната или навремена превенција во комбинација со активностите на кризниот менаџмент е најобемна во состојбите: нестабилен мир и криза. „Според гледиштето на Ланд, императивот за преземање акција доаѓа до особен израз кога ќе се појави опасност напнатоста во односите меѓу страните да прерасне од стабилен во нестабилен мир или во нешто уште полошо.“⁷⁵

„Во вториот стадиум постои опасност од вооружен инцидент. Во овој стадиум е потребно да се употребат инструментите на превентивната дипломатија. Третиот стадиум подразбира „стадиум кога веќе ескалирал вооружениот конфликт“. Четвртиот стадиум подразбира „стадиум кога конфликтот завршил, односно тоа е стадиум на деескалација на конфликтот“. Имено, овој стадиум значи почеток на пост-конфликтна, реактивна превенција.“⁷⁶

---

⁷⁴ Lund, *Preventing Violent Conflicts*, 38

⁷⁵ Сокалски Х., (2005): Грам превенција: Македонија и искуството на Обединетите нации во превентивната дипломатија, *МИ-АН*, Скопје, стр.54

⁷⁶ Исто

3.10.1 Иницијативи за навремена превенција

„Мултилатерална акција за рана превенција се остварува доколку се исполнат неколку предуслови. Конкретно, Центлсон дефинира четири предуслови, и тоа: рано предупредување, дипломатски стратегии, поддршка од меѓународни актери и делотворни превентивни воени сили.“⁷⁷

Според други извршени анализи, како најприоритетно прашање се појавува прашањето на консензусот во меѓународната заедница, како и согласноста на непосредно засегнатата држава или држави. Но, гледано од аспект на истражувањето на акциите преземени од превентивната дипломатија, треба да се стави акцент на тоа дека иако претконфликтната превенција може да се одобри по барање, односно во согласност само на една држава, доколку постои консензус веројатноста за успех на навремена превентивна акција е многу поголема. Следејќи ги новите светски трендови за превенција, се констатира дека постојат неколку клучни прашања кои се важни за навремената превенција, и тоа:

- утврдување на причините за можни конфликти;
- рано започнување на интервенцијата, односно превентивната акција;
- почитување на независноста и суверенитетот на земјата или пак, на земјите во кои се презема превентивната операција, и
- обезбедување ресурси и обезбедување персонал.

Сублимирајќи ги анализите што се занимаваат со проблематиката на предусловите за превентивната дипломатија и со нејзините различни елементи, може да се утврди и увиди заклучокот, односно крајниот продукт, а тој е дека зачестеноста на вооружениот конфликт е во прогресија. Според анализата, бројот на етничките внатрешни конфликти драстично ескалирал.

Наспроти ова, бројот на вооружените конфликти меѓу одделни држави драстично опаднал. Конкретно, за пример може да се земе завршувањето на Студената војна или периодот на раните 90-ти ја зголемија бројката на вооружените конфликти од 47 во 1989 година, на 66 во 1992 година. Во наредниот период, односно до 1996 година, забележана е редуцираност на конфликтите. Имено, се случија 50 конфликти, од кои, до крајот на 1996 година, 44 беа се уште активни. Исто така, вооружените конфликти во Европа во 90-тите години во најголем дел се внатрешни конфликти. Додека пак, во случаи кога

---

⁷⁷ Исто, стр.51

вклучуваат одделни држави, тие прераснале во процес на дезинтеграција, како на пр. во СССР и СФРЈ. Оттука, основна е констатацијата дека вооружените конфликти во Европа во 1990-тите произлегуваат попрво од внатрешната сфера на државите отколку од судири помеѓу државите. Во овие услови, меѓународната безбедност покрај зголемиот број на вооружените конфликти се соочува и со други закани, како на пример, тероризмот и граѓански војни. Оттука, авторите врз основа на карактеристиките, односно мултидимензионалната природа на конфликтите тврдат дека се потребни мултидимензионални методи на акција.

Така се наведува примерот кога сиромаштијата или етничко-политичките ривалства се причина за конфликт, улогата на дипломатијата и распоредување на мировни сили честопати не се доволни. Од друга страна, превентивното распоредување сили без придружна политичка акција најверојатно нема да се покаже како целосно ефикасен инструмент на превенцијата. Притоа, треба да се нагласи дека и покрај големата предност на превентивната акција, која според своите суштински карактеристики пред сè, ниската цена во однос на постигнатиот ефект, многу влади не реагираат на укажувањата да интервенираат пред да ескалира конфликтот. Ова го потенцира и фактот што политичарите се уште не им даваат приоритети на превенцијата и на нејзините механизми, иако раната превенција е многу поефтина во однос на менаџирањето на конфликтите, кој се покажа како скап механизам. Затоа, значаен предизвик претставува создавањето на ефикасна структура од превентивни механизми за итно воспоставување такви мисии. Оттука, може да се констатира дека во градацијата меѓу разните видови на превентивна акција, каде што посебен акцент е ставено и на претконфликтната превенција, не се исклучува можноста да настапи т.н. преодна фаза, односно од „меки“ кон „тврди“ мерки на превентивна акција. Или пак, според мноштвото анализи коишто се однесуваат на конфликтите и справувањето со нив се смета дека треба да се употреби превентивна мерка и тоа мерка за акција, и тоа од чиста дипломатија кон посилни форми на принуда. Во литературата овие мерки се наречени селективно охрабрување и обесхрабрување. Оваа стратегија аналитичарите ја сметаат за една од погрубите методи за превенција, која ако се користи вешто може да придонесе за остварување вистинска рана превентивна акција. Исто така, во екстремни случаи, страните што интервенираат имаат можност да применат и поенергични методи на охрабрување, и тоа:

- ограничување или укинување за помошта за развој;

- условено признавање на државноста или одложување на приемот во регионални и во меѓународни организации;
- привремено ограничување на некои елементи во билатералните односи.

Ланд, овие видови акции ги дефинира како збир на политичко условување: донаторот ја условува помошта или трговските односи со корисникот со успех во однос на човековите права, демократизација или воспоставувањето добро управување. Меѓутоа, Институтот за меѓународни работи од Норвешка има поинаков став во однос на ова прашање. Според Институтот, помошта за развој не може да биде аполитична и тогаш прашањето за развој може да се искористи при остварувањето на дополнително политичко влијание при превенција на вооружените конфликти.

Согласно одредбите на Организацијата на обединетите нации со превентивни средства со тенденција да се достигне до траекторија на константно одржување на мирот и безбедноста на меѓународен план, превентивната дипломатија е инфилтрирана како еден од носечките столбови.

Примарна функција на превентивната дипломатија е да го реши спорот помеѓу државите или страните, пред тој да прерасне во конфликт. „Во таа смисла, активноста на Обединетите нации насочена кон превенција на избивање на спорови, кон превенција постоечкиот спор да ескалира во конфликт и да се ограничи неговото проширување доколку подоцна тој се појави, ја чини содржината на превентивната дипломатија.“⁷⁸

Превентивната дипломатија како широко распространета активност, но сепак со димензии да се применува до избивање на насилство, во рамките на Обединетите нации може да се изведува од страна на Генералниот секретар, преку високи функционери или специјализирани програми и агенции, но и од страна на Советот за безбедност или генералното собрание.

„Носители на превентивната дипломатија можат да бидат и регионалните организации, но во тесна соработка и со координирана активност на Обединетите нации.“⁷⁹

---

⁷⁸ Георгиева Л., Творење на мирот, Скопје, 2007, стр. 184. Цит. An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping; 17 June 1992, точка 20.

⁷⁹ Исто, стр.184, точка 23

3.10.2 Конференциска дипломатија

Мултилатералното преговарање за одредени меѓународни прашања, креира и организира меѓународни конференции. Постои диференцијација од старата, односно традиционалната конференциска дипломатија со современата, односно конференциската дипломатија. „Конференциската дипломатија претставува учество на огромен број на различни држави на заеднички преговори заради решавање на одреден проблем. Разнородноста на државите учеснички на конференцијата доведува до нивно интересно групирање, и самиот процес на конференциско договарање претставува стрплив напор на приближување на ставовите на групите држави, со цел постигнување на заеднички договор околу предметот на конференцијата.“⁸⁰

Проблемите и прашањата поради кои се свикува овој вид на конференција, односно конференциската дипломатија се од најралична природа, но во најголем дел во практиката, на овие конференции се правното регулирање на одредена материја, на пример:

- разоружување;
- безбедност;
- човекови права;
- економски односи;
- социјални односи итн.

„Конференциите се свикуваат и за решавање на конкретни проблеми или конфликтни ситуации, каква што е на пример, конференцијата за поранешна Југославија, која се уште работи врз проблемите настанати со распаѓот на Југославија.“⁸¹

Гледано од друг аспект, меѓународните конференции можат да бидат свикани и во рамките на Обединетите нации или пак некои други организации на меѓународно ниво, но можат да бидат и автономно иницирани, како и доверени да ги организира одредена држава.

„Во првиот случај секретаријатот и телата на меѓународната организација се активно вклучени во организацијата и работата на конференцијата. Според рангот на учесниците, конференцијата може да биде на експертско ниво или да има карактер на самит на највисоките претставници на државите, што се повеќе се практикува во современата конференциска дипломатија.“⁸²

---

⁸⁰ Фрчкоски Л., Тупурковски В., Ортаковски В., Меѓународно јавно право, стр.314

⁸¹ Исто, стр.291

⁸² Исто, стр.68

Правилно и законито е телата на конференцијата да работат според принципот на консензус, па така во постигнувањето на консензус, имаат голема улога и така наречените држави групи кои имаат одреден заеднички интерес или пак се формирани на принципот на географијата, односно географскиот принцип.

Државите формираат заеднички ставови кои најчесто се предлози на групата на државите и стапуваат во конкретен сооднос со другата група на држави, а предлозите се најчесто од областа на заедничкиот интерес на двете групи на држави што присуствуваат на конференцијата. Групата на држави, именува сопствен претставник или пак повеќе претставници, кои водат преговори на формални и во одредени случаи неформални состаноци.

„Претставниците мора да бидат во постојан контакт со својата група, ризикувајќи во спротивно да не добијат поддршка при преговорите во телата на конференцијата од сопствената група. Работа во таков групен систем го олеснува функционирањето на конференцијата и од степенот на истородност, во голема мера зависи нејзиниот конечен успех.“⁸³

3.10.3 Воена дипломатија на врвот

Воената дипломатија на врвот е најголемата и највисоката институција на воената дипломатија. Таа може да се формира како постојана институција или пак може да се формира и како повремена (*ad hoc*) институција. Таа се состои од делегациите на земјите кои го сочинуваат највисокото воено раководство на вооружените сили на една држава и првенствено е составена од министерот за одбрана и неговите најблиски соработници, како и неговите заменици, началникот на генералштабот и други личности од воениот врв.

Овие делегации имаат различен третман и карактер, нивните посети во глобала се однесуваат на една држава, која покрај општата политика, економските, културните, научните, трговските и другите облици на соработка, сакаат да ја развијат и воената.

Военото раководство со својата активност на дипломатски план се појавува во повеќе правци. Односно, има тенденција да ги организира и да им дава траекторија на воените и воено-дипломатските соработки во рамките на надворешната политика, како и да ја реализира активноста на воената дипломатија на врвот преку стратешки плани-

---

⁸³ Исто, стр.315

рани размени на делегации кои поседуваат дипломатски третман. Треба посебно да се нагласи дека содржината се состои од официјални, работни и куртоазиски посети, на кои се разгледуваат прашањата кои треба да се одговорат. Содржината и природата на прашањата се детерминирани со актуелноста во политичките односи, а непосредно се поврзани со меѓународната соработка, по сите основи и бази, за воено-економските односи, научната соработка, техничката и културната соработка, како и планирањето на соработка и контактирањето на воените раководители во поединечни кризни моменти.

Мултилатералните односи ја диктираат соработката на мултилатерален план со сојузниците и разузнавачките служби на државите кои се сојузници или имаат потенцијал да бидат сојузници.

На ниво на министерството за одбрана се разгледуваат сите клучни прашања на разузнавачките служби на две или повеќе држави на долгорочни, среднорочни и краткорочни соработки.

Интерес на секоја армија е вооружувањето, борбените средства и воената техника, но првенствено новите генерации кои заради сложеноста на процесот на производство, тајноста на освоените продукти, големите трошоци, недостатокот на кадар, не се во можност да ги извршат овие активности, заради силата на поголемите и помоќните држави од нив.

„Заради тоа треба да се придржуваме на поговорката: оружјето се дава само на пријателите, што значи дека истото се продава само на онаа страна која дава барем минимум гаранција дека нема да го употреби против армијата на државата што го произвела и продала, а со тоа се покажуваат и потврдуваат воените, политичките и другите проценки и пријателски односи.“⁸⁴

Ова звучи контрадикторно и контраверзно, но е проверено и е автентично дека, оружјето од новата генерација, односно оружјето што има голема моќ, не се продава ни на пријателите, односно на сојузниците. Но, ако на сојузниците им се даде оружјето, тогаш во составот на војската која е производител на истото, е одделена на територијата на сојузниците или под контрола на нејзините експерти. Секако дека таквата постапка е редовна кога е во прашање нуклеарното оружје. Причината за таквото постапување е државата која го произвела оружјето е повеќе причинска.

---

⁸⁴ Vojna diplomatija, Milan Zechevich, str. 66-67

Првенствено пред сè, се стои до тоа дека треба да се задржи елементот на државата, односно силата која претставува моќ и авторитет, но ќе се делува и фронтално и паралелно и на сојузниците и на противниците, задржувајќи ги и едните и другите во страв и неизвесност.

Второ, прашањата на меѓуармиската соработка во доменот на воената дипломатија на врвот се бројни и опфаќаат конгломерат на содржини од воен карактер, односно креирање на пријателска клима и доверба во воспоставувањето на редовните пријателски контакти, размената на искуства во поглед на градење на воен состав, школување на кадри и нивна можна размена, воена публикација, воено-економски односи, воена трговија, кооперација во воената индустрија итн.

Различното ниво и составот на делегациите ги разгледува и различните прашања, кои се директно, непосредно поврзани со надлежностите на воената делегација, односно раководителот кој ја предводи истата. Во секој случај прашањата се условени од фактот на развиеноста на политичките односи помеѓу државите, владите и министерствата за надворешни работи, како и карактерот на воените односи помеѓу разузнавачките служби на засегнатите држави. Ако во минатото тие односи низ историјата биле добри, пријателски и развиени, тогаш е очекувано тие добри односи да останат така и во иднина. Доколку тие односи поминувале низ разни осцилации, тогаш може да се очекува дека воено-дипломатските односи нема да се подобрат, а тоа секогаш води до неизвесност помеѓу државите.

Иницијативата за првите посети на воените делегации секогаш е преземана од едната страна, односно од едната држава, а се остварува преку военото аташе или преку амбасадорот.

Првиот контакт на военото аташе или амбасадорот со соодветните личности на државата примач, после неофицијалните советувања и преговори, се „опипува пулсот“ на државата во кои престојуваат, односно се гледа нејзината реакција за можноста за најава за уште воени делегации во таа држава. Доколку знаците и сигналите се позитивни и ако неофицијалната најава наишла на добар прием од државата примач, тогаш е време да се преземат официјалните чекори. Манифестирањето на доброто расположение го одредува дипломатскиот претставник со преземањето на неговите активности преку соодветните методи, кои претходно се стратешки искреирани. После таквото испитување на ситуацијата на државата примач, како и сигурноста на нејзината добронамерност и желбата за развивање на пријателски односи, военото аташе или другите соодветни воени претставници, ги

преземаат првите официјални чекори, со кои се договара посета или евентуална најава на таа посета.

Военото аташе, неофицијално покренува иницијатива кај земјата домаќин. Прво ги испитува можните реакции на земјата домаќин преку контактите на приемот или пак другите состаноци, каде што се доаѓа до контакт со раководителите и претставниците на разузнавачките служби. Таквите испитувања не можат да се спроведат само на еден прием, туку тие се вршат сукцесивно, односно континуирано на повеќе приеми или пак се прави пауза се додека „не созрее“ работата, односно засегнатата иницијатива не се пренесе до министерството за одбрана и од него да се добие одреден став, позитивен или негативен, но секогаш воените претставници преку вршење на своите активности, целат и се надеваат на позитивниот став.

После тие неофицијални активности, зависно од реакциите на земјата домаќин, военото аташе истата намера ја доставува до началникот на управата за врска за воено-дипломатските претставништва и бара официјален одговор. Кога веќе ќе се разјаснат работите, тогаш се упатува повик за официјална посета на воениот раководител или одредената воена делегација. Повикот може да биде упатен преку акредитираното воено аташе во сопствената земја или преку сопственото воено-дипломатско претставништво во земјата каде што е повикана воената делегација.

Меѓутоа, во некои прилики повикот редовно се упатува преку своето акредитирано воено-дипломатско претставништво, но доколку нема акредитирано сопствен воено-дипломатски претставник, тогаш повикот се упатува преку амбасадорот.

Практиката покажала дека преку повикот, начелно се упатува и протокол, односно програма на посетата која детално ја предвидува комплетната активност на воениот раководител за времетраењето на посетата. Протоколот не е статичен, напротив, тој може да биде динамичен со тоа што ќе биде подложен на одредени промени, односно да се корегира делумно, а тоа дипломатски да го изврши военото аташе, затоа што тогаш му се пружа прилика и можност, директно да го изрази своето мислење и своите сугестии околу посетата и содржината на протоколот.

Програмата ја креира и составува кабинетот на воениот раководител кој е домаќин на таквата посета, со сугестии од неговите соработници и воени аташеи, но и личности кои добро ги познаваат особините на личностите кои доаѓаат во посета, како и ситуацијата и приликите во таа земја.

Ако се работи за министерска посета, тогаш домаќин е министерството за одбрана, а програмата ја изработува кабинетот на министерството за одбрана, така што министерот за одбрана директно влијае на содржината на протоколот преку исполнување и уважување на желбите на својот гостин, кој може да даде писмени примедби за протоколот.

За реализација на посетата се одредува екипа која освен претставничкиот орган (управите, одделенијата) за врски, во својот состав има домаќин и други офицери, но само доколку се пројави потреба за тоа.

При одредувањето на домаќинот секогаш се води сметка, тој да биде офицер од ист ранг и да има исти функции, односно да го има тој сегмент на разузнавачките служби со кој раководи воениот раководител кој ја остварува посетата. Кога се работи за министри, тогаш домаќин е министерот на вооружените сили – началникот на генералштабот.

Публикацијата на посетата зависи од надворешно-политичките прилики и можното реагирање на одредени меѓународни субјекти, како и меѓународните и домашните јавности. Ако се процени дека реакцијата ќе биде позитивна и јавноста да гледа на тоа со благонаклонетост, тогаш таа посета се публикува во јавноста преку домашните медиуми. Ако се процени дека домашната и светската јавност ќе реагира негативно, таквите посети не се публикуваат, туку се конспиративни и се држат во строга анонимност и тајност, затоа што посетите никогаш не се остваруваат инкогнито. Тие посети кои се инкогнито, односно непознати, се држат и чуваат во строга тајност и не се публикуваат никаде, како и протоколот се чува и вешто избегнува од домашната и светската јавност. Во таквиот случај на посета, двете страни се водат со начелото на конспиративност.

Во рамките на воената дипломатија на врвот, најголемо значење има дипломатската активност на министерот за одбрана, затоа што тој е клучна фигура на разузнавачките служби, и неговите посети редовно отвораат и затвораат можности за развој на дипломатските односи.

Покрај официјалните работни посети, воените раководители прават и куртоазни посети, посети заради одмор и други пригодни содржини. Тие посети, вообичаено траат долго и се исполнети со културни програми и содржини, но и со одредени официјални контакти и разговори со домаќинот или личности блиски на истиот. За време на посетите од куртоазија, присутни се и активностите на сопствените акредитирани воени дипломати.

Воените дипломати за време на своите активности на меѓународен план, имаат статус на највисок меѓународен ранг и нив им припаѓа комплетната дипломатска заштита според Виенската конвенција во врска со дипломатските односи, како и земјата домаќин, така и земјата преку чија територија воената делегација поминува.

Овој вид е најстариот облик на дипломатското комуницирање кое има воена природа. Овој облик има традиција во сите разузнавачки служби и се смета како традиционален тип на комуницирање на воената дипломатија, каде што му припаѓа историското место и улога, како и неговиот развој.

Во историјата, политичките и воените сојузници биле редовна и вообичаена појава. Тие биле карактеризирани со контактите на лидерите и војсководците, а заради развиените специфични облици на односи помеѓу државите, тие барале чести состаноци и средби на военото раководство на една држава, особено помеѓу сојузничките држави и армии.

Воените сојузници не се продукт на нашето време, туку напротив, тие се појавиле многу порано, само што сегашните облици на воено поврзување во вид на воени сојузи (пакти) се продукт на сегашните меѓународни констелации на сила на глобално ниво и политичките односи на поделениот свет.

Продукти на воените сојузи на пријателски основ се заедничките воени команди кои имаат наднационален карактер. Нивната задача е раководење и командовање на заедничките воени формации, изработка на стратегии и употреба на разузнавачките служби во состојба на војна. Тие имаат големи и сериозни задачи за мирот: „планираат и изведуваат заеднички вежби и маневри на територијата на една или повеќе држави.“⁸⁵

Воените сојузници и блокови се појавиле уште во античко време, па така низ историјата се формирале единствени команди на разни нивоа со цел, времето во кое живееме денес, светот да биде поделен на две спротивставени воени сојузи кои ги окупираат државите во две хемисфери, поточно западна и источна хемисфера.

Воената дипломатија на врвот, во тие политичко-воени сојузи добила посебно место од заедничките команди на НАТО во Брисел и Варшавскиот договор во Варшава, како и заедничките единици, по-

---

⁸⁵ *Vojna diplomatija*, Milan Zechevich, str.70

себно американските, кои се лоцирани во западноевропските земји, и советските во источноевропските земји.

Воената дипломатија на врвот е привремена. Таа не е постојана дипломатија, туку е дипломатија која се креира од време на време, но нејзиното значење е неопходен фактор за комплетна дипломатска и воена активност на државите, поточно, вооружените сили. Таа е присутна во билатералната и мултилатералната дипломатија.

Воената дипломатија на врвот е клучна алка во воените односи со странство и неговите субјекти судбински влијаат на развојот на односите со странство и изборот на дипломатскиот кадар, содржината на дипломатските активности, политичкото определување и решенијата на официјалните политики на сопствената земја, како и креирањето на политиката на глобално ниво и одлуките на глобални размери.

ГЛАВА IV

4. ПРЕТСТАВНИЦИ ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ

4.1. Тела за меѓународно комуницирање и претставување

Како и со развитокот на општата дипломатија, така и со развитокот на воената дипломатија, дипломатското право го креира и поставува дипломатското право, како и ги организира и менаџира принципите и начините на претставување на сопствените држави. Но сепак, креирањето на посебните и самостојните државни тела, односно органи кои имаат задача да ја спроведуваат надворешната политика, како и организирањето на работата на професионалната дипломатска служба, симболизира еден сублигат, еден конгломерат на тенденцијата за покревање на степенот со кој ќе се задоволат интересите, како и потребите на самите држави при спроведувањето на надворешната политика. Надлежноста, организирањето во работењето, начините и методите на спроведување на надворешната политика на овие официјални испецијализирани тела е строго во надлежност на самите држави. „Имено, тие во своите највисоки конституционални акти, согласно општественото уредување, ги одредуваат органите на официјалното претставување и водење на дипломатската активност на земјата.“⁸⁶

Но гледано од друг агол, меѓународното дипломатско право ги регулира сите права и должности на тие специјализирани тела, на кои како официјални претставници им е допуштена волјата на самата држава во учество на меѓународните конференции, вклучување во определени сојузи, одржување на контакти во меѓународните односи и самото комуницирање со државите, како и во спроведувањето на работата од оваа бранша. „Под органи за меѓународно комуницирање во прв ред се подразбираат централните органи во државата, и тоа:

- шефот на државата;
- шефот на владата, и
- министерот за надворешни работи со дипломатските претставништва.“⁸⁷

Модерниот период на развојот на дипломатијата, освен државата со нејзините органи, го означува и голем број на субјекти на меѓународно ниво, во својство на владини, како и невладини претставници кои се непосредно конектирани во меѓународните односи. „Процесот на демократизација на општественото уредување на државите доведе и до појава на активно учество на граѓанинот како

---

⁸⁶ Марковски М., Дипломатија, организација и практика, Скопје, 2002, стр.31

⁸⁷ Исто, стр.31

поединец во решавањето на разни проблеми кои имаат поширока меѓународна димензија.⁸⁸

4.2 Шеф на држава

Шефот на државата поседува политичко влијание на самата држава, но и формален авторитет на истата, а тоа е детерминирано од државно правното и државно политичкото уредување. Неопходно е да се напомене дека уставните начела не се во способност да пружат прецизност и деталност на неговата улога без да се изврши темелна анализа на правно-политичкиот систем. Па, од ова може да се дојде до една констатација, а таа е дека учеството на сите шефови на државите не е идентично. Па така, детерминирано од уставното уредување, улогата на шефовите на државите не е иста и како во својство на Претседател. „Таа може да биде сведена на формално – церемонијална, како кај уставните монархии, може да постои негова непосредна зависност од парламентот (парламентарно уредување) или тој да е Претседател во колективно тело (президиум, претседателство).“⁸⁹

Шефот на државата има авторитет, односно улога на авторитет, која е интегрирана во меѓународното право и има поврзаност во историјата со апсолутната монархија. Но сепак, оваа детерминација и не е од клучно значење кога станува збор за одредување на неговите овластувања во државите, туку е детерминирана од уставните уредувања на самите држави, врз основа на тоа како е детерминиран и одреден начинот на неговото раководење, па така слободно може да се каже дека меѓународното право не тргнува од дистинкциите во уставните решенија за овластувањата на шефот на државата, туку поаѓа од улогата како претставник на сопствената држава во надворешната политика и надворешните односи. „Согласно со тоа, сите негови активности се сметаат како акти на државата, што е впрочем, содржано и во Виенската конвенција за договорно право од 1969 година. Членот 7 од Конвенцијата, мошне децидно истакнува дека шефот на државата согласно неговите функции и без поседување на овластување, се смета за претставник на својата држава, за целите и активностите кои се однесуваат при склучување на договор.“⁹⁰

Па оттука, може да се потврди уште еднаш детермираноста на општата дипломатија со воената дипломатија, со самото тоа што шефот

---

⁸⁸ Исто, стр.32

⁸⁹ Исто, стр.32

⁹⁰ Исто, стр.32

како претставник на државата е всушност и врховен командант на вооружените сили на една држава, во конкретниов случај, Република Македонија.

4.3 Шеф на Влада (Премиер)

Во личноста на шефот на владата, односно премиерот на една држава, е содржана многу голема формална власт. „Шефот на владата ја води и координира работата на министрите и претставува главна точка околу која се врти целата машинерија во државата, па оттука произлегува и неговото екстензивно учество во надворешната политика на државата.“⁹¹

Кога станува збор за решенијата за надлежностите на премиерот на државата, тие се дистинкцираат по својот степен, затоа што и власта која ја поседуваат, како и самото учество на власта, се наоѓаат во каузална врска и се детерминирани од државното уредување на државата. Надлежностите на премиерот на државата, точно и конкретно се инкриминирани во членот 7 од Виенската конвенција за договорно право, со кој му се допушта на премиерот да ја претставува сопствената држава и може слободно да се каже дека надлежностите на премиерот на државата го имаат истиот ефект како и надлежностите на шефот на државата, односно претседателот и воедно врховниот командант на вооружените сили на државата.

4.4 Министер за надворешни работи

Министерот за надворешни работи симболизира фигура, односно личност која има овластување за спроведување и интегрирање на надворешните работи на сопствената држава, но и во исто време има овластување, односно е овластен да учествува во дипломатските процеси во името на матичната држава.

Но сепак, неопходно е да се напомене дека министерот за надворешни работи на државата ја нема и не ја поседува највисоката формална власт, односно крајниот и заклучниот збор во случај на носење на определени одлуки кога се работи за надворешната политика на сопствената држава. „Формалната власт и политичкото влијание на

---

⁹¹ Исто, стр.33

министерот во надворешната политика се различни, во зависност од државното уредување.⁹²

Меѓународното право ја дефинира улогата на министерот за надворешни работи на државата како „иницијална каписла“, каде тој како член на владата и ресорот за надворешни работи како орган кој е надлежен во самата влада, се сметаат како единствени претставници кои се овластени да ја искажат волјата на сопствената држава во меѓународните односи.

„Виенската конвенција за договорно право, во членот 7 го детерминира министерот за надворешни работи заедно со шефот на државата или на владата во однос на активностите кои се вршат во име на државата.“⁹³

4.5 Високи претставници на министерството за надворешни работи

Овие претставници имаат формални овластувања кои се произлезени од нивната позиција во државата, како и нивното политичко влијание кое потекнува од нивното искуство на работење во самата дипломатија.

Високите претставници на министерството за надворешни работи имаат дозвола да учествуваат во неформални комуницирања помеѓу сопствената држава и меѓународната заедница, но во согласност со функциите и овластувањата кои ги поседуваат, и тогаш тоа го прават без претходно одобрување на некое посебно овластување.

Кога станува збор за формалните акти кои креираат правни последици, на пример, потпишување на определен договор или пак некоја посебна обврска која мора да ја реализира државата, неопходно е истите да поседуваат конкретно овластување за тоа.

„На овој начин, на високите претставници на државата, им е овозможено да остваруваат непосредна контрола на државната надворешна политика.“⁹⁴

Во Конвенцијата за договорно право е пропишано дека високите претставници на државата работат согласно конвенцијата и можат да

---

⁹² Исто, стр.33

⁹³ Исто, стр.33

⁹⁴ Исто, стр.33

бидат учесници кога се работи за утврдување или пак усвојување на конкретен текст кој е од меѓународен карактер и договор.

4.6 Дипломатски и конзуларни претставници

Дипломатските претставници во една држава, симболизираат специјално именувани агенти кои константно се инволвирани во активностите на дипломатијата. Од ова може да се констатира дека од таму произлегува нивниот статус и нивната власт. Според Виенската конвенција, тие се компетентни да ја претставуваат и презентираат матичната држава без да имаат целосно овластување. Кај истите, исклучок се прави само кога се усвојува текст за конкретен договор. Дипломатските претставници имаат овластување од командантот на вооружените сили на државата, како и од шефот на мисијата, да комуницираат со претставници на други држави од меѓународната заедница.

Кога станува збор пак за конзуларните претставници, тие имаат овластување од земјата која се испратени само да комуницираат со локалните претставници на другите држави на меѓународната заедница, односно на земјата домаќин. За конзуларните претставници, неопходно е да се напомене фактот дека тие не можат да остваруваат комуникација со централните владини претставници, како и не можат и не смееат да воспоставуваат контакти и со министерството за надворешни работи на земјата домаќин и останатите министерства со ресор.

„Утврдувајќи го делот на меѓународното правно покривање на конзуларните претставници, Виенската конвенција за конзуларни односи во членот 17, став 1, декларативно на обичајното право, дозволува земјата која испраќа, а нема дипломатска мисија во земјата на приемот и не е претставена со дипломатска мисија во трета земја, за да може да ги овласти своите конзуларни претставници, со претходна согласност од земјата на приемот, да вршат дипломатски функции.“⁹⁵

Се работи за еден вид на дипломатско претставување на матичната земја кое најчесто е привремено и е детерминирано од усвојувањето на дипломатската мисија.

Со конзуларното претставништво се тежнее кон отворање на дипломатско претставништво во земјата домаќин, но и да се избегне редовниот и регуларниот начин на дипломатско претставништво, но

---

⁹⁵ Исто, стр.35

сепак има тенденција да се овозможи константната активност во трета земја.

4.7 Воени претставници

Формирањето на безбедносен систем, непосредно по завршувањето на Втората светска војна, се карактеризирало преку креирање на воени алијанси. Со формирањето, односно креирањето на воените алијанси, се зголемило присуството на претставници од воената област, односно воени претставници во повеќе држави, односно членки на тие воени алијанси.

Поединците како и воените трупи, односно формации, стекнале значајна улога во дипломатијата со тоа што имале овластувања да во определени и конкретни дипломатски активности, главна улога имале вооружувањето, воената стратегија, како и воената тактика и техника на спроведување на тие активности. „Така на пример, армиските преговори, прашањата за разоружување и друго, главно се доверуваат на воените претставници.“⁹⁶

Во исто време, учеството на воените претставници не се однесувало само во општата дипломатија, туку и во разузнавањето и контраразузнавањето кое било од витално значење за државата, затоа што се работело за обучени лица кои имале способност на вистински начин да ги придобијат неопходните информации за заштита на безбедноста на сопствената држава од една страна и од друга страна, за заштита на податоците на сопствената држава од разузнавачките сили на другите држави. Комуницирањето на воените претставници, го намалувало ризикот да се избегне воениот конфликт или пак ако веќе постои, истиот да се сведе во рамки во кои може да се контролира или пак по начин на преговори да заврши конфликтот. „Меѓутоа, со цел да се оствари цивилна контрола над работите од надворешната политика, воениот претставник ќе биде воведен во дипломатскиот процес само онаму каде што неговото знаење и искуство од оваа област ќе се појави како корисно.“⁹⁷

Гледано од друг аспект, може да се дојде до констатација дека општите дипломати, кои го стекнале искуството во нивното работење, не можеле и не можат да ги заменат воените претставници, односно воените аташеи, затоа што сепак, нивната обука и нивната пракса е

---

⁹⁶ Исто, стр.35

⁹⁷ Исто, стр.35

слична, но во ни еден случај не може да се поистовети со обуката и праксата на општите дипломатски претставници.

ГЛАВА V

ВОЕНО-ДИПЛОМАТСКИ ПРОТОКОЛ

5. Воено-дипломатска техника

Дипломатска техника претставува преземање на витални активности особено кога се работи во конкретниот процес на спроведување дипломатски односи помеѓу две држави, кои имаат заеднички интерес и тој интерес е во доменот на дипломатската техника. Таа согласно нормите и обичаите на меѓународното право ја изразува волјата на земјите да спроведат и воспостават одредени меѓусебни односи и да креираат дипломатски мисии со кои што ќе бидат презентирани и претставени нивните заеднички интереси.

5.1 Претставување на државите

Секоја меѓународно призната држава, како и секоја независна и суверена држава, според меѓународното право има потполно право на сопствено презентирање и претставување во меѓународната заедница. Овде се истакнува и се изразува сувереноста на една држава. Гледано од друг аспект, во правото на презентирање и претставување на државата се содржат два принципи кои се основни, и тоа:

- Правото на една држава да се презентира и претставува кај другите држави;
- Задолжителната обврска на истата држава да дозволи презентирање и претставување на други држави, во националните граници на сопствената територија.

Просто кажано, под презентирање и претставување се подразбира право на една суверена држава да интегрира сопствени претставници во другите држави, но исто така претставува и задолжителна обврска да дозволи и овозможи интегрирање на дипломатски претставници од други држави, а внатре, во територијата на сопствените национални држави.

Со ова, се воспоставува заемна согласност помеѓу две суверени држави, поточно со дипломатско претставување, суверените држави ја изразуваат сопствената слободна волја. Тоа значи дека ниедна земја нема обврзувачка обврска да прими одреден воен или пак дипломатски претставник кој сака да биде интегриран од друга земја и исто така не може и не смее по пат на сила, една држава да интегрира свој воен или дипломатски претставник во друга земја.

Неопходно е да се напомене дека е необврзувачки една земја да биде неопходно претставена во секоја држава што ја признава, ниту пак е непходно истата облигаторно да прима воени или дипломатски претставници од сите земји.

Од погоре напишано, може да се дојде до една констатација дека дипломатските и воените мисии се отвораат само со заедничка согласност на земјите. Признавањето на една земја не мора да значи дека сите земји што ја признаа истата, се обврзани да спроведат воени и дипломатски односи со истата.

Како актуелен проблем се јавува воспоставување на дипломатски односи со зголемувањето на бројот на одредени новоформирани држави. „Ова особено се однесува на малите и економски слабо развиени држави, кои немаат можност да воспостават доволен број мисии за свое претставување. И покрај даденото решение во Виенската конвенција за дипломатски односи, за акредитирање на дипломатски претставник за повеќе земји, ова прашање за мали држави објективно не може да ги надмине проблемите.“⁹⁸

5.2 Избор и именување на шеф на мисија

Предлогот за именување на шеф на мисија е детерминиран од уставното уредување на државата. Министерот за надворешни работи или пак друг претставник на државното тело, го дава предлогот за да се именува шефот на мисијата. Но, неопходно е да се напомене дека именувањето на шефот на воено-дипломатската мисија посебно се врши и од името на претседателот на државата.

„Во земјите на Комонвелтот, кои ја имаат прифатено англиската кралица за шеф на државата и менувањето на дипломатските претставници го вршат во името на нејзиното Височество, министрите за надворешни работи или пак тоа е надлежност на советот на министрите.“⁹⁹

„Во некои земји се уште постои одреден вид на свеченост при именување на амбасадор, што подразбира донесување на кралски указ или парламентарна потврда. Именувањето на амбасадори на САД го врши претседателот на државата, по претходна согласност од Сенатот, што произлегува од уставните начела. Од друга страна пак, во голем

---

⁹⁸ Исто, стр.136

⁹⁹ Марковски Д., ДИПЛОМАТИЈА – ОРГАНИЗАЦИЈА И ПРАКТИКА, Скопје, 2002 година, стр.138

број земји изборот и именувањето на овие претставници претставува рутинска постапка.¹⁰⁰

Заедничка е тендецијата на сите земји и покрај тоа што постојат разлики во обликот и начинот на именување дипломатски претставници и воено-дипломатски претставници. На пример во Турција се уште сè почитува дипломатската традиција каде што избирањето на општите дипломати и воените дипломати (воените аташеи), најчесто се врши од страна на составот на министерствата за надворешни работи. Идентично е и искуството на САД, но дистинкцијата е тоа што претставниците се избираат од страна на членовите на политичката партија која е на власт. Неизбежно е да се напомене фактот дека постојат случаи кога на фронтот на мисијата стои дипломат без дипломатско искуство, додека пак останатите членови на мисијата се искусни дипломати од редот на квалитетен кадар.

„Во земјите од третиот свет, амбасадорите редовно се од средните блиски до централната власт, додека пак земјите со еден партиски систем или со воен режим, овие кадри ги именуваат од редовите на членовите на политичкото милје во државата или од офицерскиот кадар.“¹⁰¹

По спроведените дипломатски односи, државите најчесто прават пристап кон практичното реализирање на склучениот договор за создавање, како и отворање на сопствени дипломатски мисии. Преземените дејства и активности за формалното креирање на амбасада најчесто ги врши дипломатски службеник кој е со понизок ранг.

Тие дејства и активности одат во насока за пронаоѓање на соодветно просторно решение за амбасадата, како и резиденцијата, живеалишта за дипломатскиот персонал и сите други простории кои се најадекватни за непрекорно вршење на дејноста.

Виенската конвенција за дипломатски односи во членот 4 го има предвидено институтот агреман, односно прифаќање на претставникот, па така од определбата на одредена држава која треба да биде претставувана во друга држава преку свој претставник (дипломатски или воен), кој треба да биде прифатен во таа држава, го почитува членот број 4 од Виенската Конвенција. Поточно, пред да се именува амбасадор, матичната држава која го испраќа истиот, пред таа постапка,

---

¹⁰⁰ Исто, стр.138

¹⁰¹ Исто, стр.138 – Дипломатот Данчо Марковски смета дека освен за амбасадори, некариерирани дипломати се испраќаат и на пониски дипломатски места, како награда за нивната лојалност или партиска припадност без оглед на нивното ниско ниво на остреченост и завршени дипломатски работи.

неопходно е да го обезбеди неговото прифаќање во земјата домаќин. Од тие причини министерство за надворешни работи кое е задолжено за спроведување на надворешна политика, ја започнува постапката за добивање на агреман за дипломатскиот или воено-дипломатскиот претставник.

Барањето, односно неговото доставување, во практиката најчесто се упатува преку матичното дипломатско претставништво во земјата домаќин, а многу често во практиката може да се побара и уснено барање од актуелниот претставник кој е веќе во фаза на заминување, но претходно тоа се базира врз база на давање на инструкции од матичното министерство за надворешни работи.

„Агреманот или прифаќањето на претставникот, односно амбасадорот го дава шефот на државата. По издавањето на агреманот и менувањето на шефот на претставништвото може јасно да се објави. Секое претходно протурање во јавноста може да предизвика одредени непријатности, како за личноста, така и во односите на државите.“¹⁰²

5.3 Водење на дипломатска мисија во отсуство на шеф на мисијата

Доколку шефот на дипломатската или воено-дипломатската мисија е на одредено време отсутен или постојат причини кога тој не е способен да ја врши својата должност, тогаш со таа мисија може да раководи привремено лице кое ќе ги врши работите на шефот на мисијата. Таа личност е најчесто еден од членовите на дипломатската мисија кој има највисок ранг.

Привремениот раководител на дипломатска комисија или воено-дипломатска мисија го именува шефот на мисијата и го известува министерство за внатрешни работи, како и дипломатскиот кор со нота, и потоа повторно со нота ја презема својата должност.

Во практиката, кога шефот на мисијата е спречен од оправдани причини да именува привремен раководител на мисијата, со факс тоа го прави министерот за надворешни работи, и дополнително писмено го известува министерот за надворешни работи од земјата домаќин.

Неопходно е да се напомене дека, привремениот раководител на мисијата нема ингеренции да именува друго лице за привремен раководител на мисијата. Доколку се дојде во таа ситуација, министерот за надворешни работи именува друго лице како привремен раководител на

---

¹⁰² Исто, стр.139

мисијата, од дипломатскиот состав на мисијата. Во одредени случаи, со посебни постапки за привремен раководител на мисијата може да биде именуван и службеник од административниот или техничкиот состав.

Кога мисијата е предводена од постојаниот раководител на работите, на истиот му се доставува кабинетско писмо, кое претходно е потпишано од министерот за надворешни работи од матичната држава, кое го упатува до министерот за надворешни работи на земјата домаќин.

5.4 Воени аташеи

Во комбинација на постојаните дипломатски мисии, многу е раширена практиката во државите ширум светот да именуваат и воено-дипломатски претставници, наречени воени аташеи.

Воените аташеи можат да бидат именувани како:

- воено-воздухопловни претставници;
- поморски-воени претставници, и
- воени претставници.

„Воените претставници имаат дипломатски статус, па оттука и за нив важат одредбите од Виенската конвенција за дипломатски односи кои се однесуваат на привилегиите и имунитетите.“¹⁰³

Пред да се именува военото аташе, матичната држава по дипломатски пат ја известува државата домаќин и бара нејзина согласност, наречена консентмент. Со консентментот се испраќа и биографијата на военото лице. Откога се добива согласноста од државата домаќин, военото аташе може да биде именувано и испратено во земјата домаќин. Неопходно е да се напомене дека и за воените аташеи се идентични правилата како и за општите дипломатски претставници, во контекст на нивното именување, испраќање во земјата домаќин, како и завршувањето на нивната работа.

„По добиената согласност од министерството за одбрана или од шефот на државата, во зависност од тоа како е законски уредено во земјата, се донесува и објавува одлука за именување.“¹⁰⁴

---

¹⁰³ Исто, стр.146

¹⁰⁴ Исто, стр.146

5.5 Непожелна личност – *persona non grata*

Непожелната личност симболизира поим кој се употребува најчесто за амбасадор или пак за членовите на дипломатската мисија која земјата домаќин воопшто не сака да ги прими или пак наредува да ја напуштат истата и да се вратат во матичната држава. Во текот на историјата на овој поим се користеле различни изрази, но во денешно време се настојува да се употребуваат поадекватни поими „барање за отповикување“, наместо поимот „*persona non grata*“.

До тоа се доаѓа најчесто кога дипломатскиот претставник со одредени негови изјави, дејствувања или активности, ја поминува границата на пропишаниот кодекс на земјата домаќин, со што ја навредува истата.

„Во согласност со член 9 од Виенската конвенција, државата на приемот може во секој момент и без образложение да ја извести државата која испраќа дека нејзиниот амбасадор или друг дипломатски член е *persona non grata* или непожелен. Поединецот може така да биде третиран и пред да допатува до државата на приемот.“¹⁰⁵

Доколку државата испраќач не го прифати одредениот рок од барањето на државата домаќин за прогласување на личноста како непожелна, таа има право да му го скрати признавањето на конкретниот дипломат како член на претставништвото, поточно, ќе има статус како обичен странец, така што на лицето му се скратуваат сите имунитети и привилегии и истото може да биде депортирано. Овие недоразбирања во практиката никогаш не се објавуваат и најчесто страните инсистираат тој проблем да го завршат по мирен пат.

5.6 Специјални пратеници

Државите во современата дипломатска практика често избираат специјални пратеници за конкретни прашања или пак вршења на конкретни активности. Специјалните пратеници се именуваат од страна на министрите на земјата домаќин. Институтот „специјални пратеници“ не е инкриминиран во Виенската конвенција, па така, тие не можат да бидат упатувани на постојани дипломатски мисии, туку само на привремени.

„Меѓу специјалните пратеници се истакнуваат оние кои ги упатува Ватикан при посебни црквени свечености. Највисок ранг им припаѓа на папските легати кои секогаш се кардинали и го претста-

---

¹⁰⁵ Исто, стр.146

вуваат Папата лично. Традиција е ним да им даваат најголеми почести.“¹⁰⁶

Ad hoc дипломатијата со кои се именуваат специјалните претставници се диференцирани од постојаните дипломатски мисии, како и вонредните мисии.

5.7 Воспоставување на конзуларни односи

На идентично, но сепак многу слично како и кај дипломатските односи, спроведувањето на конзуларни односи помеѓу две држави се извршува со претходен договор помеѓу двете држави. Неопходно е да се напомене дека конзуларните односи не резултираат, односно создаваат никакви политички последици, „бидејќи тие можат да се спроведуваат дури и на територии на некоја несuverена држава или пак територија со која се наоѓа под контрола на меѓународно непризнат режим.“¹⁰⁷

Конзуларната служба ја содржи единствената врска или средство за комуникација на териториите на меѓународно непризнатите држави или пак оние територии кои се окупирани од одредена завојувана страна. Нивната комуникација со властите најчесто е во контекст на заштита на граѓаните на државата домаќин, како и на воспоставувањето на постојаните договорни односи.

Во определени случаи кога има конкретно определени проблеми за спроведување на дипломатски односи, најчесто заради непризнавање на режимот кој по пат на граѓанска војна или пак револуција завладеал во таа земја, тогаш државите одат на следната алтернатива: спроведување на конзуларни односи со тенденција нивните витални интереси да бидат заштитени.

Неопходно е да се напомене фактот дека и кога се спроведуваат конзуларни односи треба да се има одобрение од земјата домаќин.

„Од своја страна, Виенската конвенција за конзуларни односи пропишува дека согласност се дава за воспоставување на дипломатски односи освен во случаите кога едната договорна страна не го исклучува тоа при воспоставувањето на дипломатски односи. На овој начин, со Конвенцијата им е овозможено на државите кои немаат воспоставено дипломатски односи во своите мисии да можат да ги вршат и кон-

---

¹⁰⁶ Исто, стр.147.

¹⁰⁷ Исто, стр.148.

зуларните работи, доколку со посебен договор страните од тој договор не инсистираат на тоа прашање да биде регулирано посебно.¹⁰⁸

5.8 Отворање на конзуларно претставништво

Конзуларните претставништва можат да бидат отворени во разни региони на државата домаќин, што тоа не е одлика на дипломатските мисии. Распространувањето на подрачјата или регионите во кои конзуларното претставништво ќе ги извршува своите активности и функции, неопходно е претходно да биде одредено со договор меѓу државата домаќин и државата примач. Двете страни додека го склучуваат договорот за конзуларни односи го определуваат местото или регионот во кое ќе биде стационирано конзуларното претставништво, како и местото на кое е стационирано конзуларното претставништво. „Што се однесува до прашањето за вршење на конзуларните активности на конзуларното претставништво, односно на конзуларниот агент надвор од подрачјето во кое е сместено претставништвото, исто така потребно е да се обезбеди согласност од државата на приемот.“¹⁰⁹

5.9 Именување на шеф на конзуларното претставништво

Шефот на конзуларното претставништво се именува од земјата од страна на земјата домаќин, без оглед на кој ранг припаѓа. Истиот треба да поседува документ кој е официјален и ќе му служи како легитимација во земјата домаќин, поточно, со тој документ ќе ги легитимира неговите функции и овластувања во земјата домаќин.

„Во практиката овој документ се среќава под разни називи, но најчесто е познат како патентно писмо.“¹¹⁰

Доделувањето на овој вид на официјален документ на конзуларниот претставник е инкриминиран и во Виенската конвенција. Патентното писмо во себе ги содржи сите елементи за утврдување на статусот на конзуларниот претставник во земјата домаќин.

Дистинкцијата помеѓу патентното писмо и акредитивното писмо се состои од тоа што патентното писмо не е адресирано до шефот на државата домаќин. „На него не се става никаква адреса или пак се адресира со следните формулации: „до сите или до оној до кого ова

---

¹⁰⁸ Исто, стр.149

¹⁰⁹ Исто, стр.149-150

¹¹⁰ Исто, стр.150

претставување ќе дојде“, „до сите кои ќе го водат ова писмо“, „до сите на кои може да се однесува“ или „до оние кои ова писмо ќе дојде“.¹¹¹

Неопходно е да се напомене дека издавањето на овој официјален документ е потребно доколку дојде било каква промена во однос на промената на статусот на конзуларното претставништво или пак покревање на рангот на конзуларниот претставник.

Писмото, односно патентното писмо, може да се достави до државата домаќин на следните начини:

- по дипломатски пат;
- преку конзуларни и дипломатски претставници на трета држава, и
- по пошта.

Кога патентното писмо ќе пристигне во државата домаќин, таа детално го анализира и разгледува, и доколку во него не постојат никакви аномалии, тогаш му се даваат овластувањата на конзуларниот претставник да ја врши својата мисија во територијата каде што е испратен од матичната држава.

„Бидејќи во меѓународното право, како и во практиката, не постојат некои утврдени правила, односно начин на именување на шефовите на конзуларните претставништва, постапката е заснована врз националните законодавства на државите или пак на билатералните договори со кои меѓусебно е регулирано ова прашање.“¹¹²

Дистинкцијата помеѓу именувањето на шефовите на дипломатските мисии и шефовите на конзуларните претставништва се состои во тоа што конзуларните претставништва се именувани од страна на министерот за надворешни работи или пак од страна на владата на државата на именувањето.

5.10 Дипломатски протокол

Дипломатскиот протокол е од големо значење за меѓусебните дипломатски односи помеѓу државите. Поимот „дипломатски протокол“ симболизира конгломерат од општо прифатени меѓународни обичајни норми, како и правила, кои се општо прифатени, и со него е регулирано однесувањето на двете држави, како и нивните официјално избрани претставници.

---

¹¹¹ Исто, стр.150

¹¹² Р. П. БАРСТОН., МОДЕРНА ДИПЛОМАТИЈА, стр.258

„Истовремено, под дипломатски протокол се подразбира и оддел во министерството за надворешни работи, посебна институција или државен орган, кој е задобен за примена на овие норми. Спроведувањето на протоколарните норми, според кои се раководи дипломатскиот протокол, засновано е врз почитување на основните принципи на еднаквост и меѓусебно почитување на државите.“¹¹³

Гледано пак од друг аспект, системот на општо утврдени норми, како и правно утврдените норми на однесување на меѓународните субјекти кои се инкриминирани во голем број на меѓународни документи и конвенции, симболизира долг процес на развојот на дипломатијата во контекст на градење на односот помеѓу државите.

Непочитувањето кон оние принципи кои се утврдени или пак преземањето на одредено дејствие или активност кое би можело да го наруши достоинството и угледот на одредена земја или пак на одреден официјален претставник (дипломатски, воен, конзуларен), без сомнение може да предизвика проблеми кои можат да прераснат дури и во конфликти помеѓу земјите, а тоа е спротивно на правилата на меѓународната заедница. Заради оваа причина, константната улога, како и дејствувањето и преземањето на активности на дипломатскиот протокол, го пропишуваат однесувањето на надворешната активност на државите, како и го пропишуваат и одредуваат неговото место во дипломатијата.

Во Виенската конвенција се пропишани сите правила кои се обигаторни за државите кои се потписнички на конвенцијата.

„Извршената кодификација на дипломатскиот протокол претставува само дел од поважните прашања кои се регулираат во односите на државите.“¹¹⁴

Другите прашања се ориентирани кон имунитетите и привилегиите, како и церемонијалот, кои се одредуваат согласно општо прифатената практика, како и обичајното право, но и правното регулирање на националните законодавства.

---

¹¹³ Марковски Д., ДИПЛОМАТИЈА – ОРГАНИЗАЦИЈА И ПРАКТИКА, Скопје, 2002 година, стр.151

¹¹⁴ Исто, стр.152

ГЛАВА VI

ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА И БЕЗБЕДНОСТА

6. Поимовно дефинирање на безбедноста

Во секое општество, односно во секоја држава се креира и конституира безбедносен систем. Безбедносниот систем може да се согледа од два аспекти, односно да се протолкува во смисла како:

- безбедноста како функција и
- безбедноста како организација.

И безбедноста како функција и безбедноста како организација се каузално детерминирани една со друга и симболизираат значаен сегмент, односно конститутивен сегмент на државата, додека пак нејзините реализатори се општествените чинители и државните институции.

Успехот во одржувањето на стабилната безбедна состојба во државата е детерминирана од карактерот и целите на самата држава, па така, „безбедноста претставува примарна потреба и желба, но истовремено е темелен услов за ред и мир, што овозможува општествен развој.“¹¹⁵

Кога се зборува за пристапот за дефинирање на теоретските претпоставки врз кои се темели и се гради безбедносниот систем на една држава, примарно е да се дефинира поимот „безбедност“.

„Во делот на меѓународните односи, присутни се повеќе анализи во смисла на значењето и примената на терминот безбедност. Единствениот концепт кој е инхерентен за секој модел на безбедност е постоењето на закана. Основните прашања: кому е насочена заканата, кој или што се заканува и која е природата на заканата, се најчесто основни критериуми за дефинирање на основата за концептот за безбедност.“¹¹⁶

Ако се направи еден обид за да се побара заедничка карактеристика или пак, заеднички карактеристики на самиот поим „безбедност“ и во таа тенденција се употребат дефинициите од литературата ширум светот, може да се забележи, односно да се дојде до една констатација дека појмовно се определува со различни зборови, но, суштината е идентична. Но сепак, пред да почнеме да зборуваме за поимот „безбедност“, треба да направиме една јасна дистинкција од поимот „сигурност“.

---

¹¹⁵ Дончев А., Современи безбедносни системи, стр.31

¹¹⁶ Митревска М., Концепт за хумана безбедност, Одбрана, бр.101, Скопје, 2004, стр.7

Безбедноста е детерминирана од самите институции кои го сочинуваат безбедносниот систем во една држава, додека пак сигурноста е детерминирана од самата индивидуа. Но сепак, неопходно е да се напомене дека овие два поими, и во теоријата и во практиката се различни, но сепак се каузално поврзани еден со друг. На пример, поединецот, индивидуата нема да може да се чувствува сигурна во одредена работа ако безбедноста или безбедносниот систем во една држава е разнишан.

Како што напоменавме на почетокот на ова поглавје, „поимот безбедност може да се дефинира од два аспекти:

- од функционален и
- организациски.“¹¹⁷

Ако се гледа безбедноста од функционалниот аспект, може слободно да се каже дека овој аспект ги содржи и опфаќа задачите и работите кои се од витално значење за да се извршат кога се работи за практично делување и дејствување на безбедносниот систем, како основен услов за добро функционирање на истиот во целокупното општество. Додека пак, кога се говори за организацискиот аспект, може слободно да се каже дека тој ги содржи и опфаќа сите државни органи кои првенствена и примарна задача им е да ги вршат безбедносните работи и задачи.

Во литературата, односно теоријата, има многу дефиниции за поимот безбедност.

„Безбедност (словенски – *varnost*, англиски – *security*, француски – *securite*, руски – безопасност, шведски – *seguridad*, албански – *sigurim* (безбедносен, сигурен)) во најширока политичко-правна смисла ги опфаќа мерките и активностите за чување и заштита од загрозување на независноста и интегритетот на една земја (држава, нација) и внатрешниот уставен и правен поредок.“¹¹⁸

Како дефиниција за определување на поимот безбедност може да се цитира следнава: „Безбедноста подразбира физички опстанок на една држава и на нејзиното население, заедно со основните атрибути на самостојноста и на постојниот материјален просперитет на државата.“¹¹⁹

---

¹¹⁷ Дончев А., Современи безбедносни системи, стр.32

¹¹⁸ Политичка Енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1975 год.

¹¹⁹ Вукодановиќ Р., Меѓународни политички односи, Барбат, Загреб, 1998 год, стр.161

Како следна дефиниција може да се земе следнава: „Безбедноста е еден од темелните човекови потреби.“¹²⁰

Како следна дефиниција може да се издвои следнава: „Безбедноста во своите правни рамки е носечки темел на целокупниот човеков, општествен и државен живот. Безбедноста, притоа не е само објективна основа за идниот темел на разни подрачја на општествениот живот, туку е и решавачка внатрешна психолошка диспозиција за здрав, хармоничен и успешен човеков и општествен развој.“¹²¹

Од горенаведените дефиниции од различни автори, теоретичари и практичари ширум светот, може да се заклучи дека сите тие тргнуваат од различни конститутивни сегменти на поимот „безбедност“, односно различни сегменти, но сепак содржината на дефинициите е иста.

Според многу експерти и стручњаци од оваа област, безбедноста е мерлива категорија која подлежи на анализа која доста често е рационална, а се однесува на безбедносните закани, како и на инструментите за нивното решавање. Истите експерти, често говорат дека (не)спремноста е прашање на перцепција која понекогаш може да биде фиктивна, односно не афирмативна. „Таквата перцепција, особено кога е вкоренета или креирана во свеста на т.н. безбедносни агенти (актери), станува објективен факт на кој мора да се смета – било во позитивна, било во негативна смисла.“¹²²

Спротивно на дефиницијата на Ванковска, Вукодиновиќ смета дека: „не само како отсуство на страв од секаков напад, туку категорија која не се остварува само со воена сила, но како и подигнување на културното и образовното ниво, јакнење на билатералните односи, особено со соседите, јакнење на националната економија, развој на демократијата и слободата и почитување на човековите права.“¹²³

Ако детално ги погледнеме и ги анализираме овие дефиниции за безбедноста, може да се согледа дека содржината на дефинициите била согласно предметот на истражување. Сите овие дефиниции ја претставуваат, анализираат и синтетизираат безбедноста како еден поим кој е интегрален, а дистинкцијата е детерминирана од научната дисциплина или пак од аспектот од кој се согледува овој мултидисциплинарен поим.

---

¹²⁰ Maslow, A. H., Мотивација и Личност, Нолит, Београд, 1982, стр.95

¹²¹ Stamper A., Versuch einer sicherheits-analytischen Bewertung der inneren Konfliktsituationen in unserer Zeit, Kriminalistik, 2/1981, str.36

¹²² Ванковска, Б, Поглед на Македонија, Одбрана, бр.6, Скопје, 2002

¹²³ Вукоданиновиќ Р., Нови проблеми сигурности у Европи, Меѓународна политика, Београд, 1991

Безбедноста во една држава, главно се потпира на ефикасноста на работењето на државните органи и служби кои се занимаваат со безбедносните задачи и активности, но исто така, неопходно е да се напомене дека значајна улога или улога од витален карактер имаат сите други останати институции кои вршат контрола на горенаведените механизми.

Кога станува збор за механизмите, се мисли на регулирачки механизми кои се инфилтрирани во самите институции или пак државни органи кои ги насочуваат или пак, уредуваат односите во едно општество, раководејќи се од системот на норми кој симболизира една синтеза на правила за работа врз која се потпираат сите субјекти, и со вршење на таа контрола од страна на механизмите се определуваат и утврдуваат сите темелни вредности согласно оние правила на живеење кои се прифатени од едно општество.

„Од меѓународно стојалиште, „безбедност“ значи пред сè заштита на територијалниот интегритет и суверенитет на одредена држава.“¹²⁴

Според ова, најверодостојна и најјасна дефиниција, сметам дека е дефиницијата од професорот Александар Дончев: „безбедноста ја подразбираме како динамична, комплексна и мултидимензионална категорија која е присутна во целокупното живеење, во отсуство на надворешно и внатрешно загрозување.“¹²⁵

Ако детално се анализира дефиницијата од професорот Александар Дончев, може јасно да се согледа каузалната поврзаност на безбедноста, дипломатијата и воената дипломатија, со тоа што во делот каде што професорот зборува за надворешно загрозување, јасно се мисли на загрозувањето на националната безбедност од страна на други држави, од поединци или пак групи, а кога станува збор за загрозување од ваков вид или поточно загрозување од воен карактер, тогаш воената дипломатија е неопходен инструмент за санирање на овој вид на загрозување преку надворешната воена политика која користи најразлични методи, техники, тактики, односно активности (кои најчесто се разузнавачки) со тенденција да ја заштити безбедноста на национално ниво, односно конкретно во случајов, безбедноста на Република Македонија.

---

¹²⁴ Јеглиќ П., Системска функција одбранбених механизма при пружању сигурности друштвеним заједницима, Приручник, Загреб, 6/1991

¹²⁵ Дончев А., Современи безбедносни системи, стр.35

Од друга страна, за да се решат овие конфликти од воен карактер, државата може да примени сила и таа сила може да се дефинира како:

- „внатрешна – можност за регулирање на сите внатрешни односи, кои се базираат на апаратот за присилба, кој се употребува за ставање на покорност на државната волја, и
- надворешна – како можност за донесување на одлуки во односите со други држави.“¹²⁶

Надворешната примена на сила од страна на државата и воениот фактор со кој е детерминирана силата на државата, уште еднаш ја потврдуваат поврзаноста на националната безбедност, односно заштитата на националната безбедност со воената дипломатија во меѓународните односи.

Уште еден сегмент кој ја поврзува безбедноста со воената дипломатија е надворешната интеграција на една држава која претставува тенденција за членство на државата во меѓународната заедница или пак одредени меѓународни сојузи. Неопходно е да се напомене и дека воената сила во современото, односно современата наука се идентификува како средство, односно како сила на државата за заштита на територијалниот интегритет, во случајов, територијалниот интегритет и суверенитет на Република Македонија.

„Во современите и демократски земји, безбедноста се третира како политичка категорија која е во рамките на целокупниот општествено-политички систем и севкупните општествени односи, како и владеењето на правото на државата. Во таа смисла, со цел целосно осмислување, интегрирање и зајакнување на влијанието на безбедносната функција, како и нејзино систематизирање во засебна целина, се воспоставува систем за безбедност.“¹²⁷

6.1 Видови безбедност

6.1.1 Индивидуална безбедност

Индивидуалната безбедност во некои литератури може да се сретне како „хумана безбедност“, како и „човечка безбедност“. Индивидуалната безбедност претставува гаранција за почитување на човековите права и слободи внатре во државата. „Безбедноста мора да

---

¹²⁶ Исто, стр.37

¹²⁷ Исто, стр.39

биде разбирлива на основно ниво на човековото битие за да има смисла на меѓународно ниво.¹²⁸

Агресијата и насилството вршени врз индивидуалната безбедност непосредно влијае и врз меѓународната безбедност. Па одовде произлегува и поимот „глобализирање на загриженоста“. „За индивидуалната безбедност може да се говори и да се каже дека таа е во сржта на меѓународната агенда.

Вестфалскиот концепт им дава „одврзани раце“ и апсолутно право на суверените држави да делуваат соодветно доколку териториите на државите се загрозени на било кој начин.¹²⁹ „Индивидуалната безбедност е заштита и промовирање на човечките права внатре во сопствените граници и надвор од нив, што всушност го претставува првиот прстен на Кооперативната безбедност – промовирање и заштита на човековите права.“¹³⁰ Суштината на Кооперативната безбедност е членките на Кооперативната безбедност да ја потврдат и да ја одржуваат индивидуалната безбедност на сопствените граѓани. „Одржувањето на меѓународниот мир и безбедност е со цел: преземање на ефикасни колективни мерки заради спречување и отстранување закани по мирот и спречување на акти на агресија или други повреди на мирот, постигнување со мирни средства, а во согласност со начелата на правото и меѓународното право, средување или решавање на меѓународните спорови или ситуации кои би можеле да доведат до повреди на мирот.“¹³¹

Концептот на индивидуалната или хуманата безбедност за прв пат е промовиран од страна на извештаите за човековиот развој на ОН во 1993 и 1994 година. Секоја држава, па и нашата во согласност со своите интереси кои се од витално значење, има изградено и се уште гради политичка стратегија и има издвоено главни цели кои има за тенденција да ги оствари. Тие цели главно се однесуваат на градење на стабилноста во една држава, градење и одржување на безбедноста, остварување на своите надворешно-политички цели, како и спречување на различни активности на странски служби и држави кои што се насочени кон предизвикување на одредена штета на државата заради прибавување информации кои се од корист во нивен интерес.

---

¹²⁸ Исто, стр.43

¹²⁹ Адамова Т., „Регионална соработка на службата за воена безбедност и разузнавање во борба против организираниот криминалитет“ – Магистерски труд, стр.18

¹³⁰ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.44

¹³¹ Член 1, точка 1 од Повелбата на ОН

6.1.2 Национална безбедност – воената безбедност

По завршувањето на Втората светска војна, како последица останува континуираната напнатост во односите помеѓу државите во современата меѓународна заедница. Таа напнатост произлегува од политичкиот и идеолошкиот глобализам, поточно кажано, таа напнатост произлегува од двете суперсили Русија и САД по завршувањето на Студената војна, кое рефлектирало негативно врз концептот на националната безбедност. Во тој период концептот на националната безбедност тешко можел да се примени и државите воделе континуирана борба која имала тенденции да се наметне концептот на националната безбедност.

Денес под национална безбедност се подразбира процес во општеството, како и состојба на одделните општества, при што во секојдневното функционирање изоставен е стравот од било каков надворешен напад, како и нападот на материјалните и духовните добра, без било какви ризици и закани од некоја соседна држава или пак од повеќе држави. Политичкиот, воениот, економскиот, социјалниот фактор во една држава асоцира на поврзаноста со националната безбедност.

„Воената безбедност која е многу блиску поврзана со националната безбедност има тенденции за зачувување и обезбедување на територијалниот интегритет, како и суверенитетот на една држава. Воената безбедност може да се изреализира и спроведе на две нивоа и тоа воена офанзивна и воена дефанзивна способност.“¹³² Воената офанзивна способност ги презема сите воени дејства надвор од границите на државата додека пак, воената офанзивна способност ги презема сите дејства што се потребни за зачувување и обезбедување на поредокот, редот и мирот, внатре во границите на државата.

Националната безбедност е присутна во сите битни елементи кои ги содржи една држава и тоа: почитувањето на Уставот, почитувањето на законите, етничката припадност, владеењето на правото, рамноправноста на сите граѓани на Република Македонија, почитувањето на човековите права и слободи, почитувањето на меѓународното право, како и меѓународните договори и спогодби итн. Со една реченица, националната безбедност има тенденција кон обезбедување на територијалниот интегритет и суверенитет на една држава. „Националната безбедност се остварува не само преку функцијата на вооружените

---

¹³² Адамова Т., „Регионална соработка на службата за воена безбедност и разузнавање во борба против организираниот криминалитет“ – Магистерски труд, стр.19

сили на земјата, туку и преку други чинители на националната безбедност како што се: патриотизмот, прифаќањето на поредокот и политичкото водство како легитимни од страна на граѓаните, благосостојбата, економската моќ на земјата, меѓународниот углед, интегрираноста на земјата во меѓународните политички, воени и економски структури, како и билатералните воено-политички сојузности, политичката стабилност во земјата, организацискиот капацитет на државата, квалитетот на животот и доживувањето на правичноста во распределбата на бенефициите¹³³. Од ова може да се заклучи дека, индивидуалната безбедност е гранка од националната безбедност. Националната безбедност се залага за почитување на човековите права и слободи, почитување на етничката припадност, ја отфрла половата дискриминација итн. Но, исто така може да се заклучи и дека националната безбедност исто така се содржи во моралните норми, не само во правните. Со самото тоа дека се остварува преку патриотизмот и благосостојбата, слободно може да се каже дека националната безбедност се содржи и се остварува преку моралните норми.

6.1.3 Воена безбедност

Воената безбедност ја сочинуваат четири сегменти при министерството за одбрана и тоа: административен, персонален и физички сегмент, како и информатичка безбедност.

Сите овие делови функционираат во целост, односно кога овластените службени лица применуваат соодветни методи, техники и тактики, со тенденција навремено да ги откријат кривичните дела кои се насочени против одбраната, односно ги штитат класифицираните информации од пристап на лица кои не се овластени. Со самата заштита на класифицираните информации, не само што ја штитат одбраната, туку директно ја штитат и индивидуалната и националната безбедност.

Со ова што е погоренапишано, може да се дојде до следнава констатација: воената безбедност има карактер на воената дипломатија. Тој карактер се однесува на военото разузнавање, односно прибирањето на информации од страна на воените аташеи испратени во други земји, не со цел да ја нарушат безбедносната состојба во земјите каде што престојуваат, туку со тенденција, со тие собрани и обработени разузнавачки информации, да ја заштитат националната безбедност на Република Македонија. Гледано од другиот аспект, односно военото

---

¹³³ Лазаревски П., „Стратешки истражувања“, Одбрана бр.68, Скопје, 2001, стр.14

контраразузнавање, може да се констатира дека воената служба за безбедност и (контра)разузнавање не дозволува да се направи упад во виталните информации за националната безбедност на Република Македонија од страна на друга држава, односно воен претставник испратен од друга држава, со истата тенденција како претходната – да се заштити националната безбедност на Република Македонија, како и суверенитетот и нејзиниот територијален интегритет.

6.1.4 Меѓународна безбедност

Меѓународната заедница од ден на ден се преобразува и се менува со разни економски врски, како и комуникации. „Со развојот на воената технологија, која овозможува со воени проектили брзо и прецизно да се дофати било која точка на земјината топка или пак со најсовремени средства многу брзо да се стигне до најдалечните предели, меѓународната заедница е подложна на бројни промени.“¹³⁴

Под поимот меѓународна безбедност може да се земе за репер следнава дефиниција: „Меѓународната безбедност претставува состојба помеѓу страните во меѓународните односи и во системот на меѓународните односи, која нема опасности и страв за нивни интереси, а во случај на постоење на опасност или ризик, постојат потенцијални средства тие да бидат отстранети на начин допустлив за слободен и нормален развој на сите страни.“¹³⁵

Кога станува збор за меѓународната безбедност, до израз доаѓаа и се истакнуваа комплицираноста на односите на меѓународно ниво, а ова укажува дека таа комплицираност не може да се реши на никаков начин поинаков од општата дипломатија, како и воената дипломатија.

„Меѓународната безбедност всушност претставува збир на мерки кои обезбедуваат опстанок на сите држави и е темелен услов за опстанок и развој на меѓународната заедница.“¹³⁶

Преземањето на конкретни мерки за решавање на конкретни прашања од областа на меѓудржавната соработка, претставува беневит за општо за сите држави на меѓународната безбедност, но во никој случај, беневит за само една држава на сметка на друга држава.

---

¹³⁴ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.56

¹³⁵ Тоновски Ѓ., Меѓународни односи, авторизирани предавања, Факултет за општествени науки, Скопје, 2004, стр.260

¹³⁶ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.57

„Меѓународната безбедност би значела дека сите членки на меѓународната заедница како целина се чувствуваат безбедни и дека во меѓународниот систем постојат такви односи или пак такви механизми (механизмите на воената дипломатија) кои овозможуваат на сите држави да им се гарантира и во практиката да им се пружи безбедност.“¹³⁷

Според авторите кои се занимават со ова проблематика, во денешницава постојат четири водечки фактори кои значително ја лимитираат воената стратешка рамнотежа и моќ, особено во сферата на меѓународната безбедносна политика, а тоа се следните:

- „зголемување на економска меѓузависност на државите;
- тренд на брза модернизација и размена на информации;
- распространувањето на воената технологија, ја зголемува моќта на послабите, и
- промена на редоследот на приоритети кои се решаваат на меѓународен план.“¹³⁸

Заканите помеѓу меѓународната безбедност имаат тенденција да произлезат не само од агресијата, туку и од другите форми на вооруженото насилство, како и од излегување и рушење на балансот на еколошката рамнотежа, како и организираниот криминал и транс-националниот организиран криминалитет.

Од ненавременото решавање на глобалните безбедносни закани, кои претставуваат сериозен проблем на глобално ниво, произлегуваат проблеми кои претставуваат опасност и сериозно загрозување помеѓу народната безбедност. „Оценките поврзани со безбедноста играат важна улога во надворешно-политичката соработка, како критериум за избор на варијанти на надворешно-политичките решенија.“¹³⁹

Па така, целосната соработка помеѓу државите во меѓународната безбедност, поточно од индивидуалната безбедност, како и националната и регионалната безбедност, има тенденција да се постигне минимална безбедност на секоја индивидуа како на сите поединци заедно.

---

¹³⁷ Вукодановиќ Р., Меѓународни политички односи, Барбат, Загреб, 1998 год, стр.161

¹³⁸ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.57

¹³⁹ Стефанов Г., Видин Б., Захаријева Ј., Пантев П., Меѓународни односи, Кратка енциклопедија, Сиела, Софија, 2001

6.1.5 Кооперативна безбедност

Откако заврши Студената војна, военото и политичкото ривалство помеѓу Западот и Истокот се карактеризирше како со негативни, така и со позитивни последици.

„За Источна Европа и нејзиниот јужен дел, позитивните промени се состојат во:

- намалување на заканата од нуклеарно, хемиско и биолошко оружје, како и на конвенционалното војување во Централна, Источна и Југоисточна Европа;
- намалување на некои елементи на воена моќ во Регионот, како на пример: човечка вооружена сила, арсенали на тешко оружје, воено-индустриско производство, трговија со оружје итн;
- повлекување на советските трупи од Регионот;
- општа демократизација на политичкиот поредок и на цивилно – воените односи во Регионот;
- напредок во разрешување на бројни конфликтни прашања во Регионот во врска со оспорените граници, националните, етничките и религиозните малцинства;
- зголемено учество на државите од регионот во кооперативни и мировни активности во југоисточна Европа и во други делови на светот.“¹⁴⁰

„Од друга страна тектонските геополитички промени од доцните 80-ти години доведоа до бројни јасно негативни феномени:

- појава на национализам, ксенофобија, нетрпеливост, како и повторно појавување на претходно потиснатите расцепи и конфликти;
- појавување на масовно вооружено насилство;
- масовни репресии, прогонувања и протерување на националните, етничките и религиозните малцинства;
- неколку милиони бегалци и раселени лица;
- масовно уништување на покуќнини, економски ресурси, културни споменици, јавни установи итн.;
- нарушување на економските односи во и меѓу државите и воведување на меѓународни санкции за некои држави;
- значителни, драстични падови во нивото на индустриското производство, меѓурегионалната трговија, високиот пораст на невработеност и сиромаштија како резултат на систем-

---

¹⁴⁰ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.56

ските промени, распаѓањето на претходно постоечките модели на економска соработка во рамките на источниот комунистички блок и во поранешен СССР;

- интензивирање на неколку видови на невоени закани на националната и регионалната безбедност (корупција, организиран криминал, илегална трговија со оружје, дрога, луѓе).¹⁴¹

Од се ова погоренаведеното може да се дојде до следнава констатација: после периодот на Студената војна, се зголемува бројката на ризиците кои носат кризи, како и настана прогресија и неопходност од безбедносен пристап, преку меѓународна соработка и хармонија, но претходно со направена реформа на старите идеи за безбедност и мир.

„Меѓународната заедница презентираше серија нови концепти:

- превентивна дипломатија;
- миротворство;
- присилување кон мир;
- хуманитарна помош;
- хуманитарна интервенција;
- пост конфликтно градење на мирот;
- демократија; и
- човечки и хуманитарни димензии.¹⁴²

Кооперативната безбедност создаде свој модел, односно модел за кооперативна безбедност кој претставува систем на стратегија и се креира околу јадрото на демократските и либералните држави, каузално поврзани како неформални или пак формални земји членки, како и институции кои се карактеризираат со вредности кои се заеднички за сите нив, особено во сферата на: економијата, политиката, како и одбранбената соработка.

„Во системот на кооперативната безбедност, целите на националната безбедност се поврзани со четири прстени кои се засилуваат меѓусебно:

- индивидуална безбедност;
- колективна безбедност;
- колективна одбрана; и
- промовирање на стабилност.¹⁴³

---

¹⁴¹ Беблер А., Безбедносни предизвици во југоисточна Европа на преминот на милениумот, Современа македонска одбрана, бр.3, Скопје, 2001, стр.8

¹⁴² Пристапите се земени од ОБСЕ (OSCE – Organization for Security and Cooperation in Europe)

Прстенот број еден, односно „индивидуалната безбедност“ симболизира заштита и промовирање на човековите права, внатре во сопствените, односно националните граници на една држава.

Прстенот број два, односно „колективна безбедност“, ја симболизира стабилноста и мирот во заедничкиот простор на меѓународната заедница (колективниот систем).

Прстенот број три, односно „колективна одбрана“ ја означува колективната заштита од агресија која доаѓа од надвор.

Четвртиот прстен, односно „промовирање на стабилноста“ всушност означува промовирање на стабилноста во други сфери каде што конфликтот има тенденција да прерасне во закана за колективната безбедност, со користење пред сè на воената дипломатија, но и примена на воени, политички и економски средства.

„Многу меѓународни безбедносни организации беа основани врз база или на колективната безбедност или на колективната одбрана, вклучувајќи ги: Лигата на нациите, ООН, ОБСЕ, НАТО, Варшавски пакт и други. Како институционализирана, кооперативната безбедност е во Североатлантската договорна организација – НАТО (*The North Atlantic Treaty Organization*), Европската унија – ЕУ (*European Union*), Организацијата за безбедност и соработка во Европа – ОБСЕ (*Organization for Security and Cooperation in Europe*) и Организацијата на Обединетите Нации – ООН (*Organization of United Nations*).“¹⁴⁴

6.1.6 Интегрална безбедност

Ако безбедноста се дефинира како мултидимензионална, комплексна и динамична, која егзистира во нашето секојдневно живеење и се карактеризира со отсуство на надворешно и внатрешно загрозување, според истражувањето на Организацијата на обединетите нации во 1985 година, интегралната безбедност е реализирана само тогаш кога државата мисли и смета дека не постои опасност од воена агресија, како и мешање во внатрешните работи со намери кои се субверзивни и имаат такви влијанија, како и економски и политички присилби од други држави.

---

¹⁴³ Choen, R., *Cooperative Security: From individual Security to International Stability*, The Marshall Center Papers, No.3, p.10, mcpapers@marshallcenter.org.

¹⁴⁴ Choen R., *Cooperative Security: From individual Security to International Stability*, The Marshall Center Papers, No.1, p.15, mcpapers@marshallcenter.org.

„Таквата состојба на безбедност, која исклучува било какви дестабилизирачки надворешни и внатрешни влијанија, обезбедува слободен, автономен и непречен општествен развој, се остварува со сестрано ангажирање на сите воени и невоени, одбранбени и заштитни сили и средства во зависност од стратегијата на национална безбедност на земјите членки на меѓународната заедница, ја подразбира интегралната безбедност.“¹⁴⁵

Интегралната безбедност вклучува и ангажман на сите одбранбени и безбедносни потенцијали, со тенденција да се попречат и да се елиминираат воените и невоените закани, од секако вид, како и вклучувајќи ја и агесијата која е вооружена и која може да егзистира со сите нејзини форми и облици.

Интегралната безбедност симболизира состојба, дејание, како и конгломерат со кој се овозможува да егзистира потполна и целосна безбедност на државата од сите форми на ризици и закани, креирајќи комплетна потпора на безбедноста на сите степени, односно нивоа во целокупното општествено живеење на поединецот.

„Од комплексната област и широката поимовна рамка на интегралната безбедност, може да се подвлечат неколку позначајни елементи, како што се:

- состојба во која нема закани и ризици врз мирот и развојот на државата;
- превентивна дејност на организираните сили на општеството за попречување на евентуални деструктивни сили насочени кон дестабилизирање на државата; и
- висок степен на поврзаност, меѓузависност на внатрешната и надворешната безбедност.“¹⁴⁶

Интегралната безбедност е каузално поврзана и детерминирана од многу фактори. На пример:

- „состојбата во потесното и поширокото безбедносно опкружување;
- севкупната меѓународна политичка, економска, геополитичка, геостратегиска и безбедносна состојба; и
- внатрешната стабилност и кохезија на водечките политички сили и состојбата на организираност, опременост, екипираност, оспособеност и подготвеност на сите потенцијали на

---

¹⁴⁵ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.59

¹⁴⁶ Исто, стр.60

земјата за ефективен одговор на можните извори на закани и ризици.“¹⁴⁷

Од се ова погоре наведено, интегралната безбедност треба да биде спремна да дава соодветни одговори на сите ризици и закани, како од конвенционален, така и од неконвенционален асиметричен карактер.

6.1.7 Колективна безбедност

Основната тенденција на колективната безбедност е да ја подобри безбедноста на суверените држави, внатре во самата организација. „Првата модерна организација за Колективна безбедност беше лигата на нациите основана како последица на првата светска војна.“¹⁴⁸ Идејата за формирање на оваа организација првенствено се состоела од заштита на државите кои биле членки на истата од евентуален напад од други нации. Членките на оваа организација имале договор кој се состоел од следново: ако една држава членка на истава организација била нападната или повеќе земји членки на организацијата биле подложени на акт на агресија, тогаш целата организација, односно лигата на нациите се вклучувала во заштита на нападнатата членка, односно нападнатите членки.

Од одредени и разни причини, лигата на нациите не се покажала како успешна, односно таа не ја постигнала својата цел, а тоа било да се оствари стабилност и безбедност. Тогашните критичари, оваа организација ја сметале како фашистичка организација и нејзиното „пропаѓање“ било очекувано.

„На крајот на Втората светска војна, новоформираните ОН ја земале наметката на колективната безбедност од лигата на нациите. Член 41 и 42 од Повелбата на ОН обезбедуваат акција на членките да го заштитат и повторно да го постават меѓународниот мир и безбедност“.¹⁴⁹

Како две организации кои се покажале како полуефикасни биле КЕБС, односно Конференцијата за соработка и безбедност (*CSCE*), сегашната ОБСЕ (*OSCE*), која била формирана да обезбеди колективна безбедност за сите држави од Евро-алантскиот регион.

„Целта на колективната безбедност е заедничкото обезбедување на суверенитетот и територијалниот интегритет на државите членки без

---

¹⁴⁷ Исто, стр.60

¹⁴⁸ Исто, стр.58

¹⁴⁹ Исто, стр.58

однапред определен противник, заснована на обврската за притекнување на помош на секоја членка што е жртва на агресија.“

ГЛАВА VII

СИСТЕМ НА БЕЗБЕДНОСТ НА МЕЃУНАРОДНАТА ЗАЕДНИЦА

7. Одржување на мирот и безбедноста на Балканот

И покрај напредокот на Југоисточна Европа за напредокот на мирот и стабилноста, таа и понатаму останува регион, каде што го демнеат закани и ризици по безбедносната состојба чија етимологија може да се согледа во екстремниот национализам, политичкиот екстремизам, расната и верската нетрпеливост, каде што нема постоење на цврсти државни безбедносни институции кои ќе можат да се справат со такви закани и ризици од тој вид. Сето ова, за жал се рефлектира и во нашата држава, односно Република Македонија, како и земјите во регионот, но и пошироко, односно земјите на Балканот.

Како што напоменав и на почетокот, безбедноста се карактеризира со брз и динамичен развој на земјите, како и нивното прилагодување на сите новонастанати состојби како и на предизвикот да пронајдат место во новиот поредок, „при што меѓународната заедница и нејзините институции понекогаш се соочуваат со рециденти, понекогаш и со актуелни и непожелни воени, невоени и други ризици и опасности.“¹⁵⁰

При крајот на XX век, започнува новата фаза на промени на односите на регионален, но и на глобален план, кој се карактеризира со една нова распределба на односите и силите како последица на распадот на Варшавскиот пакт и СССР, како и започнувањето на периодот на пост-студената војна.

„Во овој период настануваат тектонски нарушувања на силите и односите на политички, воен и економски план,“¹⁵¹ и како последица на тоа, дошле до израз преку:

- распадот на СССР, Југославија, Чехословачка;
- распадот на Варшавскиот пакт како еден од протагонистите на Студената војна и трката во вооружувањето;
- реунификација на Германија;
- промените на полиичките и економските системи во новите држави во Европа;
- напуштањето на новиот социјалистички модел на уредување;

---

¹⁵⁰ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.149

¹⁵¹ Гоцески Т., Балканот и кризите, Современа македонска одбрана, бр.3, Скопје, 2001, стр.23

- отворање на нови кризни жаришта, особено на подрачјето на поранешна Југославија, кои создадоа услови за нова констелација на односите на Балканот;
- нараснување на етничките проблеми и малинските прашања;
- појавата на организиран криминал, посебно во новоформираните држави.¹⁵²

Сите овие појави го детерминираат и карактеризираат периодот во кој живееме. Неговото карактеризирање се состои од ризичен, нестабилен, непредвидлив период со латентни закани, особено за државите кои сеуште се наоѓаат во транзиција. Додека пак меѓународните односи се бележат со присуство на процеси кои се интеграциски од една страна, од друга страна се со нестабилност и кризи.

„Независноста во овој милениум и можноста од појава на нови кризи особено ќе се изрази преку повеќе појави кои се наследство од XX век, а имено преку:

- продолжување на тенденцијата за унификација на политичките системи како основа за новиот светски поредок;
- продолжување на процесот на глобализација на економска сфера; и
- верска нетолеранција и екстремизам.“¹⁵³

„Тие се потенцијални генератори на нови кризи, но и покрај новата прераспределба на силите и новонастанатите состојби, сепак е потребно да се зачува мирот на прагот на XXI век, упатувајќи на иницијативата за нов систем на односи во светот. Во таа смисла синтагмата „нов светски поредок“ го инкорпорира владеењето на правото и мирното решавање на споровите, цврста демократија и солидарност против агресијата, намалување и контрола на воените арсенали, јакнење на ООН и праведно третирање на сите луѓе како база за траен мир и безбедност.“¹⁵⁴

Не постои сомнеж дека бројот на непријателства, како и насилните конфликти расте се повеќе и повеќе. Па така се развила и појавила потребата на структури и алатки за помирување и заштита помеѓу државите. „Развивани се структури за заедничка колективна одбрана меѓу државите, потпишани се различни договори и студии за разоружување, одржани се многу конференции, напишани се многу

¹⁵² Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.150

¹⁵³ Исто, стр.150

¹⁵⁴ Sloan, R. S., „The US role in a new world order: Prospects George Bush`s Global Vision“, Congressional Research Service, Wasington D.C., 1991

извештаи и програми и воспоставени се методи за намалување и решавање на конфликтите.“¹⁵⁵

Загрозувањето на безбедноста и мирот, својот приоритет го сменија во друга насока, па така, конфликтите станаа едни од најактуелните теми, но и најзаstraшувачките и најсериозните, според анализите на современите меѓународни односи. За ова стави акцент фактот што разликата помеѓу внатрешните конфликти и меѓународните конфликти, нема јасна линија за разграничување. Горенаведените подеднакво има шанси да бидат загрозени, односно како од војната, така и од конфликтот. Па така, многу значаен предизвик претставуваат конфликтите, кои зачестиле со нивната појава на крајот на XX век.

„Како основа за решение на наведениот предизвик, *Klare* утврдува неколку основни заклучоци:

- насилните конфликти од различен вид ќе продолжат да се појавуваат и во наредниот период;
- ниту еден ентар на големи сили не ќе може да воспостави хегемонија, туку напротив, ќе се соочиме со високо поделен свет, со сфери на хронична нестабилност и насилство;
- ризикот од глобална светска војна не може да се отфрли, но повеќе ќе бидеме соочени со глобална пролиферација на локални војни, цивилни војни, востанички конфликти и етнички/регионални војни (состојба на IV Светска војна);
- нуклеарното или хемиското оружје може да се употребуваат во идните локални и внатрешни конфликти; и
- ниту една единствена институција или ентитет не ќе може да ја поднесе одговорноста за глобалното творење на мирот.“¹⁵⁶

Современите и демократски земји, сакале или не, мора да се покорат и да ги прифатат законите на колективното живеење, што се нарекува меѓународна заедница или со други зборови колективитет. Па така, се повеќе се зголемува бројот на земји членки во Организацијата на обединетите нации, каде што се создава колективен меѓународно-правен поредок. Овде мора да се напомене фактот дека овој колективен правен поредок не е задолжителен само за земјите кои се членки на ООН, туку и за оние држави кои не се членки на организацијата.

---

¹⁵⁵ Shaw M. T. and MacLean J. S., *The emergence of Regional Civil Society: Contribution to a New Human Security Agenda, for peace Reserch*, (Brookfield: Ashgate Publishing Ltd 1999), p.293

¹⁵⁶ Klare M., *Peace and World Security Studies, A, Curruulum Guidem sihth ed.*, London: Boulder, 1994, p.97

Секоја земја која не сака да биде бојкотирана и изолирана од меѓународната заедница, неопходно е да се придржува и раководи на правните начела, правила и принципи на поведение, кои се инкриминирани во Повелбата на ООН.

„Уставот на Република Македонија најначелно го решава овој проблем, кога во редот на темелните вредности на уставниот поредок (член 8, став 1) го вбројува и почитувањето на општо прифатените норми на меѓународното право. Интенцијата за усогласување на внатрешното со меѓународното право е изразена во член 118 од Уставот на Република Македонија, според кој „меѓународните договори се дел од внатрешниот правен поредок и не може да се менуваат со закон“. Истите по пат на ратификација се инкорпорираат во нашето позитивно право. На тој начин се обезбедува не само почитувањето, туку и приматот на нормите на меѓународното право“.¹⁵⁷

7.1 Организација на обединетите нации

Организацијата на обединетите нации (ООН) претставува меѓународна организација која е креирана, односно основана на 26 јуни 1945 година. Таа била основана во Сан Франциско во Соединетите американски држави, но со седиште во Њујорк.

Во Организацијата на обединетите нации (ООН) членуваат речиси сите држави ширум светот почитувајќи го правниот поредок кој е базиран на Повелбата на Организацијата на Обединетите нации.

„Со неа се прокламираат основните цели на организацијата и тоа:

- одржување на меѓународниот мир и безбедност;
- развивање на пријателски односи меѓу народите почитувајќи ги начелата на рамноправност и самоопределување на народите;
- остварување меѓународна соработка при решавање на меѓународни проблеми од економијата, социјалата, културата или од хуманитарната сфера;
- поттикнување и развивање на почитувањето на човековите права и слободи, без оглед на раса, пол, вера или јазик; и
- усогласување на постапките на нациите за постигнување на заедничките цели.“¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.154

¹⁵⁸ Исто, стр.180-181

Повелбата на ООН поаѓа од стратегијата за напуштање на идејата за индивидуална моќ и ја заменува со идејата за колективна одбрана, како и колективна безбедност на сите земји кои се членки на оваа меѓународна организација.

„Во врска со функционирањето на ООН во вториот прстен, колективната безбедност, привлекува внимание Агендата за мир на Генералниот секретар на ООН, која разликува пет категории на операции за поддршка на мирот, и тоа:

- превентивна дипломатија;
- миротворство;
- присилување кон мир;
- чување на мирот; и
- постконфликтно градење на мирот.“¹⁵⁹

Превентивната дипломатија се активира пред сè за превенција на одредени недоразбирања помеѓу одредени држави, со тенденција истите да не добијат прогрес и да прераснат во конфликт. Овој вид на дипломатија е конгломерат на воена експертиза, како и распоредување на воени единици во регионите каде што има криза.

Миротворството може да се класифицира како процес на решавање на одредени недоразбирања помеѓу државите, првенствено преку воена дипломатија, медијација, како и други облици на мирно преговарање и договарање, за решавање на конфликтите.

Присилување кон мир претставува мировна операција и се употребува кога е неопходно враќањето на мирот во одредена област. „Активностите кои се спроведуваат во оваа операција се: присилни санкции и прогласување на зони на забранети летови.“¹⁶⁰

Чување на мирот е конгломерат на активности кои започнуваат од фазата на превенција, па се до фазата кога мирот ќе биде веќе воспоставен. „Тие се извршуваат со користење воени сили, полиција и цивили, и опфаќаат:

- ефективна примена на хуманитарни закони од страна на органите за безбедност и другите учесници во вооружените конфликти;

---

¹⁵⁹ Ramsbotham O., and Woodhouse T., Encyclopedia of International Peacekeeping Operations, ABC-CLIO, Santa Barbara and Denver and Oxford, 1999. (Во оваа Енциклопедија се прави една диференцијација помеѓу мировните операции и операциите за поддршка на мирот. Се работи за дипломатски и воено-дипломатски активности за воспоставување и одржување на мирот).

¹⁶⁰ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.183

- обезбедување непречен пристап на хуманитарните работници од лицата на кои им е потребна помош;
- зголемување на безбедноста на хуманитарниот персонал;
- примена на поефективни мерки за заштита на децата во ситуации на вооружени конфликти;
- внимателно одредување на санкциите со цел да се минимизира нивното негативно хуманитарно влијание и строго почитување на ембаргото за оружје;
- ставање крај на ослободувањето од казните за воени злосторства и злосторства против човештвото;
- спречување на користењето на медиумите, како средство за конфликти, и комплементирање на кохерентните дипломатски, политички и воени мерки поврзани со економските, хуманитарните и развојните аспекти на процесот на справување со кризи.¹⁶¹

Постконфликтно градење на мирот – се подразбира преземање на неопходни активности за зацврстување на мирот и безбедноста по завршувањето на кризата или пак, конфликтот.

7.2 Мирвна операција на ООН

Под дефиницијата „чување на мирот“ се подразбира употребување на повеќе национални сили кои се под команда на ОН со тенденција да се помогне во решавањето на конфликтите, како и контролата помеѓу непријателските, односно завојуваните земји. Па така, мировните операции на Организацијата на обединетите нации имаат улога на трета земја која е непристрасна, односно која не е тенденциозна, со тенденција да помогне на прекин на вооружените сили со создавање на „тампон зона“ помеѓу завојуваните држави.

„Постојат два вида на мировни операции:

- набљудувачки мисии; и
- мировни сили.¹⁶²

Набљудувачките мисии содржат набљудувачи кои не се вооружени со тешко оружје. Набљудувачите се најчесто војници на ОН кои со себе носат лесно оружје кое не смеат да го употребат во ниеден друг случај, освен во случај на сопствена самоодбрана. Набљудувачите,

---

¹⁶¹ Исто, стр.184

¹⁶² Исто, стр.201

односно војниците се препознатливи, затоа што имаат бец на ОН, како и сини баретки кои смеат да ги носат само кога се на должност.

Постои и син шлем, кој е симбол на миротворите на набљудувачите на Обединетите нации, и тој се употребува само кога има одредена опасност на таа територија каде што се пратени на мисија. Тие ја носат националната униформа на Обединетите нации.

„Мировните операции обично ги основа Советот за безбедност и секогаш се управувани од Генералното собрание. Војниците и цивилниот персонал мораат да останат апсолутно неутрални и не смеат да се мешаат во внатрешните работи на земјата во која се стационарни.“¹⁶³

Под операцијата „чување на мирот“ се подразбира нејзино преземање, само откако се појавува определена криза или конфликт помеѓу државите, но спроведувањето на мирот започнува многу порано од започнувањето на горенаведената операција. Техниките кои се преземаат во оваа операција се препознатливи по поимот „превентивна дипломатија“.

Првенствено, мировните операции се креирани за да одговорат соодветно на зададените кризи и конфликти. Во минатото мировните мисии биле креирани за да бидат инфилтрирани во чување и зачувување на мирот помеѓу завојуваните држави. „Меѓутоа, сега многу нации се во внатрешна војна поради граѓанските немири и етничките конфликти, што доведе до огромни човекови страдања. Во ваквите ситуации, од ОН често се бара, од една страна да преговара, а од друга страна да обезбеди итна помош на луѓето погодени од конфликтот. Работејќи во тешки околности, ОН ја комбинира хуманитарната помош со напори да се надмине кризата. (Во делови на поранешна Југославија, разни групи беа вовлечени во остри регионални борби, оставајќи илјадници луѓе мртви, ранети или бездомни).“¹⁶⁴

Организацијата на обединетите нации има искреирано и ја спроведува кампањата за разоружување со тенденција да се редуцира бројката на вооружените сили, но неопходно е да се напомене дека во одредени мировни операции, оружјето е и уништувано.

„Како резултат на ваквите напори, склучени се многу договори за контрола за оружје, како што се: Антарктикот за тестирање на оружје или градење воени бази; Конвенцијата за биолошко и токсично оружје (1972) промовира уништување на таквото постоечко оружје; Конвенцијата за хемиско оружје (1993) забранува производство, користење и

---

¹⁶³ Исто, стр.201

¹⁶⁴ Исто, стр.201

ширење на хемиското оружје; Сеопфатниот договор за забрана на тестирање (1996) им забранува на земјите да вршат било какви понатамошни нуклеарни тестирања и експлозии.¹⁶⁵

7.3 Северноатлантска договорна организација (НАТО)

Советскиот сојуз, во време на извршување на обврските на воените состави на вооружените сили на западните земји, продолжил да ги одржува сите свои вооружени сили, односно Советскиот сојуз во тој период бил подготвен за вооружен напад.

Северноатлантската договорна организација, наречена НАТО, во многу литератури, но и во практиката може да се сретне под името: Северна Атлантска Алијанса или Западна Алијанса.

НАТО претставува меѓународна организација за колективна одбрана. Таа е основана на 04.04.1949 година, базирана на Северноатлантскиот договор, кој бил потпишан во Вашингтон. Седиштето на оваа меѓународна организација се наоѓа во Брисел, Белгија.

Првенствено, улогата и тенденцијата на оваа меѓународна организација била гарантирање на безбедноста на нејзините земји членки особено во услови на дестабилизација и разорност на земјите од Европа по Втората светска војна, од причина што, сојузот на Североамериканските, распределе голем број на вооружени сили на тлото на Европа.

Почетокот на формирањето на Северноатлантската Алијанса бил формиран од само 12 држави. Тие држави биле: САД, Канада, Велика Британија, Франција, Белгија, Луксембург, Холандија, Данска, Исланд, Италија, Норвешка и Португалија.¹⁶⁶

Не многу подоцна кон оваа меѓународна организација, се зачлениле Турција, Грција и Западна Германија.

Денес, во рамките на НАТО членуваат 29 држави.

---

¹⁶⁵ Исто, стр.203

¹⁶⁶ Исто, стр.211

7.4 Основни принципи и цели на НАТО

Основните принципи и цели на Северноатлантската Алијанса (НАТО), како и нејзиното работење и функционирање се инкриминирани и утврдени во Северноатлантскиот договор.

„Северноатлантскиот договор е политичка рамка на еден меѓународен сојуз, моделиран да спречи агресија или да ја одврати истата ако се појави. Со договорот се обезбедува постојана соработка и консултации на политичко, економско и воено поле. Тој договор е со неопределено време на важност. Текстот на Договорот се состои од 14 членови, а му претходи преамбула.“¹⁶⁷

Целта на Северноатлантската договорна организација (НАТО) „е содржана во членот 5 од Договорот кој гласи: државите членки се согласуваат дека вооружен напад против една или повеќе членки од организацијата во Европа или Северна Америка ќе се смета како напад врз сите нив.“¹⁶⁸

Во преамбулата на Северноатлантскиот договор се потенцира дека самата Алијанса е создадена во согласност на принципите на работа на Организацијата на обединетите нации, поточно дека Алијансата се води по принципите на работа на ООН со тоа што државите членки на НАТО кои го потпишале Северноатлантскиот договор, се обврзуваат да го штитат заедничкото наследство, како и слободата на народите.

„Реформирајќи ја својата борба врз принципите на Обединетите нации, тие преземаат обврски, всушност да го штитат мирот и меѓународната безбедност и да ја унапредуваат стабилноста и благосостојбата на земјите од северноатлантското подрачје.“¹⁶⁹

Со членовите 1 и 2 на Договорот, земјите потписнички, се задолжени да ги решаваат сите спорови на мирољубив начин, како и со мирољубиви средства. Со истите членови од Договорот, земјите потписнички, исто така се обврзани и им е наложено да се воздржуваат од упатување на било какви закани или пак употреба на оружје. „Покрај тоа, тие се обврзуваат да ги елиминираат конфликтите во нивните меѓунационални економски политики и да ја развиваат економската соработка на нивните земји.“¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ Ивановски З., Ангелески М., Безбедносни системи, Скопје, 2005 година, стр.91

¹⁶⁸ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.211

¹⁶⁹ The North Atlantic Treaty, Wasington D. C., April 4, 1949

¹⁷⁰ Ивановски З., Ангелески М., Безбедносни системи, Скопје, 2005 година, стр.91

Со тенденција за поефикасно реализирање на целите на Северноатлантскиот договор, земјите потписнички на истиот, со членот број 3 се обврзани да ги развиваат и одржуваат сопствените способности, како индивидуалните, така и колективните со непрекината колективна помош, за да дадат соодветен одговор на секоја потенцијална закана што може да се појави.

„Со членот 4, потписничките се обврзуваат дека взаемно ќе се консултираат секогаш кога според мислењето на некоја од нив, постојат опасности по територијалниот интегритет, политичката независност и безбедноста на некоја од земјите потписнички на договорот.“¹⁷¹

Во членот 5 од Северноатлантскиот договор, земјите потписнички на Договорот се обврзуваат на согласност дека секој напад од воен карактер на една или повеќе земји од нив, во Северна Америка или Европа, ќе се смета како напад на целата Алијанса. Доколку се случи таков напад на една или повеќе земји кои се припаднички на Алијансата, тогаш доколку е неопходно, Алијансата ќе преземе вооружен напад, но претходно задолжително мора да го извести Советот за безбедност на Обединетите нации. Преземените мерки од страна на Алијансата, прекинуваат во истиот момент кога Советот за безбедност ќе преземе неопходни мерки со тенденција да се врати и одржува мирот и безбедноста на меѓународно ниво.

Неопходно е да се напомене членот 10 од Северноатлантскиот договор, со кој е пропишано дека секоја европска земја, може да биде членка на НАТО, но под услов ако ги почитува принципите на Договорот.

„Процесот на ратификација на Договорот е предвиден во членот 11, а во членовите 12 и 13 е утврдена можноста за негова ревизија по истекот на 10 години и откажувањето од Договорот на некоја земја, по истекот на 20 години од потпишувањето.“¹⁷²

Ако детално се разгледа и проучи содржината на Северноатлантскиот договор, може да се заклучи дека НАТО е креиран со следниве цели:

- „одбрана на слободата на земјите потписнички на Договорот;
- остварување постојана соработка и консултации меѓу земјите потписнички, на политичко, економско и воено поле;

---

¹⁷¹ Исто, стр.91

¹⁷² Исто, стр.92

- заштита на мирот и меѓународната безбедност;
- унапредување на стабилноста и благосостојбата на земјите од северноатлантското подрачје.¹⁷³

„Принципите врз кои се заснова формирањето на НАТО се следните:

- решавање на меѓународни спорови со мирољубиви средства;
- воздржување од закани или употреба на сила;
- елиминирање на конфликтите во меѓусебните односи;
- развивање на економска соработка;
- самоодбрана или заемна одбрана во случај на напад на некоја од земјите потписнички.¹⁷⁴

Од се ова што е погоре наведено, може да се дојде до неколку констатации и тоа:

1. Како резултат на овој Договор, земјите членки на НАТО се согласни дека, доколку се случи таков вооружен напад на една од нив или на повеќе држави членки на НАТО, секоја земја членка има право на индивидуална, како и колективна одбрана.
2. Нападот на една држава што е членка на Северноатлантската Алијанса (НАТО) претставува напад на целата организација, па така, доколку би се случило тоа, целата организација помага на нападната држава што е нејзина членка, со тоа што презема одредени и соодветни активности кои соодветно би одговориле на конфликтот, па дури и понекогаш, во ситуации кога тоа е неопходно, се употребува и вооружена сила од страна на НАТО, за воспоставување и одржување на безбедноста на целата меѓународна организација.
3. Членството во Северноатлантската организација (НАТО) не е воопшто лесно и едноставно, затоа што државите кои имаат тенденција да бидат дел од оваа Алијанса треба да исполнуваат одредени стандарди и да ги покажат следните способности:
  - „демократски политички систем и пазарно стопанство кои што функционираат;
  - мирно решавање на несогласувањата со соседите;
  - способност и волја воено да се поддржи Алијансата;
  - функционирање на цивилно-воените односи во согласност со демократските стандарди;
  - почитување на принципите на меѓународното право;

---

¹⁷³ Исто, стр.92

¹⁷⁴ Исто, стр.92

- исполнување на обврските од Повелбата на ООН, Хелсиншкиот финален документ, како и меѓународните договори за разоружување и контрола на оружјето;
- воздржување од закана или користење на сила против други држави;
- почитување на постојните граници; како и
- мирно решавање на споровите.¹⁷⁵

Од сето ова исто така може да се дојде до уште една констатација. Од сите горенаведени факти за Алијансата, повеќе од јасно е дека се работи за Алијанса, односно меѓународна заедница која работи согласно нејзиниот Договор, кој произлегува од Организацијата на обединетите нации, па така НАТО алијансата не е воена формација која ги решава конфликтите само по пат на насилство и примена на сила, туку напротив, таа е колективна организација која ги решава споровите на земјите кои членуваат во неа по мирен пат и пат на преговори, додека пак користи насилство само кога ќе биде нападната некоја од државите кои членуваат во Алијансата. Па така, слободно може да се каже дека се работи за меѓународна организација која првенствено ја употребува воената дипломатија, но и општата дипломатија.

7.5 Партнерство за мир како проект за проширување на НАТО

„Клучниот момент во меѓународните односи е инициран од САД во 1947 година со донесувањето на Маршаловиот план за економска ревалитизација на стопанството на Европа.“¹⁷⁶

Намерата на Маршаловиот план е понудената економска помош на западноевропските земји, поточно и на Советскиот Сојуз.

Првенствено, овој план бил одбиен од страна на СССР и како контраплан на Маршаловиот план, СССР формира Совет за заемна помош, кој бил составен од земјите на источниот блок, како и Советскиот Сојуз.

„Партнерството за мир како проект за проширување на НАТО е нов момент на меѓународните односи сличен на Маршаловиот план инициран на САД во 1947 година.“¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.222

¹⁷⁶ Маљичи Н., „Приближување на Република Македонија кон НАТО“, стр.119

¹⁷⁷ Исто, стр.120

Иницијативата за Партнерство за мир, била прв пат промовирана од Заменик секретарот за одбрана на САД, Строут Талбот, во октомври 1993 година, пред сите земји членки на НАТО, кој всушност бил и креаторот на истата иницијатива.

„На самитот на шефовите на држави и влади на земјите членки на Северноатлантскиот сојуз одржан на 10-11 јануари 1994 година, таа е конкретизирана во вид на посебна точка (13) во тогаш усвоениот документ.“¹⁷⁸ Поточно, таа точка гласи: „Ние се одлучуваме да покренеме непосредна и практична програма што ќе ги трансформира односите помеѓу НАТО и земјите учесници на програмата. Новата програма оди понатаму од дијалог и соработка кон вистинско партнерство – Партнерство за Мир. Ги повикуваме другите држави да учествуваат во Советот за северноатлантска соработка и другите земји на ОБСЕ.“¹⁷⁹

Се поголемо е мислењето дека Партнерството за мир се истакнува, затоа што тоа се појавило како неопходна реакција на промените првенствено во воената сфера, економската сфера, како и идеолошко-политичката. Неопходно е да се напомене фактот дека кај Северноатлантската алијанса се појавила дилема, поточно, дали да се креира и да постои и во која насока да се ориентира.

По распадот на Советскиот Сојуз истовремено и на социјализмот, тие на некој начин биле заплашени од помислата дека остануваат без сопствениот силен партнер и реалноста на иднината, па така тие ги интензивирале своите барања за безбедноста и заштитата.

На почетокот, многу лесно можело да се амортизира и акумулира тој притисок, но зголемувањето на бројот на државите кои барале прием доживеал голем прогрес, па поради оваа причина, не можело да им се помогне на истите, па така, формалниот Совет за северноатлантска колективност, поточно соработка, требало да ги подготви тие земји кои тежнееле да бидат дел од Алијансата со зададени задачи што требало претходно да ги извршат пред да станат членки во НАТО. По долго размислување, излезот на тој проблем бил пронајден во иницијативата Партнерство за мир, која симболизирала нов облик за непосредни односи со источноевропските држави.

Со ова донесено решение биле срушени илузиите на многу држави кои тежнееле кон рамноправност, односно рамноправно членство во Северноатлантската алијанса. Иако тие биле гневни, на крај

---

¹⁷⁸ Исто, стр.120

¹⁷⁹ Исто, стр.120

по пат на преговори и дипломатија, тие ги прифатиле предизвиците кои му биле понудени за членство во НАТО.

Креаторите на Партнерството за мир, креирале проект кој базата ќе му биде овозможување, како и ширење на воената и политичката соработка, како и нивно засилено интензивирање, со тенденција да се зголеми безбедноста, а да се намалат ризиците и заканите по мирот и да се зацврстат меѓународните односи. Идејата за реализација за зацврстување на меѓународните односи била да се предвиди и оствари повик за учество во Партнерството за мир во воените и политичките органи и тела на НАТО, поради заеднички, односно партнерски активности кои потоа ќе бидат промовирани во јавноста. Но сепак, неопходно е да се напомене фактот дека Партнерството за мир има и друго „лице“, односно друга страна. Имено, со самото членување од страна на државите во Партнерството за мир не се гарантирало дека Северноатлантската алијанса целосно и веднаш ќе помогне во заштитата и одбраната на некоја земја, доколку биде нападна и ѝ биде нарушена безбедноста, туку целта на Партнерството за мир била тест за тоа колку се мотивирани државите да бидат рамноправни членки во НАТО.

Треба да се напомене и фактот дека НАТО бил првенствено креиран и создаден заради обезбедување на колективна безбедност и одбрана, и имал за цел да се спротивстави соодветно на било која закана што може да дојде и на било кој начин може да се дефинира. Колективното планирање на воен план во границите на Партнерството за мир (ПзМ) е всушност, просто кажано, цел сама за себе, односно „*sui generis*“. Северноатлантската алијанса имала претпоставка дека опасноста се појавува надвор од границите на самата меѓународна организација, а наспроти тоа, Партнерството за мир тежнее кон неутрализирање на внатрешните закани во сопствената сфера преку признавање само на добрите намери на членките.

„Во рамките на Северноатлантскиот совет за соработка, рамковниот документ на ПзМ вклучува посебни дејности што треба да бидат направени од сите учесници во соработка со НАТО за исполнување на целите на програмата. Тие цели се следните:

- олеснување на процесот на буџетот во националната програма;
- осигурување на демократската контрола на одбранбените сили;
- способност и подготвеност за придонес на операциите во надлежност на ООН, НАТО или одговорност на ОБСЕ;

- развој на воената соработка со способноста на НАТО во заедничко планирање;
- обука и вежби за зајакнување на зачувување на мирот и хуманитарните операции и други слични акции; и
- развој на поширока смисла на силите способни да дејствуваат заедно со силите на НАТО.¹⁸⁰

7.6 Европска унија (ЕУ)

Западноевропската унија (ЗЕУ) е креирана со Договорот во Брисел (Бриселскиот договор) во 1948 година, првенствено со цел за социјална, економска и културна соработка, за прашања од областа на одбраната, како и безбедноста. Бриселскиот договор е потпишан од: Шпанија, Грција, Белгија, Франција, Холандија, Луксембург, Обединетото Кралство, Италија и Португалија.

„Камен темелник на денешната Европска Унија – ЕУ е Шумановата декларација за економска и политичка интеграција на Европа од 9 мај 1950 година. Европската интеграција ја започнале шест држави, со здружување на ресурсите за јаглен и челик (нешто што било остварливо во тогашниот поствоен период), свесни дека единствениот пат во Европа е преку соработка меѓу државите, врз основа на споделени политички и економски вредности и интереси.“¹⁸¹

Врз основа на Договорот во Рим е креирана и создадена Европската унија, кој бил потпишан во март 1957 година од страна на следните држави: Франција, Белгија, Холандија, Германија, Италија и Луксембург, но подоцна, односно во 1973 година кон истиот договор се приклучиле: Обединетото Кралство, Данска и Ирска. Во 1981 година се приклучила Грција, додека во 1986 година, Договорот е потпишан од страна на Австрија, Шпанија, Португалија, Шведска и Финска во 1995 година.

Уникатната природа и начинот на функционирање на Европската Унија, ја прави самата организација успешна. Неопходно е да се направи една диференцијација помеѓу Европската унија и Соединетите американски држави, затоа што Европската унија не е федерација, но не е ни воопшто меѓувладина организација за соработка, како што е Организацијата на обединетите нации.

¹⁸⁰ Види поопширно во: The NATO Handbook, Anniversary Edition, Office of Information and Press NATO, Brussels, Belgium, 1998, стр.88

¹⁸¹ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.246

Европската унија – ЕУ, се издвојува од погоре наведените меѓувладини организации за соработка или меѓународните организации за соработка, како и федерацијата, по тоа што сите држави кои се членки на Европската унија биле и останаа како независни суверени држави, односно нации, кои го обединуваат својот суверенитет со тенденција да се здобијат со моќ и влијание низ светот, што самите држави не се способни да го стекнат индивидуално.

„Здружувањето на суверенитетот практично значи дека земјите членки дел од своите овластувања за донесување одлуки им го делегираат на европските институции што ги имаат создадено, за да може одлуките за специфични работи, особено оние кои што се од заеднички интерес, за да ги донесуваат по демократски пат на ниво на Европа. Како главни институции за донесување одлуки се:

- Европскиот парламент – ги застапува граѓаните на ЕУ;
- Советот на Европска унија – ги претставува индивидуалните земји членки;
- Европската Комисија – ги поддржува интересите на Унијата како целина.“¹⁸²

Овој триаголник од институции ги креира политиките, како и законите што се применуваат и користат ширум целата Европска унија. Постапките и правилата кои мора да бидат следени и почитувани од страна на премиерите и претседателите на земјите членки на Европската унија се зацртани во договорите на ЕУ, како и ратификувани од парламентите на државите кои членуваат во унијата.

Кога станува збор за Европската комисија, таа во принцип претставува институција која предлага нови закони за Европската унија, а додека парламентот на Европската унија и Советот на Европската унија се институции кои ги усвојуваат или пак, ги отфрлаат тие закони.

Поддршката за спроведување на европското право ја извршува судот на правдата, а додека пак судот на ревизорите го контролира финансирањето, како и активностите на Европската унија.

„Системот го дополнуваат уште пет други тела:

- Европскиот економски и социјален комитет – го претставува граѓанското општество и двете страни на индустријата;
- Комитетот на регионите – ги претставува регионалните и локалните власти;

---

¹⁸² Исто, стр.247

- Европската централна банка – одговорна е за европската монетарна политика;
- Европската инвестициска банка – финансира инвестициски проекти на ЕУ;
- Европскиот народен правобранител – ги заштитува европските граѓани и организации од лошо раководење.¹⁸³

Покрај овие институции, креирани се и специјализирани агенции кои решаваат конкретно определени научни, технички или раководни задачи.

Европската унија се темели на вредностите на демократијата, владењето на правото, почитување на човековите права, одржливиот развој, како и економскиот приоритет. Во минатото светот, односно одделни региони на светот биле главен извор на конфликти, додека денес светот тежнее да биде зона на стабилност и мир.

„Конфликтите и кризите ширум светот и во близина на ЕУ, се повеќе се разбираат како предизвик на заедничката надворешна политичка одговорност на Европа.“¹⁸⁴

Со Договорот од Мастрихт од 1993 година е воспоставена Заедничката безбедносна и надворешна политика на Европската унија. Заедничката безбедносна и надворешна политика на Европската унија е спроведена со тенденција да ги брани вредностите и основните интереси кои се заеднички на Европската унија, да ја зајакне меѓународната соработка, да ја засили европската и меѓународната безбедност, како и владеешето на правото и демократијата.

Документите кои се појавуваат како први на Европската унија за превенција на конфликтите се појавуваат на почетокот на 90-тите години. Пактот за стабилност (Планот на Баладур) е првиот пакт кој е спроведен во 1993 година. Целта на оваа иницијатива, која е прва иницијатива за конфликти е да ги поттикне и охрабри државите од Централна и Источна Европа да ги решат разликите меѓу себе кои се однесуваат со границите и етничките малцинства.

„Иницијативите за контрола на малото и лесно оружје (1998) содржат:

- превентивни мерки за ограничување на можностите за акумулирање на малото и лесно оружје (извозна контрола за цели на безбедноста); и

¹⁸³ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.247-248

¹⁸⁴ Европа од А до Ш: прирачник на европска интеграција, 2003

- реактивни мерки – пронаоѓање и уништување на вишокот залихи на мало и лесно оружје.¹⁸⁵

Кризата која постоела во поранешна Југославија ја наметнала и воспоставила важноста за креирање на капацитети на Унијата за превенција и акција, наместо за реакција. „Со Договорот од Амстердам (1999) приоритет е даден на развивање воени и цивилни капацитети за управување со кризи за спроведување на Петерсбершките задачи.“¹⁸⁶ Со ова се зачнати темелите на европската одбранбена и безбедносна политика како неопходен составен сегмент на Заедничката надворешна и безбедносна политика на Европската унија, воведувајќи и нови институции:

- Висок претставник за Заедничката надворешна и безбедносна политика;
- Политичко-безбедносен комитет;
- Генералштаб на ЕУ;
- Одделение за рано предупредување во Советот на ЕУ; и
- Одделение за превенција на конфликти.¹⁸⁷

Европскиот совет кој бил одржан во Келн во јуни 1999 година донел одлука дека е неопходно Европската унија да поседува капацитети за акција која е автономна, како и да има поддршка од воените сили, но и да биде спремна да ги користи воените сили, со тенденција да даде соодветен одговор на сите меѓународни кризи, ризици и предизвици независно на Северноатлантската алијанса. По тој основ, Хелсиншкиот европски совет ја спроведе Хелсиншката главна воена цел во 2003 година, поточно до 2003 година, Европската унија неопходно да биде подготвена во зададен рок од 60 дена за да ги распореди борбените сили од околу 50000-60000 воени лица и војници обучени и оспособени да ги извршуваат Петерсбуршките задачи во времетраење од една година.

Истовремено со Хелсиншката главна воена цел, Европската унија креира и развива капацитети кои се цивилни за управување со кризи. Креирањето на ваквиот цивилен потенцијал за справувањето и менаџирањето со кризи се потпира на одлуките кои биле создадени и донесени на Европскиот совет во јуни 2000 година во Феира. Поточно, многу повеќе од околу 500 офицери на полицијата, повеќе од 200

¹⁸⁵ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.249.

¹⁸⁶ Петерсбершките задачи претставуваат спасувачки хуманитарни, мировни операции и операции на вооружените сили во менаџирањето со кризи, како и вклучувањето на сили за воспоставување на мирот и стабилноста.

¹⁸⁷ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.249.

правни експерти и исто толку експерти од администрацијата, околу 150 експерти за спасување и повеќе од 2000 лица – припадници на спасувачки персонал, смееле и можеле да се искористат за задачите за справување со кризи во четирите области кои биле од приоритетно значење:

- полиција (за спроведување програми за обука, супституирање на локални полициски сили во нестабилни ситуации);
- владењето на правото (програми за ревитализирање на судството, обука и за судии, јавни обвинители);
- зајакнување на јавната администрација, и
- цивилна заштита (спроведување на спасувачки операции).¹⁸⁸

Европската унија водена од неопходноста за подобрување на ефикасноста на дејствувањето во превенцијата на конфликтите, во јуни 2001 година ја усвои Програмата за превенција на насилни конфликти (Гетегоршка програма).

„Со оваа програма ЕУ политички се обврза:

- да врши превенција на конфликтите;
- да продолжи да ги унапредува капацитетите за превенција од насилни конфликти, и
- да придонесе за глобалната култура за превенција.¹⁸⁹

Во центарот на ова програма, односно Програмата за превенција на насилни конфликти е неопходноста за обезбедување на структурна стабилност на долгорочен период. Исто така, оваа програма се потпира на четири базични цели кои се насочени кон унапредување на капацитетите на Европската унија, како и во справувањето со ситуациите на конкретни потенцијални конфликти:

- да се осигура координирано и систематско употребување на инструментите на Европската унија во препознавањето, односно етимологијата на конфликтот;
- ефикасноста на акцијата на Европската унија да добие прогрес преку заедничко однесување на комплексните проблеми од транснационалниот организиран криминал, односно неговите кривични дела како што се: илегална трговија со оружје, дрога, луѓе и деградација, поточно уништување на животната средина;

---

¹⁸⁸ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.250

¹⁸⁹ Исто, стр.250

- да се креира и равие обученоста и острученоста за рапидни одговори, со сите средства со кои располага Европската унија; и
- да се истакне меѓународната соработка со виталните и клучните партнери на истиот план.

„Успешната превенција на конфликти подразбира:

- дефинирање на политички приоритети за превентивна акција преку општата и воената дипломатија;
- унапредување на раното предупредување, акција и стратеска кохерентност;
- интегрирана и координирана употреба на расположивите инструменти за долгорочна и краткорочна превенција; и
- градење ефективни партнерства за превенција.“¹⁹⁰

Глобални безбедносни закани се всушност истите безбедносни закани и за Европската Унија, некои од нив се:

- организираниот криминал;
- транснационалниот организиран криминал;
- тероризмот;
- пропаднатите држави како последица на одредени регионални конфликти; и
- производството и профилеријата на оружјето за масовно уништување (хемиското, биолошкото и нуклеарното оружје за масовно уништување).

7.7 Стратешки цели на Европската унија

„Стратешките цели на Европската унија се следниве:

- успешно да одговори на споменатите безбедносни закани;
- да гради безбедност и стабилност во соседството;
- да промовира меѓународна безбедност и владеење на право, базирано на ефикасен мултилатеризам. Компаративната предност на ЕУ во реализацијата на стратешките цели се состои во можноста да комбинира широк спектар на инструменти за превенција и справување со кризи: политички, хуманитарни инструменти, развојни политики, економски инструменти, како и воено-цивилни мерки.“¹⁹¹

¹⁹⁰ Маљичи Н., „Приближување на Република Македонија кон НАТО“, стр.125

¹⁹¹ Дончев А., „Современи безбедносни системи“, 2007, стр.253

Од ова може да се констатира дека, исто како во Северноатлантската алијанса, се оди и се функционира по пат на преговори, а тоа укажува на фактот дека без првенствено, воената дипломатија, но и општата дипломатија со нејзините подгранки, во никој случај државите не можат да преговараат на меѓународно ниво. Исто како и НАТО, така и ЕУ, е меѓународна организација која е конгломерат од повеќе држави кои членуваат во неа, со точно определени стратешки цели, пред сè да се заштитат на колективно ниво најчесто од конфликти и вооружени напади, како и закани. Кога веќе станува збор за зачувување на безбедноста од конфликтите, вооружените напади, ризиците и предизвиците, неизбежен е фактот дека воената дипломатија е присутна во секоја акција или дејство преземено од Европската унија, како и другите меѓународни организации, затоа што исто така е познато дека секоја војна, односно крајот на секоја војна завршува со мировен договор кој го спроведува воената дипломатија, односно општата дипломатија и нејзините подгранки.

ГЛАВА VIII

ВОЕНАТА РАЗУЗНАВАЧКА И КОНТРАРАЗУЗНАВАЧКА СЛУЖБА ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ

Без разлика што разузнавачката и контраразузнавачката служба во политичкиот живот воопшто, како и во историјата на меѓународните односи, а особено во историјата на војните што се случувале широм светот, имала важна и голема улога која најчесто не се споменува нејзиното значење во историската литература, за жал, се девалвира.

Уште позагрижувачки е фактот дека и до ден денес, надвор е од сферата на научно-теоретското, а особено социолошко-политичкото истражување. Па затоа, недоволното познавање на овој феномен, научното расветлување, како и карактерот на неговата суштина, се последица од погоре наведеното. Ако се из земе меѓународно-правниот и кривично-правниот третман на воено-разузнавачките и контраразузнавачките активности, во научната теорија не може да се најде широко објаснување и разбирање на оваа општествена категорија, така што таа и понатаму има конспиративен карактер, без разлика на тоа што не само во политичкиот живот, туку и во секојдневното живеење, како поим се среќава многу често. Во последните неколку години за тој проблем се посветува повеќе внимание, но сепак не доволно за да се открие суштината на улогата на военото разузнавање и военото контраразузнавање.

Овој пристап кон воено-разузнавачките и контраразузнавачките служби може да се оправда со фактот дека нивната архива, како и нивните методи на работа се достапни за истражувачите на оваа проблематика, па така се отежнува емпириското истражување за оваа област. Кога се зборува за ова проблематика, не се работи за институции кои егзистират во сопствените држави, туку за фактор кој што ги поминува националните граници на една држава. Се работи за широка и специфична сфера на општествениот и политичкиот живот, која во иднина треба да се карактеризира како научна гранка, за да се „изгубат“ сите митови и стереотипи за оваа суптилна проблематика, затоа што баш оваа проблематика е основата на воената дипломатија.

Основната причина за неадекватно интерпретирање на проблемот на воените разузнавачки и контраразузнавачки служби, сепак во најголема мера зависи и од кадарот кој е вработен во истите.

„Посебен аспект, кој заслужува внимание и бара озбилен научен пристап е и улогата на разузнавачките служби, не само во политичкиот процес на државата, туку и во меѓународниот живот, воопшто.“¹⁹²

Нејзино силно присуство во државниот политички живот, како и во општествените заедници ја прави доволно силна и сериозна причината за мултидисциплинарниот пристап за разјаснување на различните аспекти на сите разузнавачки и контраразузнавачки служби воопшто. Во секој случај треба да се напомене фактот дека разузнавачките и контраразузнавачките служби имале силно влијание на политиката и политичкиот живот, уште од времето на постоењето на древните држави, така што тогаш овие служби биле апарат на државата, односно сопственост на државата, но со текот на развојот, постепено, прераснале во посебни специјализирани институции.

Кога станува збор за меѓународните односи меѓу историјата, карактеристично е тоа што воените дипломатски претставници во периодот на повремени испраќања, оделе во други држави со точно и конкретно поставена задача која најчесто била запознавање на политиката на таа држава во која биле испратени. Политичка и економска меѓузависност на државите на минатото била на многу ниско ниво, и многу подоцна се пројавила неопходноста за креирање на постојани дипломатски и воено-дипломатски претставништва.

Тогашните воени, и општи претставници имале конкретно значајна и зададена разузнавачка задача и улога.

---

¹⁹² Mišašinić R., Tajne paralele – obaveštajna služba u međunarodnim odnosima, 4. jul, Beograd, 1981, str.4

8. Поимовно определување на воените и цивилните разузнавачки и контраразузнавачки служби

Разузнавачката и контраразузнавачката активност, гледајќи од еден аспект, од секогаш била присутна, односно тие активности се стари колку што е старо и човештвото. Оваа активност може да се поистовети како природно својство на човекот, односно како вроден инстинкт.

„Под разузнавачка активност, во потесна смисла на зборот, се подразбира организирана активност на разузнавачките служби за откривање на тајните на противникот, а со цел да се реализираат виталните интереси на сопствената држава, заштитат виталните органи и институции, спречување на дејствувањето на противничките (странските) разузнавачки служби на територијата на својата земја и друго.“¹⁹³

„За разлика од разузнавачката, контраразузнавачката служба претставува специјализирана служба на државниот (или воениот) апарат на една земја, која преку контраразузнавачки и безбедносни активности е намената за борба против странските воени разузнавачки служби, шпионажа, диверзија, саботажа и други разузнавачко-субверзивни активности.“¹⁹⁴

Од овие дефиниции може да се дојде до следнава констатација: разузнавањето и контраразузнавањето се каузално поврзани, односно тие се форми кои не можат да функционираат една без друга, така што тие се нераскинливи врски. Податоците се основна алатка и на разузнавачите и на контраразузнавачите. Нивната работа е скоро идентична, а дистинкцијата се состои во тоа што разузнавањето ги црпи информациите од другите држави, не со намера да им наштети на истите, туку да ја заштити националната безбедност. Кога станува збор за контраразузнавањето, може слободно да се каже дека е ист, но сепак, спротивен процес на разузнавањето. Контраразузнавањето се состои од активности што ги штитат информациите од витална важност на својата држава од странските разузнавачки служби со намера и тенденција иста како разузнавачката – да ја заштити и зачува безбедноста на државата од активности кои би можеле на било каков начин да ја нарушат истата.

---

¹⁹³ Јовановски, З., Развојот на безбедносните служби во Република Македонија (1945 – 2010), стр.19

¹⁹⁴ Исто, стр.23

„Разузнавачката служба е ако не мозок на држава, тогаш е важно средство за разбирање и водење на политика. Таа е окото и увото на државата.“¹⁹⁵

Стручната и научната литература се уште не може да изнајде една единствена, односно унифицирана дефиниција за разузнавањето, односно за разузнавачката активност. За да се дефинира разузнавачка активност, неопходно е прво да се дефинира поимот разузнавачка служба.

„Разузнавачката служба е специјализирана организација и релативно самостојна институција на државниот апарат, која е овластена преку тајни и други средства и методи да приспособира податоци за другите држави и можни внатрешни противници на сопствената држава и извршува други задачи, при што со тајни и други активности допринесува во успехот на политиката на својата земја.“¹⁹⁶

Додека пак, „Контраразузнавачка служба претставува специјализирана организација на државата, која со најразлични специфични методи и средства спроведува контраразузнавачки и анти-субверзивни активности против непријателски разузнавачки служби, а се со цел откривање, спречување и сузбивање на нивното дејствување, заштита на внатрешната, како и надворешната безбедност на државата и институциите во неа, како и заштита на сопствените интереси и дезинформирање на актуелниот и потенцијалниот непријател, односно странска служба.“¹⁹⁷

Кога се работи за разузнавањето, во ни еден момент не може да се замисли ниту пак да се реализира една организациска целина на било која Армија низ светот, чија основна намена за нејзиното командување и функционирање, а да во својот состав нема елемент кој се занимава со разузнавачка активност, која на командантот и штабот им обезбедува такви информации и сознанија со кои најбитно се влијае на донесување на одлука за реагирање на сопствените сили на опасност.“¹⁹⁸

Северноатлантската договорна алијанса има разузнавачки орган на оперативно ниво, а неговата структура е прикажана на сликата бр.1.¹⁹⁹

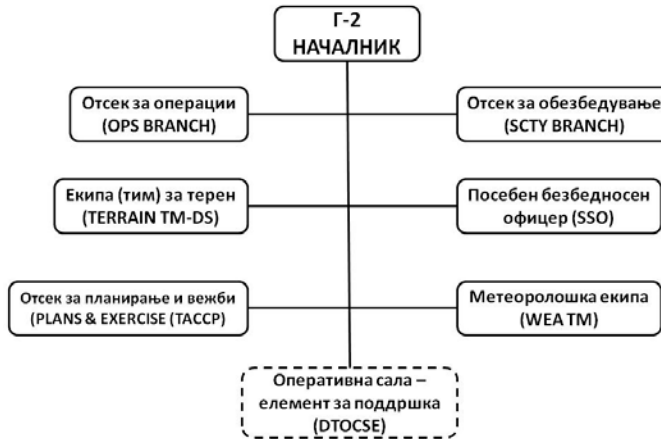
¹⁹⁵ Ostojić P., Тајни непријатели, Београд, 1991

¹⁹⁶ Јовановски, З., Развојот на безбедносните служби во Република Македонија (1945 – 2010), стр.20

¹⁹⁷ Исто, стр.24

¹⁹⁸ Исто, стр.21

¹⁹⁹ Исто, стр.22

Слика бр.1 – Начелна шема на организациска – формациска структура на разузнавачкиот орган во НАТО (Intelligence staff organization) на оперативен план

Во сите држави кои се членки на Северноатлантската алијанса, може слободно да се каже дека не постои универзална и единствена стандардна организација на телото на разузнавачките служби. Променлива е и структурата на одделот за разузнавачки работи, но исто така треба да се напомене дека е променлива и структурата на планот и во вооружените сили на некои држави.

„Нејзината структура зависи од:

- задачата која единицата ја извршува;
- природата на целта која треба да се постигне; и
- доделените ресурси за конкретна задача.“²⁰⁰

Кога пак станува збор за контраразузнавањето, тогаш може слободно да се каже дека „работите кои произлегуваат од контраразузнавачката активност се реализираат преку посебни организации чии основни задачи се заштита на сопствените структури, државната територија и другите витални вредности во земјата, како и борба против:

- дејствувањето на странските разузнавачки служби, воспоставувањето на нивна агентурна мрежа и нивно дејствување на територијата на држава која е разузнавачки нападната во сите сфери;
- останатите странски институции и органи кои организираат и спроведуваат најразлични разузнавачки и субверзивни активности на други институции, организации и поединци

²⁰⁰ Исто, стр.22

кои дејствуваат во нарушување на постоечкото – политичко уредување и основните општествени вредности;

- странски разузнавачки служби кои разузнавачки и субверзивно дејствуваат спрема трети држави од домашна територија.“²⁰¹

„Контраразузнавачките служби во текот на своето работење опфаќаат мерки, активности и постапки кои се превземаат од страна на овластени службени лица за контраразузнавање преку службени разговори, организирани соработки, пласирање на информации и дезинформации, прибирање и проверка на податоци, нивна оперативна обработка, проценка и анализирање, оперативни акции, комбинации и оперативни истражувања.“²⁰²

Од ова може да се заклучи дека разузнавањето и контраразузнавањето, кога се говори во контекст на нивна дистинкција, тогаш слободно може да се каже дека не постои никаква разлика. Имено, се работи за иста дејност и исти активности, но разликата е во тоа каде дејствува, поточно, дали во воените или пак, цивилните разузнавачки и контраразузнавачки служби. Разлика може да се најде во методите на работа, односно во примената на одредени активности.

Но исто така, од погоре наведеното може да се дојде до уште еден заклучок, поточно, во неколку наврати е споменат поимот политика. Ако добро се анализира поимот политика, тогаш слободно може да се збори и за дипломатијата. Па така, ако се согледаат политиката, дипломатијата и разузнавачките служби ќе се добие јасна слика дека овие три термини и во теоријата и во практиката креираат еден триаголник, една кохезија, односно една нераскинлива врска, без која не би било возможно да се спроведат меѓународните односи.

Со активностите на разузнавачката служба на една држава се остваруваат меѓународните односи преку испраќањето на дипломатски претставници доколку се работи за општата дипломатија, но кога станува збор за воената дипломатија, тогаш се испраќаат воените аташеи со тенденција, црпење на потребни информации на територијата на која престојуваат, со цел да ја заштитат националната безбедност на матичната држава.

---

²⁰¹ Исто, стр.23

²⁰² Правилник за остварување на работите на разузнавањето, контраразузнавањето и спречувањето и откривањето на кривични дела во одбраната („Сл.весник на Р.Македонија“) бр.40/2003, стр.24

8.1 Оперативни методи на тајните служби

8.1.1 Оперативна комбинација

Оперативната комбинација претставува конгломерат од планови кои во себе содржат подпланови, а се изготвуваат со цел да се продре до жариштето каде што се подготвуваат планови од страна на непријателите. Ако добро се изготви комбинираниот план од страна на разузнавачките служби, тајните и јавните безбедносни служби можат да допрат до непријателските активности кои планираат да ги преземат врз државата. Со пробивањето до тие криминални жаришта, од една страна ќе се дознаат непријателските активности кои имаат тенденција да бидат извршени во државата, од друга страна можат да врбуваат членови од таа криминална организација, кој член подоцна со договор може да биде и аудио и видео озвучен, и да биде повторно инфилтриран во тие криминални групи.

8.1.2 Двојна комбинација

Овде се работи за една доста опасна и деликатна ситуација и оперативно-тактичка мерка. Поточно, агент кој што работи во безбедносните служби се инфилтрира во криминалната група. Тој мора да биде верен и лојален на безбедносно-разузнавачките служби, но да ги донесе во заблуда членовите од криминалната група дека работи за нив и покрај тоа што работи за разузнавачките служби, односно поради некои причини не е задоволен од работата што ја има и дека најчесто не е доволно исплатен од актуелната работа, при што сака да соработува со криминалната група.

„Конкретните цели на двојната комбинација би можеле да бидат на пример:

- откривање на стратегиските цели на противникот;
- откривање и идентификување на неговите професионални припадници и агентурна мрежа, доколку се работи за разузнавачка служба, односно припадниците на илегални здруженија и криминални организации;
- откривање на методите и средствата на противникот;
- откривање на агентите и позициите (во поширока смисла) на противникот во редовите на службата за безбедност и контраразузнавање и домашната разузнавачка служба;
- откривање на планови за непосредни напади (диверзантски или терористички), вршење саботажи, атентати, киднапирања и сл.;

- создавање стратегиски позиции за работа во услови на непосредна воена состојба и војна.²⁰³

8.1.3 Дезинформирање

Овој метод, односно методот на дезинформирање потекнува уште во минатото, односно уште од кога општествата не биле доволно развиени. Методот на дезинформирање претставува пласирање на невестинити информации на членовите на криминалната организација. Најпрво се пласираат делумно вистинити информации поради причина, тајните служби да не бидат деконспирирани, а потоа се пласираат невестинити информации кои се очекува дека ќе бидат прифатени од страна на криминалната организација, затоа што објектот е целосно заинтересиран за тие информации. Со пласирањето на овие невестинити податоци и информации, очекувањата на службата се најчесто да се создаде забуна и погрешна траекторија на противникот, насоката на неговата работа да ја пренасочи кон погрешен пат или пак да компромитира вистинити траги.

Дезинформирањето најчесто се врши преку инфилтрирање на агенти од разузнавачките служби, преку двојни агенти, преку средства за јавно информирање итн.

8.2 Тактика на работа на разузнавачката служба

8.2.1 Поим на тактиката на работата на разузнавачките служби – разузнавачка тактика

Зборот тактика има грчко потекло, а може да се протолкува на повеќе начини и тоа: умешност на водење на војна, знаење на водење на работата, лидерство, воена вештина итн. Кога станува збор за разузнавачките служби, горенаведените толкувања сосем се совпаѓаат со толкувањата, затоа што оперативецот и аналитичарот кој работи во разузнавачките служби, полициските или воените, треба да биде лидер, треба да умеа да води војна и да поседува воени вештини. Пред сè, репер треба да биде тајноста при неговата работа, односно кога изготвува планови, кога ќе подготвува воени операции, ќе подготвува оперативно-тактички активности итн., а сè тоа да биде согласно Уставот, законите и подзаконските акти.

---

²⁰³ Батковски, Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.157

8.3 Кои се тајните методи што ги користат разузнавачките служби?

8.3.1 Метод на тајно инфилтрирање на агент од разузнавачките служби во криминалните структури кои се предмет на интерес

Се работи за чувствителна, тајна и опасна активност која ја преземаат тајните безбедносни служби, кои најпрво му вршат специјална обука на лицето кое ќе биде инфилтрирано во криминалното жариште. Пред лицето да биде инфилтрирано во таа криминална група се користи соодветна агенда, се со цел да се приберат информации за лицата и членовите кои се вклучени во таа криминална организација. Лицето што ќе биде инфилтрирано, треба да поседува неколку квалификации и тоа: соодветно образование, високи резултати и успеси во безбедносните агенции за разузнавање, треба да е храбар, ладнокрвен и да не покажува никакви емоции, да биде верен и лојален на службата за која работи, да биде комуникативен, да биде психички стабилно итн. Инфилтрирањето на ваков агент е со цел да се сузбие таа криминална група, со тоа што истото ќе собира информации кои ќе служат на безбедносно-разузнавачките служби. Нормално, кога агентот ќе биде уфрлен во таа криминална организација, идентитетот мора да му биде сменет, да го познава јазикот на кој зборува криминалната група, жаргоните и така натаму.

Како пример е „вградувањето на Гинтер Гијом, капетан на ШТАЗИ, на Источна Германија, во кабинетот на премиерот на Западна Германија, Вили Брант, како советник за политички прашања, процес што траел 15 години (почнувајќи како „емигрант“).“²⁰⁴

Тајната комуникација на инфилтрираниот агент во криминалната организација е неопходна, но и во висок степен претпазлива, да не биде деконспирирана од страна на криминалното здружување.

8.3.2 Агентурен метод²⁰⁵

Се работи за личност – агент кој не е припадник во безбедносно-разузнавачки служби, туку е граѓанин. Со ова може да се заклучи дека овој агент не е професионалец или пак експерт, но работи по барање на

---

²⁰⁴ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.31

²⁰⁵ Исто, стр.32

безбедносно-разузнавачките служби, собира информации за одреден потенцијален или актуелен непријател на државата.

Но во секој случај, овие агенти – граѓани не се избираат по случаен пат, туку се врши детална проценка на личноста, како и неговите објективни и субјективни можности. Пред сè се истражува мотивот, зошто баш тој граѓанин сака да соработува со безбедносно-разузнавачките служби. Со тоа се проверува дали е член на некоја криминална организација која сака да го инфилтрира во безбедносно-разузнавачките служби или едноставно кај него преовладува патриотизмот, незадоволството од власта, желбата да се самодокаже, материјалната и финансиската состојба или пак неостварената желба да биде разузнавач.

8.3.3 Како се придобива граѓанин – агент?

Најпрво треба соодветно да се разговара и да се придобие агентот – граѓанин. Од кога ќе се стекне двострана доверба, најдобро би било агентот да потпише таен документ со кој ќе гарантира дека ќе работи верно и лојално за разузнавачко-безбедносните служби. „Ако агентот е потребен да прибира информации во друга земја, тогаш службата е должна да му го промени идентитетот и да му овозможи да живее во друга држава, која што е предмет на интерес на нашите разузнавачки служби.“²⁰⁶

8.3.4 Процес на работа со агентот

Процесот се состои од соодветна обука на агентот, воспоставување и одржување непрекинлива врска помеѓу агентот и службите за кои работи и максимално користење на агентот. На агентот треба да му се даваат насоки според кои тој треба да работи, а не целосна слобода во неговата работа. Сепак треба да се напомене дека „главните конци“ ги држат разузнавачко-безбедносните служби.

---

²⁰⁶ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.41.

8.3.5 Возраст и пол на агентот – граѓанин

Кога се избира и селектира возраста и полот на агентот – граѓанин, треба особено да се внимава и самата ситуација бара голем степен на претпазливост. Исто, кога се врши информативен разговор за одредено извршено кривично дело, тогаш треба да се внимава особено на оние ранливи категории, како што се стари лица и деца, а не помалку треба да се внимава и на лицата од женски пол. Старите лица, од причина што набргу им избледува сеќавањето, можат да дадат погрешни информации, а тоа да го направат ненамерно и без умисла. Децата пак имаат голема фантазија, па така би додале некој детаљ или пак би одзеле, а нормално тоа нема да им оди во прилог на полициските службеници. Жените пак, исто така се специфична група на испитаници, кои заради најразлични мотиви би додале или пак би одзеле информација од непроценливо значење за понатамошната истрага. Па не е ништо поразлично и кога се врши селекција за агент – граѓанин кој ќе работи за тајните безбедносни служби.

8.3.6 Обука на веќе вработениот агент – граѓанин во разузнавачко-безбедносните служби

Школувањето и стручната обука на агентот – граѓанин, имено трае и не престанува се додека трае нивната соработка. Соработката е непрекината, стручна и професионална, и сите други потребни начела и методи, кои за основна цел имаат да се воспостави и реализира агентурниот однос.

Во суштина, стручната обука на агентот – граѓанин во тајните служби има тенденција да ги реализира целите и задачите што ќе му бидат наложени, прецизно да му биде одредена тактиката која ќе ја користи, како и методите, за да се изврши безпрекорно агентурната работа. Пред сè, агентот – граѓанин мора да биде целосно запознаен со објектот и предметот на интерес, како и аспектите кои сево кохезија со земјата која е објект на интерес. „Стручна обука на агентот и едукација за употреба и користење на оперативно – тактичките средства за безпрекорно вршење на работата, но најважно од сèе дискреција и строга дисциплина во вршењето на неговата дадена работа“.²⁰⁷

---

²⁰⁷ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.42

8.3.7 Едукација и обука со која треба да бидат усовршени и осознаени, како и совладани основните прашања од страна на агентот

Под број еден спаѓаат објективноста на агентот како и прецизно точното и навремено информирање. Информациите и податоците, како и сите други сознанија до кои доаѓа агентот, не треба да бидат субјективни или пак пристрасни, туку да бидат со голем процент на објективност и да бидат навремено известувани, за да тие информации бидат разузнавачки информации. Ако на пример еден елемент отсуствува во работењето на агентот, разузнавачките информации ќе бидат делумни и нивната употреба нема да има никакво значење. Овде важно е да се диференцијализира сопственото мислење на самиот агент со информациите и податоците кои се точно утврдени. Тоа не значи дека агентот не треба да има сопствено мислење и сомнежи, но сепак професионалноста треба да биде на прво место, односно агентот да се раководи со веќе утврдените и потврдените факти, односно оние факти кои се автентични.

Секоја разузнавачка задача, дали тоа било криминалистичко-разузнавачка или пак воено-разузнавачка, е различна, па затоа во практиката се применуваат и различни тактики и методи за работата на агентот да не биде деконспирирана и успешно завршена. Тежината на содржината на задачата на агентот е рефлексивна на самата разузнавачка воена задача. „Тактиките и методите кои ќе бидат користени од страна на оперативецот мора да бидат компатибилни на карактеристиките кои ги носат задачите и објектите кои се интерес на разузнавачката задача“.²⁰⁸

8.3.8 Дискреција во агентурната работа

Дискрецијата е основното начело на агентот во завршувањето на разузнавачките задачи. Неопходна и од непроценливо значење е обуката на агентот, како да ја заштити тајната задача од противникот, односно да не биде деконспирирана. Пред сè е најнеопходно, тој тајно да биде инфилтриран во криминалната група без да се појави ни грам сомнеж од страна на криминалците. Неопходноста од стекнувањето на доверба е основно начело за „соработка“ на агентот и криминалната група. Но пред сè, најтешко и најкритично од сè е комуникацијата помеѓу агентот и тајната служба.

---

²⁰⁸ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.44

8.3.9 Дисциплината како основен предуслов во реализацијата на воено-разузнавачките задачи

Дисциплината и трпението подразбира придржување кон сите договори за воспоставување и одржување контакти помеѓу агентот и тајните служби. Доколку не се почитува ова правило, целата работа на тајните безбедносни служби би резултирала со неуспех, а воедно и губење на довербата, која е основен предуслов за успешно изреализирана разузнавачка задача. Почитувањето на точно определените тактики и методи се од непроценливо значење за успех во работата како и благовременото и континуираното известување од страна на агентот кој е инфилтриран од страна на тајните безбедносни служби за тоа што се случува во криминалната организација и плановите на противникот. „Самоиницијативното преземање на одредени мерки од страна на агентот се строго забранети, доколку не се издаде наредба од страна на безбедносно-разузнавачките служби, односно кога преземањето на таквите мерки се неопходни во дадената ситуација.“²⁰⁹ Пример е кога е загрозен животот на агентот или пак некој член од криминалната организација, кој подоцна може да послужи како сведок.

Неопходно е да се напомене дека мора да се менува често местото и времето каде што ќе се одржуваат контактите од страна на агентот и припадниците на безбедносно-разузнавачките служби, од причина да не бидат деконспирирани, како и често да бидат менувани шифрите и кодовите на јазикот на кои тие комуницираат и разговараат.

8.3.10 Навремениот контакт е од непроценливо значење за успешна реализација на задачата

Динамичноста на размена на информациите и податоците, односно континуираното контактирање е неопходно од неколку причини: застарениот податок нема повеќе соодветна функција и не е од корист, посебно кога се работи за случај кога има штетни последици. На пример, подготвување на терористички акти, за време на воена и вонредна ситуација. Тогаш ненавремениот контакт може да предизвика штета од големи размери.

---

²⁰⁹ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.45

8.3.11 Пправење план за итни и резервни контакти

Работата на разузнавачите е динамична од причина што се работи за доста чувствителна и деликатна тема која е поврзана со ризици и опасности од деконспирирање. Па така и самиот инфилтриран агент во организираната група, па и безбедносно-разузнавачките служби, мора да градат флексибилен и динамичен план за итни контакти, во случај кога информациите не можат да почекаат. Договорот за контактирање никогаш не смее да биде статичен, туку тој постојано мора да се менува и тој не треба да биде даден еднаш за секогаш, па така кога работата бара и има потреба од резервни контакти, тие мора да се изреализираат. „Планот за итните и резервните контакти најчесто се изготвува заради избегнување на правење грешки од агентот, во случај на безизлезност и брзоплетост.“²¹⁰

8.3.12 Непосредна и посредна врска со агентот

Непосредната врска помеѓу агентот и безбедносно-разузнавачките служби се состои од непосреден и директен нивен контакт, со строго почитување на начелото на тајност и дискреција. Со непосредната врска се советува агентот во грешката на неговата работа, неговите слаби страни, се доедуцира и дообучува агентот и му се даваат прецизни задачи. Исто така, можат да се извршат директни промени во работата на агентот, како и негово насочување во тајната работа. Со директното контактирање, се врши и проверка на неговата работа, како и се зацврстува уште повеќе довербата помеѓу агентот и разузнавачот.

8.3.13 Агент за работа во услови на војна

Агентите кои работат во услови на војна, треба да се гледаат од два аспекти:

а) дефанзивен аспект – кога воената разузнавачка служба прибира податоци и врши проценки за можна агресија врз сопствената земја од одредена странска држава или од воена алијанса.²¹¹

б) офанзивен аспект – кога разузнавачката служба треба на оперативен план да го подготви теренот за експанзионистичко (напаѓачко) дејствување на сопствените вооружени сили спрема дадена држава или регион.

---

²¹⁰ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.48

²¹¹ Исто, стр.70

8.3.14 Проверка на работата на агентот

Во практиката се покажало дека врз оперативецот или агентот се вршат најразлични психолошки и физички притисоци, па не ретко се проверува неговото работење, се врши проверка на неговата психичка состојба, како и проверка на комуникацијата со други лица кои се непознати за безбедносно-разузнавачките служби. Работата на агентот воопшто не е едноставна, туку напротив е комплицирана, а причината за тоа е извршувањето на ризични и сложени акции и задачи. Тие ризични и сложени операции кои ги врши агентот можат негативно да влијаат на неговата психичка состојба, како и на реализирањето на задачите и неговата лојалност. Па затоа треба честа проверка на неговата работа, како и на неговата психофизичка состојба. Понекогаш и самиот агент е донесен во заблуда поради комплицираноста на неговата работа, што може да дава и ненамерно дезинформации.

Проверката на работата на агентот може да се изврши преку повеќе начини:

- со анализирање на содржината на неговите известувања и споредување со податоците за истиот објект на интерес што се добиваат од други агенти;
- преку известувања на паралелни агенти (на истата разузнавачка проблематика се ангажираат и други агенти – напомена: ова е и од друга причина, а имено во случај да биде откриен даден агент, да продолжи работа паралелниот, со што разузнавачката служба останува во игра);
- преку лични запазувања на разузнавачот при непосредниот контакт со агентот. Се следи неговото однесување, се прави поврзување на податоците и се откриваат нелогичностите и контрадикторностите;
- се даваат задачи на агентот за веќе познати работи, па се согледува до какви резултати ќе дојде. Ова е често применуван метод во разузнавачките служби;
- со примена на тајно следење и набљудување на агентот (негово движење, престој и контакти);
- со примена на оперативно-технички средства;
- со споредување на податоците од неговите известувања и податоците што се содржат во одземените документи од објектот на интерес;
- преку таен претрес во простории на објектот на интерес, што ги поседува или користи;

- со следење на настаните во врска со објектот на интерес, дали се одвиваат според дотогашните навестувања од страна на агентот или не. Доколку се јави поголема дискрепанција, треба да се откријат причините.²¹²

8.3.15 Завршување на соработката со агентот

Соработката на агентот со безбедносно-разузнавачките служби завршува тогаш кога задачата е целосно реализирана и резултира со успех и разузнавачката служба нема повеќе потреба од истиот. Но исто така во практиката се покажало дека соработката завршува и од други причини, на пример: агентот повеќе не сака да соработува со разузнавачките служби, а причините за тоа можат да бидат различни (страв, несигурност дека може да ја реализира успешно операцијата, семејни проблеми, здравствени проблеми, агентот не е задоволен од однесувањето на разузнавачот...), агентот да се предаде на криминалните групи и да работи за нив, да биде деконспириран, така што понатамошната работа би била безкорисна, повреда на агентот при вршење на работата, тежината на разузнавачките активности, смрт на соработникот на тајните служби итн.

По престанокот на работата на агентот во безбедносно-разузнавачките служби, досието на агентот треба да биде уништено од страна на соодветна комисија, како и да биде изготвена службена документација. Оние информации кои би можеле да служат во понатамошното сузбивање на криминалитетот, односно организираниот криминалитет, се архивираат во посебни архиви за евентуална понатамошна потреба за безбедносно-разузнавачките служби.

8.4 Методи на военото разузнавање

8.4.1 Тајна употреба на технички средства

Под тајна употреба на технички средства се подразбира дискретно користење и вградување на разни технички средства преку агент или пак разузнавач, а во чести случаи и контраразузнавач со единствена цел – да се приберат, а потоа да се селектираат неопходните податоци со кои ќе се деконспирира непријателот.

---

²¹² Батковски Т, „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.74

„Вградувањето на техничките средства може да се изврши во:

- затворен простор;
- отворен простор;
- превозно средство.²¹³

Вградувањето на техничките средства во затворен простор, претставува многу тешка, ризична и деликатна разузнавачка задача. Со самото нивно вградување, дали ќе бидат монтирани во затворен, отворен простор или пак во превозно средство е потребно да не бидат детектирани од окото на непријателот. Со нивното вградување е потребна огромна внимателност, најсоодветна камуфлажа, да бидат на соодветно место вградени за да бидат функционални, поточно да овозможат квалитетен производ.

При ова тајно вградување на техничките средства треба да се напоменат две ситуации и тоа:

- информациите добиени од вградените технички средства да бидат од голема помош при континуираната воено-разузнавачка операција, и
- да бидат искористени од воено-разузнавачките служби во реализирање на конкретно дадени задачи.

„Според професорот Томе Батковски, техничките средства можат да се поделат на:

- електронски средства (технички средства за аудио снимање, односно прислушување разговор во затворен простор, отворен простор, во превозно средство и на телефонски разговори), видео снимање, аудио-видео снимање, продирање во компјутерски бази на податоци на противникот;
- хемиски средства – станува збор за а) посебни хемиски супстанции што се употребуваат за тајно (технички незабележливо) отворање на поштенски пратки на противникот и запознавање со нивната содржина; б) хемиски реагенси за отворање на текстови на противникот напишани со тајно мастило и тајно индиго (напомена: тајното мастило и тајното индиго спаѓаат во средствата за невидливо пишување и се користат при одржување на врската помеѓу агентот и разузнавачката служба); в) постапка за откривање на микро точка и микро филм на противникот (микро филмот и микро точката спаѓаат во средства на тајно копирање на документи и се употребуваат, исто така при одржување на врската

---

²¹³ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.77

помеѓу агентот и разузнавачката служба), преку што може да се дојде до значајни фотографии, скици, планови, табели, списоци на лица и слично од сферата на противникот; г) постапка за откривање на криптофонски фотографски производи (на пример: латентна фотографија) што ги користи противникот во неговиот систем на врски.“²¹⁴

8.4.2 Прикриени методи на военото разузнавање

Прикриените методи земаа се поголем замав со процесот на глобализацијата, комјутеризацијата и индустријализацијата како и безвизниот режим. Покрај негативните страни на овие процеси, позитивната страна е применувањето на прикриените методи на военото разузнавање во контекст на регионалната воена соработка.

8.4.3 Метод на прикриено воено опсервирање

Под овој метод се подразбира прикриено воено опсервирање, односно екстерно или надворешно опсервирање на објекти, простор во странски држави, со сетилата на сопствената држава и со технички средства. Ова прикриено воено опсервирање најчесто го врши цивил, односно граѓанин кој за возврат од безбедносно-разузнавачката служба има целосно покритие и поддршка, како и промена на идентитет и легален престој како граѓанин во странската држава. Граѓанинот има специјална обука и често престојува во странската држава која е предмет на интерес како турист или пак како посетител на роднини. Се работи за стручњак или експерт од одредена област која е предмет на интерес на разузнавачката задача. Добрата меморија, криптозаштитата и декриптирањето, како и прецизноста на забележување на најмали детали, се основен предуслов кај овој експерт. Престојот во странската држава има двојна улога, и тоа:

- прибирање на непознати информации и податоци кои би можеле да наштетат на нашата земја, и
- потврдување на веќе познати информации и податоци.

---

²¹⁴ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.78

8.4.4 Прикриено анкетирање како воено-разузнавачки метод

Се работи за метод на анкетирање кои го спроведуваат воените разузнавачи во странските земји, се со цел да дознаат и соберат, како и да селектират информации кои се веќе познати и треба да се утврди нивната веродостојност или пак дознавање, собирање, селектирање и обработка на податоци кои дотогаш не се познати. Се состои од вршење на анкети од најразлична област, во кои се уфрлени прашања најчесто од политички и безбедносен аспект, како и од економски и воен. Лицата кои ги вршат анкетите имаат основна цел да се инфилтрираат како обични граѓани кои нема да пројават ни грам сомнеж кај популацијата што ја анкетираат.

8.4.5 Прикриено научно истражување како воено-разузнавачки метод

Прикриеното научно истражување како воен разузнавачки метод има доста сличности како прикриеното воено анкетирање. Овој метод се состои од инфилтрирање на научен проект или инфилтрирање на образовна институција која има за цел да дознае информации од странска држава, најчесто за верски карактер, воен карактер, економски карактер и национално-етнички карактер.

8.5 Легални методи на воено-разузнавачките служби

Под легален метод на воено-разузнавачките служби се подразбира целосна примена на меѓународното право, како и потпирање на билатералните и мултилатералните договори на нашата држава, која има потполно и суверено право да ја штити сопствената одбрана.

Овој легален метод на воено-разузнавачките служби има потполно право да биде реализиран на територијата на сопствената држава, на територијата на непријателот или пак трети држави. Овој метод може да биде применет за време на војна, може да биде применет за време на мир, а има и такви методи кои смеат да бидат применети само за време на војна.

„Во легалните методи на разузнавачкита служба спаѓаат:

- испитување воени заробеници;
- испитување дезертери и бегалци;
- прибирање податоци преку парадипломатски претставници;
- прибирање информации преку дипломатски претставници;

- прибирање податоци преку средствата за јавно информирање;
- прибирање податоци преку службена соработка со други разузнавачки служби.²¹⁵

8.5.1 Испитување воени заробеници

Кога се реализира овој легален метод во военото разузнавање, воените разузнавачки служби мора да се водат кон Женевското право, односно Конвенцијата, за тоа како треба да се постапуваат и третираат воените заробеници. Според оваа Конвенција, секој што се борел од спротивната страна, кога падне под власт на страната со која војувал, се смета за воен заробеник. При испитувањето на воените заробеници е строго забранета примената на сила, тортурата, мачењето или пак, да се изнудуваат искази со нелегални методи, односно да му бидат вбризгивани различни дроги или пак да служат како заморчиња и врз нив да бидат употребувани било какви експерименти што ќе им нанесат штетни последици по здравјето.

Воените разузнавачи кои го вршат испитувањето на воените заробеници мора да го зборуваат нивниот јазик, а прашањата да бидат конкретно поврзани со непријателската држава, на пример: која била нејзината цел, тактиката на напаѓање, вооружувањето на непријателската држава итн.

Како докажен материјал на воените разузнавачи служат сите документи и веродостојни искази, како и предметите што ги поседуваат воените заробеници.

Веднаш по заробувањето на лицата од непријателската држава, неопходно е да го одложи целото негово вооружување, сите предмети, па дури и оние кои ги користи за лична употреба, како и службените и личните документи. Потоа, на воениот заробеник е неопходно и задолжително да ми се изврши целосен претрес, со тенденција да се откријат и пронајдат други предмети што евентуално имал намера да ги сокрие. После извршениот претрес на воениот заробеник, задолжително се составува записник од страна на воениот разузнавач. „Во записникот прецизно и точно ќе биде документирано:

- местото и времето на заробувањето;
- чинот на заробениот припадник на непријателот;

---

²¹⁵ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.86

- околностите на заробувањето;
- име и презиме на заробениот;
- спецификација на оружјето што го поседува; и
- пронајдените документи, опремата и предметите.²¹⁶

Во записникот направен од страна на воениот разузнавач, истиот ги презентира сите докази и забелешки што се поврзани со воениот заробеник. Одземените предмети и сите потенцијални докази, воениот разузнавач ги препраќа до повисок воено-разузнавачки орган, а воениот заробеник се сместува во логор за воени заробеници, каде што таму му се извршува уште подетално испрашување на заробеникот за да се изврши прво анализа на сите докази и искази од негова страна, а потоа да се изврши компарација за да се утврди објективната вистина.

8.5.2 Испитување бегалци

Под поимот бегалец се подразбира лице кое е поттикнато од најразни мотиви, најчесто: национални, политички, верски и други мотиви. Често ја напуштаат својата држава доброволно, но не е изоставен и фактот дека ја напуштаат сопствената држава на сила, поточно илегално, како мигранти. Според статистиките, мигрираат за време на војна во нивната држава или после војната, или пак кога во нивните држави постојат економски кризи. Нивна крајна дестинација се земјите од Европската унија, а додека не стигнат до крајната цел, остануваат во државите кои што водат до крајната дестинација, најчесто во прифатилишта за бегалци или слични такви центри.

Нивното испитување воопшто не е изоставено од страна на безбедносно-разузнавачките служби во земјите кои престојуваат додека не стигнат до нивната крајна дестинација.

Испитувањето на бегалците, односно мигрантите се состои од два дела:

1. Испитување на мигрантите од страна на безбедносно-разузнавачките служби, ако постои сомнение дека можат да дадат важен податок или информација што има разузнавачки карактер;
2. Во вториот дел, веќе постои селекција на мигрантите, односно е направен потесен круг на бегалци кои можат да дадат важни информации од разузнавачки карактер во врска со нивната

---

²¹⁶ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.87

држава и државата во која престојуваат. Се распрашуваат за нивните намери што се интерес за нашата разузнавачка служба. Овие лица најчесто се врбувани од воено-разузнавачките служби како агенти, и се праќаат во нивната држава од која мигрирале со точно определени разузнавачки задачи.

8.5.3 Испитување дезертери

„Дезертерите во смисла на третиранава тема, претставуваат лица од државно-политичкиот врв, воените структури, разузнавачките служби и службите за безбедност и контраразузнавање, кои водени од различни мотиви, ја напуштаат својата држава и пребегнуваат на страната на противникот (актуелен или потенцијалниот), со што стануваат предавници (на својата држава и служба).“²¹⁷

Дезертерите се познати под поимот „пребези“ и се од исклучителен интерес на воените разузнавачки служби, затоа што претставуваат извори за воената разузнавачка служба во која пребегале, а особено оние дезертери кои се наоѓале на повисок степен во хиерархијата на воената разузнавачка служба или пак другите безбедносни сегменти и структури. Како што напоменав, претставуваат непроценлив извор за воената разузнавачка служба, бидејќи располагаат со значајни податоци и информации кои се од витален карактер за военото разузнавање во земјата во која пребегале.

„При испитувањето на пребезите, посебно внимание покрај прецизното утврдување на основните факти за нив, се обрнува внимание на следните прашања:

- неспорно утврдување на мотивот за дезертирањето;
- расчистување со можноста – пребегувањето да било подметнато од страна на противникот;
- прибирање на податоци за државната институција, армија или службата од каде што дезертирал, со највисок степен на тајност – до најситни детали;
- прибирање податоци за плановите и намерите на противникот спрема државата во која дезертирал, со највисок степен на тајност;
- прибавување податоци за плановите и намерите на противникот спрема трети земји, со највисок степен на тајност;

---

²¹⁷ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.90

- прибирање податоци за агентите и агентурната мрежа на службата од која дезертирал, во државата каде побегнал – тајни имиња и вистински идентитет, лоцираност, задачи, насоченост, врски и начин на одржување на врските.²¹⁸

Распитот на дезертерите е премногу чувствителен и деликатен процес, кој во практиката се покажал како процес што трае подолго време, затоа што се прави компарација на испитувањата, односно нивните искази, се проверува нивната психичка и психолошка состојба се додека не се утврди објективната вистина за нивното дезертирање. Во нивното испитување, покрај што се вклучени експерти од военото разузнавање, се вклучуваат и експерти од службата за безбедност и контраразузнавање.

8.5.4 Извидувачки активности

„Извидувањето претставува една од најстарите разузнавачки активности што се врзува пред сè, за воената сфера, односно на подготвувањето и водењето војна, како одбранбена, така и напаѓачка.“²¹⁹

Под поимот „извидување“ се подразбира активност која има тенденција, плански и систематски да прибира и обработува разузнавачки информации, податоци кои најчесто се прибираат во воени услови од страна на непријателот, како и податоци за метеоролошката состојба и територијата на противникот.

Во дваесеттиот век, и исто така со процесот на глобализацијата, индустријализацијата и комјутеризацијата, како и со развојот на науката, извидувањето добива сосем нова, софистицирана и модерна димензија, во контекст на прибирање на разузнавачки информации од голема дистанца.

8.5.5 Електронско извидување

Се врши со примена на софистицирани електронски апарати и може да биде: копнено извидување, воздушно извидување, извидување на објекти на водена површина и сателитско извидување.

„Посебен вид на извидување претставува насилното извидување, што го преземаат воените единици во:

---

²¹⁸ Исто, стр.91

²¹⁹ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.91

- подготвителната фаза на борбените дејствија;
- при изведување на борбено дејство – напад;
- при изведување на борбено дејство – одбрана.²²⁰

Насилното извидување е преземено од страна на извидувачката единица и целта е да навлезе во непријателската територија, да ги зароби офицерите и војниците од страната со која војуваат, да ги заплени техничките средства на непријателот и оружјето, како и да ги прислушува телефонските разговори на непријателските сили.

Лицата, односно заробените војници и офицери од непријателската страна, се испитуваат детално во понатамошната постапка, со цел да се дознаат разузнавачки информации кои се од витален карактер за државата.

8.5.6 Прибирање податоци преку псевдодипломатски претставници

Псевдодипломатските претставници претставуваат важни извори за добивање на информации за разузнавачката служба, особено во состојба на мир, меѓународна соработка и отворени граници.

Псевдодипломатските претставници се домашни граѓани, кои престојуваат во други држави, било на пократок или подолг временски период, вршејќи некаква функција, како на пример: вработени се во различни агенции – туристички, банкарски, научни, истражувачки итн. Тие многу често можат да се сретнат и во невладини организации. Важно е да се напомене дека тие не уживаат никаков имунитет, па дури ни дипломатски, но сепак добиваат посебна положба во земјата каде што престојуваат, согласно со законите на таа земја. Според природата на нивната работа, тие остваруваат безброј контакти со лица од земјата каде што привремено престојуваат, па така, голема е веројатноста да стапат во контакт со лица од кои можат да приберат важни разузнавачки информации за земјата во која престојуваат.

Важно е да се напомене дека разузнавачките информации кои ги прибираат, не ги прибираат на нелегален пат, туку ги прибираат при вршењето на легалните активности, односно со нивните професионални активности и приватни разговори. Значи може да се заклучи дека информациите што ги добиваат, ги добиваат на легален начин, а не на тајни или прикриени задачи за прибирање на разузнавачки информации.

---

²²⁰ Исто, стр.95

8.5.7 Информации и податоци прибирани преку дипломатски претставници

Овде се работи за легален метод на прибирање на воено-разузнавачки информации. Информациите се добиваат преку пат на работа што ја вршат дипломатските претставници, на пример, разговорите со министерствата за внатрешни работи во земјите каде што работат, министерствата за надворешни работи, други министерства, како и со соодветни ресорни министерства, но со договор и дозвола од шефовите на одделни организациски единици во дипломатската мисија.

Бидејќи се работи за прибирање на информации по легален пат, дипломатските претставници задолжително мораат да го почитуваат меѓународното право, како и законите во државата во која работат.

8.5.8 Прибирање податоци преку соработка со други разузнавачки служби

Прибирањето на податоци преку соработка со други разузнавачки служби, исто така претставува легален метод на прибирање информации и податоци. Овој легален метод на прибирање на информации и податоци се темели на билатерален договор, односно помеѓу две разузнавачки служби или пак мултилатерален договор, односно соработка на повеќе од две разузнавачки служби. Целта на оваа соработка е заедничкиот интерес на двете или повеќе од две разузнавачки служби, кои имаат заеднички интерес за некоја трета држава. На пример, прибирање информации за транснационалниот организиран криминал. Соработката на разузнавачките служби се темели на потпишување на протокол за соработка, каде што точно ќе бидат утврдени активностите кои ќе се преземаат за прибирање на разузнавачките информации од витален карактер на земјите кои соработуваат.

„Основни форми на соработка помеѓу разузнавачките служби претставуваат:

- воспоставување офицери за врски;
- одржување билатерални состаноци на директорско ниво;
- одржување на билатерални состаноци на експертско ниво;
- одржување мултилатерални состаноци на одредена тема на директорско и експертско ниво;
- периодична размена на податоци преку офицерите за врска или преку заштитена електронска врска;

- планирање и реализирање разузнавачки проекти од заеднички интерес – на оперативно-разузнавачки и техничко-разузнавачки план.²²¹

Уште еднаш важно е да се напомене дека се работи за легален метод на разузнавање на две или повеќе разузнавачки служби што имаат заеднички интерес за трета држава, во сузбивање на криминалитет.

8.6 Неразузнавачки дејства на разузнавачките служби

Разузнавачките служби и покрај тоа што ги применуваат легални и нелегални методи за прибирање на информации и податоци, кои се од витална вредност на државата, тие исто така ги применуваат и ги користат неконвенционалните или неразузнавачките дејства и активности за заштита на виталните вредности во државата. Се работи за примена на политички методи и средства кои се легални и се конвенционални воени. Овде треба да се стави акцент на две неопходни точки:

1. Воените разузнавачки служби имаат тенденција да го прикријат нивното учество во настаните на териториите во другите држави, односно да покажат целосна незаинтересираност во внатрешните работи на другите држави; и
2. Веќе прибраните информации на тој начин се користат подоцна во креирање на офанзивен план и стратегија.

Неопходно е да се напомене дека воените разузнавачки служби преземаат дејства и оперативни и тактички од сите можни аспекти од земјата на непријателот каде што неразузнавачките дејства се планираат да се извршат.

„Во рамките на неразузнавачките дејства на разузнавачките служби, се разликуваат: а) психолошко-пропагандни дејства; б) субверзивни дејства; в) превратнички дејства; г) специјални операции.“²²²

Под поимот психолошко-пропагандни дејства се подразбира координирано, планско и систематско преземање активности од страна на воените разузнавачки служби без разлика дали е состојба на мир или состојба на војна во една држава, со тенденција да се наметнат определени ставови и мислења врз одредена група на луѓе во една цела

---

²²¹ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.103

²²² Исто, стр.104

држава или пак одреден регион, со тенденција да се исполни целта на разузнавачката служба, односно да се постигне финалната стратегиска цел. Сето ова се прави за да се прилагоди и подготви теренот каде што ќе бидат извршени неразузнавачките активности кои имаат превратнички и субверзивен карактер. Овде, исто така во теоријата, а и во практиката на военото разузнавање, може да се сретне и поимот „психолошка операција“ или „психолошки операции“. Оваа операција не подразбира ништо друго освен применување на разузнавачки прикриени и разузнавачки тајни методи, кои имаат тенденција да ја скријат целосно нивната вистинска улога во државата која се на одредена прикриена служба, со намера да се избегне моментот на конфликт.

Исто така, во практиката на воените разузнавачки служби се користи и поимот „психолошка војна“ кој подразбира примена и користење на сите легални и нелегални разузнавачки дејствија, како и вклучување на трети чинители од државата кои се креатори и организатори на таа војна, се со цел да се деконспирира и непријателот како и да му се направи што е можно поголема штета во неговиот план, пред се користејќи ги медиумите, како и дипломатијата.

Според условите во кои се преземаат психолошко-пропагандните дејства, како и која е нивната крајна дистанца, тие се делат на:

- „Стратегиски – се преземаат во услови на мир и војна на широк план со цел подготвување офанзивни дејства (агресија) спрема дадена држава (дадени држави);
- тактички – се преземаат во услови на војна од страна на единици за психолошки дејства, со цел остварување влијание врз војниците и офицерите на непријателските вооружени сили; и
- консолидациски – се преземаат во услови после (добиена) војна, со цел населението на дадената држава да ги прифати новите вредности и новонастанатата состојба, а со цел да се олесни и забрза воспоставувањето на новиот (политички) систем.“²²³

Од ова може да се заклучи дека психолошко-пропагандните дејствија се преземаат со цел да се деконспирира непријателот, да се неутрализираат непријателските вооружени сили, да се добие одредена територија по пат на војна и да се воспостави нов политички систем во веќе освоената држава, со преземање на сите методи, тактики и дејства

---

²²³ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.105

од воените разузнавачки служби и трети чинители на државата, кои ќе влијаат на одредена држава, регион, одредена етничка група, национална група, социјална група итн.

Со преземање на психолошко-пропагандните дејства од страна на воените разузнавачки служби треба да се постигне:

- напуштање на претходните и прифаќање на наметнатите (посакуваните) ставови, мислења и погледи;
- однесување (постигнување), соодветно на наметнатите ставови, погледи и мислења – на пример, апатичност, дефетизам, неверување во постоечкиот политички систем и општествените вредности од една страна, и поддржување и помагање на силите на државата што се јавува како креатор на психолошко-пропагандните дејствија, со офанзивни (агресивни) цели.²²⁴

И според ова, погоре наведеното од професорот Томе Батковски, може да се дојде до еден единствен заклучок: доколку не функционираат воените разузнавачки служби во една држава, таа држава наскоро ќе биде разчленета, односно ќе биде поделена нејзината територија на непријателските земји.

8.6.1 Пропаганда

Оваа неразузнавачка дејност, наречена пропаганда, подразбира исто така планска и координирана активност преземена од воените разузнавачки служби и има тенденција да подметне свои ставови и мислења, како и ставови и идеи, но овој пат на населението на цела една држава, со тенденција државјаните на таа држава да ги прифатат тие идеи и ставови што ќе ги подметне разузнавачката служба, да бидат прифатени позитивно и соодветно од истите тие граѓани и државјани.

„Во поглед на пропагандата, значајна е оваа релација: РС – содржина на пораката – средство – целна група – прифаќање на пораката – однесување во насока на стратегиска цел.“²²⁵

Пропагандата може да биде уснена, односно да се пренесува преку разговор, а тоа се остварува со најразлични средби на оној што ја шири пропагандата со членови на целната група на која треба да се шири истата. Пропагандата исто така може да биде и во пишана форма,

---

²²⁴ Исто, стр.106

²²⁵ Батковски Т., „Тактика на работа на разузнавачката служба и службата за безбедност и контраразузнавање“, Скопје, 2008, стр.106

односно преку весници, одредени медиуми, плакати, цртежи кои ќе бидат поставени на целната држава. Но сепак, најефикасна пропаганда во практиката на работењето на разузнавачките групи се покажала онаа преку масовните медиуми, односно одредени телевизии и интернетот. Најефикасна се покажала затоа што може да допре до „ушите и очите“ на целата целна група на која треба да биде пуштена таа пропаганда.

Пропагандите според изворите можат да бидат поделени на црни пропаганди, односно од страна на разузнавачките служби, односно од извори кои се разузнавачи и нивниот идентитет е невозможно да се открие. Сивите пропаганди се пуштени од извори кои тешко можат да се откријат, но сепак ако се направи добра анализа и компарација, тие би можеле да бидат деконспирирани. И белите пропаганди, чии извори се официјални државни органи, кои логично не го прикриваат нивниот идентитет и јасно преку медиумите, весниците и другите средства за информирање го кажуваат својот став и нивните приоритети.

8.6.2 Субверзивни активности

Под субверзивно дејство се подразбира преземање на активности на воените разузнавачки служби со кои директно ја загрозуваат безбедноста, како и уставното уредување на една држава, односно таргет објект во некоја држава со тенденција да се постигне реализација на најчесто политички цели во една држава за која работат разузнавачките служби. Важно е да се напомене дека субверзивните дејства се преземаат и за време на војна во една држава, како и за време на мир, а со ова може да се заклучи дека се работи за сериозна активност која предизвикува голема закана за безбедноста на една држава. Пред да се изврши некое субверзивно дејство, се прави детална разработка на територијата на таргет државата, особено на оној дел каде што е таргет објектот. Доколку се изврши субверзивното дејство во таргет државата и доколку бидат откриени сторителите, тие ќе бидат кривично гонети во земјата каде што го извршиле дејството.

Субверзивните дејства се извршуваат со примена на сите методи на разузнавањето, и тајните и прикриените, како и легалните, а методите на извршување на дејството се комбинирани. Карактеристично е тоа што можат да бидат применети ненасилни методи за извршување на одредена субверзивна активност, а голема закана претставува тоа што субверзивните напади се латанги закани и затоа се сериозни, затоа што разузнавачките служби не можат ни да превенираат, ниту пак да одговорат соодветно на истите, бидејќи немаат никакви информации и податоци дека ќе се изврши ова дејство.

8.7 Форми на субверзивни дејствија

8.7.1 Создавање на илегални здруженија

Создавањето на овие илегални здруженија, разузнавачките служби на непријателот ги креираат најчесто преку класичниот агентурен метод, кој се инфилтрира во таргет државата во вид на различни организации, како и банди, со тенденција да се прават планови и стратегии за креирање и извршување на тешки кривични дела од организираниот криминал, како што е тероризмот, но не ја изоставуваат и саботажата и диверзијата.

8.7.2 Шпионажата како форма на субверзивно дејство

Шпионажата исто така претставува форма на субверзивно дејство кое е координирано и плански разработено од страна на непријателската држава, исто така преку класичниот агентурен метод. Агентите се стационираат во државата со конкретно дадени задачи, односно да прибираат информации во земјата каде што се стационирани, потребни за да се изврши субверзивното дејство.

Важно е да се напомене дека селектирањето на агенти кои ќе бидат инфилтрирани во таргет државата во која се планира да се изврши субверзивно дејство е многу сложен и сензитивен процес кој може да трае и со години, па и децении, а уште потешка задача е агентите да се инфилтрираат во воените, економските и државните објекти, таргети на напад, од каде што треба да се земат потребните и неопходните информации за вршење на субверзивното дејство, каде што тие податоци се чуваат со највисок степен на тајност.

8.7.3 Диверзија како форма на субверзивно дејство

Диверзијата се класифицира како насилно дело на субверзивните дејства и подразбира трајно и тешко оштетување на витален државен објект од страна на групи или поединци кои се политички мотивирани.

Зборот „диверзија“ има корени, односно потекнува од латинскиот збор „*diversio*“ што означува „намерно скршнување од траекторијата“ или пак „скршнување од главниот правец“. Па од ова може да се заклучи дека вршењето на диверзија е всушност да се изврши напад на одреден витален објект на една држава со цел да им се одвлече вниманието на државните фактори во насока на санирање на штетата, а непријателите да можат да вршат други штетни дејствија во

државата каде што е извршена диверзијата, а воедно и нивна цел е да се изгуби довербата во државната власт од страна на населението.

8.7.4 Саботажа како субверзивно дејство

Саботажата не претставува ништо друго освен нанесување на огромна штета на таргет фирма, таргет државен орган или друга институција, од страна на поединци или пак групи, каде што таа штета се врши на многу дрзок и подмолен начин.

Со вршење на саботажата се врши и дестабилизација на онаа држава која е таргет на напад, па така со саботажата се вржи голема агресија и влијае директно кон губење на довербата и самодовербата кај граѓаните.

Се врши исто така како и другите субверзивни дејства, и во состојба на мир и во состојба на војна во една држава, оние кои ја вршат саботажата се најчесто политички мотивирани, се врши на многу дрзок и подмолен начин, може да се фингира како грешка при работењето во една фирма од страна на еден вработен или повеќе вработени, создава огромно чувство на страв и несигурност кај вработените и врши голема недоверба, збунетост и сомнеж помеѓу вработените каде што е извршена саботажата.

8.8 Превратнички дејствија

Превратничките дејства се активности на разузнавачките служби кои имаат за цел насилно да ја променат структурата на власта, како и да го загрозат уставниот поредок на онаа држава која е објект на напад.

8.8.1 Државен удар како превратничко дејство

Со државниот удар се предизвикува промена со примена на сила и дејства кои се против Уставот на таргет државата, на припадниците на највисоките структури на државната власт или пак вооружените сили, со една единствена цел – да се смени актуелната власт, односно нејзините носители или пак, да се стави вон сила највисокиот државен акт, односно Уставот во земјата која е објект на напад, со тенденција да се преземе власта. Овде улогата на разузнавачките служби е следната: со рушење и симнување на актуелната власт и на нивно место доаѓање на нова гарнитура, на разузнавачките служби ќе им биде овозможено да преземат дејства, активности и потези кои се во нивен прилог во

државата во која е зададен државниот удар во корист на државата која напаѓа.

8.8.2 Пуч како превратничко дејство

Ова превратничко дејство подразбира со примена на сила, симнување на носителите на власта во една држава, кои се избрани легално и по легитимен пат. Овде се мисли на носители на функции од вооружената и безбедносно-разузнавачката структура во една држава. Пучот се врши од странска разузнавачка служба која е заинтересирана за одредена држава, со помош на групи или поединци од воените, разузнавачките и безбедносните сфери. Пучот како превратничко дејство се врши за многу краток временски период и предизвикува дестабилизација и криза во една држава. Со самата дестабилизација и криза во државата, истата таа држава е подложна за вршење на други штетни и субдиверзантски дејствија.

8.8.3 Вооружена побуна како превратничко дејство

Вооружената побуна како превратничко дејство се врши најчесто од паравоени формации, вооружени групи кои се најчесто илегални со цел да се изврши насилна и нелегална промена на уставното уредување во една држава, како и загрозување на територијалниот интегритет на една држава со тенденција, нејзината територија да биде поделена на странските земји кои се заинтересирани за таа држава и кои ја организираат вооружената побуна. Поврзаноста на разузнавачките служби со вооружената побуна е точката на поврзаност преку ангажирање и инфилтрирање на своја агентурна мрежа во интерес на државата за која работи. Вооружената побуна во некои литератури и терминологиите може да се сретне како „герилско движење“.

ГЛАВА IX

ВИДОВИ РАЗУЗНАВАЧКИ И КОНТРАРАЗУЗНАВАЧКИ СЛУЖБИ

Кога станува збор за видовите на разузнавачките и контра-разузнавачките служби, постојат одредени несогласувања помеѓу теоретичарите кои ја проучуваат оваа суптилна проблематика. Повеќето теоритичари од Америка сметаат дека постојат офанзивни и дефанзивни разузнавачки и контраразузнавачки служби. Во Британија, тајните служби се делат според основните податоци кои се прибираат, додека прибирањето на податоците се дели на стратегиско и тактичко.

Стратегиските податоци според британските теоретичари се оние податоци кои говорат за подолгорочни и неконкретно определени политички, воени и економски проблеми, додека пак, тактичките податоци би служеле за решавање и расветлување на конкретни, итни и секојдневни проблеми од делокругот на одредени институции.

Овде е посветено големо време и влијание особено кога се прибираат разузнавачки податоци, поточно, дали се прибирани за време на војна или за време на мир. Па според ова, се нагласува дека податоците кои се прибрани за време на војна, сите интереси и потенцијали се насочени само кон една цел, поточно да се победи непријателот.

Освен ова, британците прават дистинкција помеѓу разузнавачките служби, според начинот на прибирање податоци, односно дали се прибираат со прикриен метод или пак, неприкриен метод.

„Оваа поделба тие ја применуваат на сите три вида на разузнавачки служби, и тоа на:

- офанзивни разузнавачки служби;
- контраразузнавачки служби; и
- на отпор во окупираните земји (Овој вид на разузнавачка служба исчезнал за време на Втората светска војна).“²²⁶

Американскиот теоретичар, Шерман Кент, во прв план, разузнавачките служби ги дели на:

- разузнавачки служби насочени спрема странство; и
- разузнавачки служби насочени спрема внатрешноста.

Според него, разузнавачката служба може да дојде до многу важни податоци за другите држави, но и за сопствената држава, што тој

---

²²⁶ Радомир Милашинович – Тајне паралеле, стр.18

факт е неоспорно точен, на пример преку обработка на странските претставништва.

Кент и понатаму ги дели разузнавачките служби и спрема функцијата, односно според видовите и ги диференцира како:

- висок степен на разузнавачки служби;
- среден степен на разузнавачки служби; и
- низок степен на разузнавачки служби.

Под висок степен, Кент, подразбира разузнавачка служба која е ангажирана за потребите на највисоки државни политики, државната безбедност, државниот просперитет, како и државна стратегија. Оваа служба е од непроценливо значење за надворешната политика, затоа што дава скоро совршени анализи кои се однесуваат на конкретни области на одредена странска држава.

Под среден степен се подразбираат ресорните разузнавачки служби, кои имаат своја специјалност, поточно се работи за специјализирани служби кои се занимаваат со истражување само со една конкретна определена област. За таквата активност се ангажирани одредени експерти, кои се организирани во посебни организации. Па така има разузнавачки организации за надворешна политика, потоа за воените прашања, наука, технологија итн. Тие организации се вообичаено врзани за соодветните министерства. Податоците кои се добиваат со работата на овие организации, во најголем дел се вбројуваат во „високи разузнавачки служби“.

Под низок степен на разузнавачки служби, овој теоретичар подразбира ресорна оперативна функција на разузнавачките служби, која ги собира податоците кои се потребни за изведување на конкретни акции во тој делокруг.

Горенаведените поделби на разузнавачките служби, воглавно имаат класичен карактер и само до некаде ја признаваат сестраноста и разноврсноста на разузнавачките активности која практично се претвора во така наречените тотални служби.

Ако се набљудуваат и детално анализираат поединечните современи разузнавачки системи, тогаш не е тешко да се воочи во нивната организација активниот вид на постоење на факти кои делуваат разузнавачки во странските држави и контраразузнавачки кон активностите на странските разузнавачки служби на домашен терен. Тие можат да бидат посебни организации или пак една единствена организација со одвоени ресори. Со обзир на тоа дека постојат воени, политички, економски и други разузнавачки служби, нивната поделба може да се

изврши не само во материјална смисла, туку и во формална. Фактот дека некои држави имаат посебни организации кои се специјализирани само за една работа во една сфера, општествено-економска или политичка, па така, гледано од тој аспект би можела да се изврши и глобална поделба на тајните служби поточно, на воена и цивилна.

Воената разузнавачка служба може да биде составена од:

- копнена војска;
- поморска војска, и
- воздухопловна војска.

Овие поделби не се карактеристични за секоја држава и воглавно се присутни таму каде што постојат големи разузнавачки системи со јасна поделба на нивната работа, а за тоа говори постоењето на повеќе од десет разузнавачки организации во една држава. На тоа влијаат најразлични внатрешни и надворешни факти особено состојбата на внатрешните односи во одредена земја, карактерот на нејзината надворешна политика, како и објективните материјални претпоставки.

9. ВЛИЈАНИЕТО НА ТАЈНИТЕ СЛУЖБИ ВО ПРОЦЕСОТ НА КРЕИРАЊЕ И МАТЕРИЈАЛИЗИРАЊЕ НА НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА ДРЖАВАТА

9.1 Разузнавачката служба како средство на надворешната политика

Во науката на меѓународните односи, има мали обиди да се објасни улогата на разузнавачките служби во надворешната политика на државата, што единствено може да се протолкува како ограничени можности за истражување на оваа област, во најголем број на држави. Поради тоа се наметнува вистинска потреба за мултидисциплинарен пристап на оваа проблематика, што тоа секако не е ни малку едноставно.

Поголемиот дел на теоретичари кои се занимавале со проблемот наречен разузнавачка служба, гледале во функцијата на прибавување податоци и запознавање на државните органи, како и нивната основна улога. Кога се споменува предупредувачката функција, тогаш не се мисли на предупредување кое би било последица од доаѓањето на воено-разузнавачки агент што дошол до некој витален податок, туку се мисли на тој чин кој произлегува од сложеноста и систематската работа, која се вбројува во сестрана анализа, како и заклучокот за намерите на другата конкретно определена држава.

Затоа што државните органи се одговорни за политичките прашања, неопходно зависат од фактот со кој располагаат разузнавачките служби. Овде се наметнува и прашањето на односите помеѓу овие фактори, во контекст како би се разграничиле и диференцирале надлежностите помеѓу разузнавачките и политичките органи, затоа што секогаш постојат можности да разузнавачките служби навлезат и во делокругот на политичките органи. „Александар Лајтон смета дека во многу гранки на државната управа е повлечена граница помеѓу добивање на податоци за фактите и давање толкувања на основата на тие факти и дека ова е втора задача резервирана за оние кои ја одредуваат политиката.“²²⁷

Во врска со тоа, Роџер Хилсмен го наведува мислењето на еден претставник од американската разузнавачка служба кога го испрашувал во текот на припремата на градење на сопствената студија според која разузнавачката служба не би требало да се занимава со проблемот на испитување на политички алтернативи кои укажуваат на одредена држава во светот, поточно да се испрашува соодветноста на чекорите на кои се базира политиката, туку треба да се занимава првенствено со прибирање податоци за фактите, нивното обработување, како и одредување на степенот на сигурност на прибраните податоци.

Според мислењето на друго испитувано лице од одредена разузнавачка служба, не би требало да се бараат заклучоците и истиот смета дека разузнавачката служба единствено може да се грижи нејзините извештаи да ги содржат сите податоци со кои располагаат. Тој нагласил дека нејзината задача е да ја обезбеди основата, која е најважен фактор за политичките одлуки. Сите испитаници на Хилсмен најголемо значење придавале на неопходноста да се располага со сите факти. Тие особено нагласувале дека оние податоци кои се прибрани, истовремено би претставувале опасност и истовремено се занимавале со политичките прашања, поточно со донесувањето на политички решенија, при што неопходно се јавувала пристрасноста и необјективноста, затоа што би се земале само оние факти кои би оделе во прилог на политиката. Па од овде произлегува фактот дека е неопходно да се креира независна разузнавачка служба.

„Припадникот на разузнавачките служби треба да има само една цел во животот, а тоа е да фактите излегуваат онака како што тој ги видел.“²²⁸

---

²²⁷ Mlašinović R., *Tajne paralele: obaveštajna služba u međunarodnim odnosima*, 1981, стр.43

²²⁸ Roger Hilsman – *Strategic Intelligence and National Decisious*, стр.34-36

„Да се постигне поголема објективност, лицето кое ги собира податоците, ги одвои од политика, односно ако припадниците на разузнавачките служби повеќе се ориентираат на политичките прашања, тие никогаш не можат да бидат објективни.“²²⁹

Вистина е дека постојат различни ставови и гледишта во однос, односно кога се работи за разузнавачките служби и политиката, но секогаш е присутна дилемата, во поглед на активностите и облиците, во однос на меѓусебните пробивања на истите. Но без обзир на тоа, разузнавачката работа се класифицира и останува како специфична форма на активности на која се темелат политичките концепции и активности. Таа и понатаму дава знаење на кое почива надворешната политика на една држава, и како што истакнува Шерман Кент, тоа знаење не само што е корисно, туку и е од витална важност за национално одржување на мирот и безбедноста, и како такво има голема сериозност и важност.

Проблемите кои се однесуваат на националната безбедност, односно нејзината заштита, бараат размислување на подолгорочен период, во врска со силата и намерите на другите држави. Тие бараат и проценка на нивните веројатни одговори на работење кои нашата држава е со намера да ги покрене.

„Со овие проблеми може да се излезе на крај само со посебна екипа на експерти. Ова проширување на бројот на експерти како и техниките кои ги користат, е од витална важност. Па затоа, во потрага на суптилни сознанија, често се наоѓаат на патот каде што има сериозни пречки. Тие пречки намерно ги поставуваат другите земји и во суштина претставуваат метод, кој не е познат за просечните луѓе.“²³⁰

Знаењето кое разузнавачката служба го дава на политичките органи е од голем опсег и претставува механизам за давање на траекторија на политичките активности.

Меѓутоа во односите помеѓу оние кои се занимаваат со прибирање на разузнавачки податоци и оние кои работат со нив, често се доаѓа до одредени противречности и забуни, но сепак и во целиот тој проблем тие имаат заедничка цел. Па баш поради овој факт постои и голема поврзаност помеѓу нив, затоа што политичкиот врв на земјата има континуирана потреба за состојбата на другите земји. Тоа знаење мора да биде јасно прецизирано, потполно и точно, како и актуелно, се

---

²²⁹ Sherman Kent – Strategic Intelligence, For America World policy, Princeton University Press, 1949; predgovor.

²³⁰ Исто.

со цел да би можело да послужи како сигурна основа за одредени политички активности.

Разузнавачката служба пружа знаења кои најчесто се однесуваат на:

- физичко-географските карактеристики на земјата;
- карактерот на нивниот политички и економски систем;
- карактеристиките на нацијата на државата во која живеат и нивните меѓусебни односи;
- состојбата во областа на науката и техниката;
- економската стабилност;
- состојбата во воената област, итн.

9.2 Однос на разузнавачките служби со дипломатијата

Меѓу најзначајните фактори на надворешната политика на една држава се вбројуваат дипломатијата и разузнавачката служба.

Познато е дека во текот на долгиот историски развој, дипломатската практика во прв ред барала од дипломатот да биде добар разузнавач, односно да поседува способност да прибира информации во земјата домаќин, да ги одредува тенденциите на земјата домаќин, да прави анализа и сопствено мислење врз основа на тие прибрани информации и да ги праќа во надлежната институција на матичната земја.

Па од тука е оправдано тврдењето дека, практика на разузнавачката работа во водењето на надворешно-политичка сфера е тесно поврзана со практиката на дипломатијата на државата, и од ова може да се заклучи дека овие две гранки меѓусебно се тесно поврзани и не би можеле да функционираат една без друга.

Ова би се оправдало со следниот пример: доколку две држави се наоѓаат во конфликтна ситуација и не можат да ја спречат по пат на преговори, затоа што ни едната држава ги знае намерите на другата држава. Во таа ситуација задолжително се употребува разузнавачката служба која што ќе работи со прикриени методи, да ги дознае тенденциите на другата држава. Со оглед на ова се претпоставува дека конфликтот ќе престане по пат на преговори, но за тоа најзаслужна би била разузнавачката служба.

Без разлика на тоа колку се слични или идентични целите, кои владите на поединечните земји ги ставаат пред сè, најважните разлики помеѓу разузнавачката служба и дипломатијата, произлегуваат од

нивните меѓународно-правни положби. Пред сè, утврдените правила на меѓународното право, секоја држава има право да испраќа свои дипломатски и свои воено-дипломатски претставници во другите земји, но и да прима дипломатски и воено-дипломатски претставници од странските држави (право на испраќање). Под ова не се подразбира обострано задолжително праќање на постојани мисии, врз основа на тоа да се воспоставуваат дипломатските односи помеѓу државата, туку се работи за согласност на двете држави за меѓусебно испраќање на воени претставници, како и дипломатски претставници.

Честото кршење на начелата и правилата на меѓународното право, најчесто е поврзано со разузнавачката работа на дипломатските претставници и воено-разузнавачката работа на воените претставници.

Не е тајна дека многу земји во светот се изложени на постојани разузнавачки, субверзивни дејства, пропаганди, како и други видови на штетни активности од страна на дипломатски претставници и воено-дипломатски претставници, па затоа се наметнува потребата да се изучат и проучат нивните целокупни активности.

9.3 Имунитет на дипломатските и воено-дипломатските претставници

„Личноста на дипломатскиот агент е неприкосновена. Тој не може да биде подложен на никаков вид на апсење или притвор. Државата во која тој се акредитира, таа го третира со почит и ги презема сите одговорности и мерки како би спречила нанесување на навреда на неговата личност, неговата слобода или неговото достоинство:

- приватниот стан на дипломатскиот агент, ја ужива истата неповредливост и истата заштита, како и просторијата на мисија;
- неговите документи, неговата преписка и неговиот имот, исто така уживаат неповредливост;
- дипломатскиот агент ужива имунитет од кривичниот суд на државата во која тој се акредитира.“²³¹

Без разлика на тоа што постојат одредени ограничувања кои повеќе пати се потврдени со кодификацијата на меѓународното право, во практиката многу често се случуваат излегувања од границите на

---

²³¹ Види: Виенска конвенција за дипломатските односи, од 18 април 1961 година, член 29, 30 и 31

дозволените граници и функциите на разузнавачкиот и воено-разузнавачкиот дипломатски претставник.

Најчести прекршувања се случуваат во:

- разузнавачко-информативни активности кои се детерминирани од практичната потреба на надворешната политика и разузнавачките служби на земјите кои ги праќаат разузнавачите;
- пропаганди, и тоа најчесто преку непосредни контакти со граѓаните од земјата во која се наоѓаат;
- поврзување со одредена група на луѓе кои пружаат помош во непријателската работа спрема постоечката позиција.

ГЛАВА X

УЛОГАТА НА ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА ВО ЗАЧЛЕНУВАЊЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО НАТО (ЕВРОАТЛАНТСКИ ИНТЕГРАЦИИ)

10. Суштината на потребата од новиот концепт на НАТО и можноста за Република Македонија

Промената на политичкиот врв во Соединетите американски држави, задолжително ги опушти односите со традиционалните сојузници на Европа, но особено со земјите членки на Северноатлантската алијанса. „Тензиите околу клучните прашања на несогласувања, кои што се отворија со ’глобалната војна против тероризмот’, многу вешто, како што само тоа го умеат демократите, се пребродија.“²³²

Иако автентично, на меѓународен план, проблемите со справувањето со глобалните безбедносни закани не дадоа некои забележителни позитивни промени. Па така, тоа е единствената причина на враќањето на Северноатлантската алијанса, симболизира потреба за промена од суштински карактер на самата Алијанса, во контекст на тврдењето дека глобалните безбедносни закани, односно заканите на меѓународен план, со промената на целата администрација во Соединетите американски држави, како и на сегмент од сојузниците на Европа, не се променија. Без оглед на целата ситуација, се појавува идеја за нов стратегиски концепт на НАТО кој „недвосмислено укажува на потребата од широк меѓународен и политички форум поткрепен со стандардизиран воен сегмент подготвен да се носи со новите безбедносни предизвици.“²³³

Кога се говори за овој сегмент неопходно е да биде поинаку дефинирана улогата која исто така треба да биде и подредена, но не само во функциите на воениот сектор, туку и во цивилниот. Само со овој нов стратегиски концепт може соодветно да се одговори на современите безбедносни закани на меѓународен план. Неопходно е да се напомене фактот дека овој нов стратегиски концепт не е позитивно прифатен од сите земји членки на НАТО алијансата. Па така, кога се говори за ова прашање се поделија во три групи:

- „земји кои го поддржуваат традиционалниот пристап за НАТО;
- земји кои се согласуваат околу потребата од промена; и

---

²³² Современа македонска одбрана, бр.21, 2016, стр.20

²³³ Исто, стр.20

- земји кои немаат генерален став и кои одлуката околу потребите би ја донеле во согласност со инхерентните интереси кои што тие ги немаат.²³⁴

Гледано од двата аспекти на дејствување, согласно ставовите на нашите соседни земји кога се говори за ова прашање, површно се констатира дека нашата земја – Република Македонија би имала најголема корист доколку се прифати тој нов стратегиски концепт на НАТО.

„Искусството на АРМ, реформите во безбедносниот сектор и подготовноста за нови проекти се адутите преку кои Македонија може да го бара својот пат во доменот на безбедноста до полноправно зачленување во НАТО.“²³⁵

10.1 Причина за промена на безбедносниот концепт на НАТО

„Промената на државниот врв во САД, меѓу останатото доведе до смена и на пристапот кон најсуптилниите безбедносни прашања во меѓународната политичка смена.“²³⁶

Овој начин на промена конкретно посочува кон пристапот на проблемите поврзани со заканите и ризиците од тероризмот, како и центрите кои се занимаваат со овој феномен, кои ја гледаат нивната рефлексија во државите со нестабилен политички систем. „Во оваа насока, наместо пристап кој кон односот на сили на меѓународен план би му приоѓал од аспект на „соло“ политика базирана врз без-крупулозен егоцентризам, се премина кон еден глобализам поставен во порите на либерализмот и идеалистичките перспективи за решавањето на меѓународните предизвици.“²³⁷

Со други зборови промената на администрацијата пак, ги врати во игра оние кои ја поддржуваат идејата на глобализацискиот успех, а додека пак заговарачите на теоријата за спорот на цивилизациите ги постави во улога на понизок степен. Спротивно на горенаведените ставови, иако се дискутабилни, има ставови кои упатуваат на тоа дека со промената на шефот на САД, впрочем не се вовеле спектакуларни промени.

---

²³⁴ Исто, стр.18

²³⁵ Исто, стр.18

²³⁶ Spencer Ackeman, “Obama Aide Declares End To War On Terrorism, New approach To Focus On Ruth Economic And Social Cases”, August 2009

²³⁷ Brian Forst, “Terrorism, Crime And Public Policy”, Cambridge university Press, 2009, стр.73

„Накратко овие ставови се оправдуваат со тоа дека од глобална војна против современиот тероризам, се премина на глобално справување со бунтовници.“²³⁸

По обновеното дефинирање на воените цели само привидно е стабилизирана состојбата во Ирак. Привидно, затоа што доколку би се направила компарација на бројот на загинатите лица во Ирак денес и во периодот од 2004 до 2006 година, ќе се согледа дека нема да постои голема разлика во резултатите. Овде може да се напоменат и упадите во Пакистан кои сеуште постојат, Гвантанамо кој сеуште функционира, како и состојбата во Авганистан. Доколку сето ова е евидентирано и архивирано и доколку се направи компарација со јадрото на донесување конкретни одлуки за време на мандатот на Џорџ Буш, се доаѓа до заклучок дека нема никакви позитивни резултати. Но сепак, вака направената анализа содржи грешка затоа што не го вметнува најважниот фактор – методот на водење на меѓународно-безбедносната политика. Новиот шеф на САД, како и неговиот експертски тим ја пронајдоа аномалијата на претходниот Претседател кој всушност го заборавил националното и јавно мислење. Таа аномалија ја открија и членовите на „Ал Каеда“. „Грешките во имплементацијата на инструментите на моќ, преголемото потпирање на војската, а за поставувањето на останатите инструменти на моќ, пред сè на дипломатијата, го донесе исходот на процут на меѓународниот тероризам и зголемување на безбедносните ризици.“²³⁹

Во однос на прашањето дали на НАТО му е неопходен нов стратегиски концепт или не, креиран е тим од експерти на чело со Медлин Олбрајт. „Во услови кога многумина беа збунети од тоа која е потребата, а потоа и улогата на НАТО кога заврши Студената војна, оригиналното решение произлезе од Олбрајт.“²⁴⁰

Кога многу земји членки се обидуваа да излезат од членството на НАТО, Олбрајт го најде клучниот фактор за враќање на НАТО на правиот пат. „Накратко, големиот исчекор од дефанзива – гаранција за одбрана на сите земји членки, условно го втурна НАТО во офанзива и зачетоци на превентивна дипломатија преку закана од употреба на сила во име на зачувување на светскиот мир и стабилност. Во превод, од класична одбранбена функција воените лидери навлегоа во „бизнисот

---

²³⁸ Toby Harnden, “Barak Obama Adviser Rejects ‘Global War On Terror’”, Washington Published: BST 07 Aug 2009

²³⁹ Robert E. Hunter (Principal Author), Edward Gnehm, And George Joulwan, “Integrating Instruments Of Power And Influence”, RAND, 2008

²⁴⁰ U.S. Department Of State, “Transcript Of Hillary Clinton’s Remarks”, CEO Atlantic COUNELY, 22 February 2010

на системот на градење на нации“ преку агресивните операции во име на Главата VII од Повелбата (наметнување на мир).“²⁴¹

„Успехот во прилагодувањето на новите мисии и тестирањето на воената моќ во функција на политиката во разрешувањето на конфликтите во поранешна Југославија, набргу го исфрлија НАТО како „докер“ за разрешување на контроверзни проблеми. Конкретно, интервенцијата на НАТО на Косово во 1999 година, без мандат на Советот за безбедност, попрецизно, со вето од два постојани члена (Русија и Кина), и набилданиот легитимитет за операцијата со *ex post facto* одобрувањето од ООН, јасно говори за моќта на ваквата опција.“²⁴²

Факт е дека во однос на прашањето за Косово немаше консензус на меѓународната политика. Но, важно е да се напомене фактот дека дипломатијата како инструмент на сила беше искористена во комбинација со економијата. Доколку државата дојде до момент на повикување на Армијата и вооружените сили како нејзин адут против меѓународната политичка сцена, речиси е невозможно тој адут да се искористи поради неприфаќањето на ваквата политика од страна на другите држави и во тој случај ќе се смета дека државата настапила унилатерално.

10.2 Безбедносните предизвици наспроти индивидуалните перцепции на државите членки и новиот стратемиски концепт на НАТО

Во денешницава, кога НАТО ја има најголемата можност да биде најсилната воено-политичка организација на глобално ниво, се соочува со една многу сериозна дилема која кружи околу согледувањата за неговата иднина. Иако согласувањата на САД и на сегмент од неколку држави членки на НАТО, се согласуваат да го користат НАТО како инструмент за решавање на современите безбедносни закани, ризици и предизвици, друг сегмент од земјите членки на НАТО не се согласуваат со оваа идеја.

„Анализата на одбранбените перспективи на сите членки укажува дека покрај несогласувањата околу фундаменталните прашања постои дополнителна дисперзија и во однос на други прашања.“²⁴³

---

²⁴¹ Современа македонска одбрана, бр.21, стр.22-23

²⁴² Heike Kreger, “The Kosovo Conflict And international Law”, Cambridge University Press, 2001, стр.336-347

²⁴³ Mateusz Gniazdowski, “NATO Member States And New Strategic Concept: An Overview”, The Polish Institute of International Affair, 2010

Идејата за новиот концепт е насочена кон хиерархијата на задачите кои произлегуваат од истиот доколку државите членки се согласат за него. Генерално постојат три групи на држави кои имаат различни ставови за тоа што треба да содржи новиот стратегиски концепт на НАТО.

Првата група на држави е наречена група на глобалисти. Тоа се држави кои ја гледаат иднината на НАТО посериозно и поодговорно, особено кога се работи за светскиот мир и стабилност. Овие држави го отфрлаат традиционалниот концепт за колективната безбедност. Неопходно е да се напомене дека оваа група на држави треба да стави акцент на изградбата на нови капацитети кои ќе и дадат посебен дизајн на светската безбедност. Преку стратегијата на овие држави, овој концепт ќе делува превентивно кога евентуално ќе се појави одредена закана во одредена област. „За таа цел, тие повикуваат на константна и интензивна надградба на релевантните капацитети за експедициско дејствување на Алијансата. Предводник на оваа група земји, како што може да се претпостави, се САД, Велика Британија и Канада, а се поддржани од Данска и на одредено ниво од Холандија.“²⁴⁴

Втората група на земји ја сочинуваат државите кои ја согледуваат реалната опција наспроти декларативната опција во поглед на меѓународната стабилизација. Оваа група на држави повеќе се придржува на традиционалниот концепт за колективна безбедност и колективна одбрана. „Оваа група претежно ја сочинуваат земјите кои се придружија на Алијансата по 1990 година, а посебно Полска и Балтичките земји, но делумно и Норвешка и Турција. Би можеле да кажеме дека оваа група земји е мека опција на проактивниот пристап кој го заговараат САД околу иднината на НАТО.“²⁴⁵

Третата група е наречена „пасивни традиционалисти“. По извршената анализа на оваа група може да се каже дека тие се неодредени и тивки, односно немаат став за новиот стратегиски концепт на НАТО.

Од сето горенаведено може да се дојде до констатација дека се работи за нов стратегиски концепт на НАТО кој ќе ја рedefинира организацијата и структурата на Алијансата. Тој конкретно е наменет за лидерите, односно воено-дипломатските претставници кои треба да го спроведат преку усвојување на политиките кои пак, не се доволно разбирливи за војниците кои истите треба да ги применат во пракса.

---

²⁴⁴ Исто, стр.5

²⁴⁵ Исто, стр.6

10.3 Шансата на Македонија за членство во НАТО

И покрај напорите на Република Македонија да ги исполни условите за влез во НАТО, за жал таа изостана. „Политичката блокада на Грција зачудувачки за сите, не остави надвор од „чадорот на колективната заштита“. Иако на сите, па и на Грција, им е јасно дека Македонија заслужува да биде дел од Алијансата, во услови на современите закани, Македонија сепак има шанса да наметне поинаков вид соработка кој имплицитно ќе ја добие благонаклонетоста на големите сили, пред сè на САД.“²⁴⁶

Според некои извршени анализи во врска со безбедноста на Република Македонија и членство за влез во НАТО, нашата држава повеќе става акцент на националната безбедност во поглед на внатрешната политика, а не меѓународната, која е „билет“ за членство во НАТО. „Попрецизно, во документите на НАТО, политиката која ја водат неговите членки, како и заради тенденциите кои постојат, во перспектива со новиот одбранбен концепт, прашањата од доменот на внатрешен вооружен конфликт (или негова поблага манифестација во контекст на нарушување на балансот за кој претходно станува збор) речиси и да нема. Расправата околу анализата на пристапот на државите членки по однос на новите перспективи околу безбедносниот концепт укажа на тоа дека фокусот на трите табори се движи на линијата од пасивна самоодбрана, преку посветена самоодбрана која ќе послужи за одвраќање на идните закани од проактивна улога и дејствување кон овие закани. Прашањата од доменот на внатрешен етнички конфликт – менаџмент, не се на агендата на ниту еден од нив.“²⁴⁷

Од горенаведеното може да се констатира дека на Македонија ѝ е потребно членството во НАТО и таа може да изнајде и многу други алтернативи со кои ќе го обезбеди истото. Овде постојат два аргументи. Првиот се однесува на политиката на нашите соседи поврзана со ова прашање, додека пак, вториот се однесува на целото искуство на Република Македонија на овој план и во оваа област.

---

²⁴⁶ Современа македонска одбрана, бр.21, стр.25-26

²⁴⁷ International Crisis Group, Europe Briefing, N 52, 12 January 2009

10.3.1 Патот на Република Македонија кон Северноатлантската алијанса

Факт е дека уште на старто на осамостојувањето на нашата држава, Република Македонија, се ориентираше кон членство во Северноатлантската алијанса, односно НАТО. Самото тоа симболизира и претставува обврска на долгорочен период, за што во земјата егзистира политички и општествен консензус со голем дијапазон. Па така, Република Македонија гради и креира свои принципи за дипломатијата (воената и општата), односно на сопствената надворешна политика, и во истите тие принципи безбедносната и одбранбената политика се нераскинлив сегмент од реализирањето на националните цели.

Тргувајќи од безбедносните аспекти на Република Македонија кои се легитимни, системот на нашата држава се базира врз принципите на:

- одбрана која е вооружена и ангажман на ресурсите со кои располага Република Македонија; и
- непосредна одбрана, односно заштита, како и гарантирање на безбедносните интереси кои се во рамките на НАТО.

„За реализирање на оваа стратегиска определба, Македонија презеде низа активности кои водат до нејзино остварување:

1. На 11.06.1992 г., министерот за одбрана се обрати до НАТО и до соседните земји, со кои ги објасни принципите врз кои се гради одбраната на Р.Македонија и намерите за нејзиното интегрирање во НАТО.
2. На 23.12.1993 г., Собранието на Р.Македонија донесе одлука за стапување на Р.Македонија во членство во НАТО.
3. Во јануари 1994 г., Р.Македонија беше една од првите држави која ја поздрави и поддржа иницијативата „Партнерство за мир“, а во ноември 1995 г. стана нејзина членка.
4. Во 1996 г., Р.Македонија го потпиша СОФА – договорот и Дополнителниот протокол на договорот Р.Македонија-НАТО, со кој се регулира статусот на силите меѓу државите членки на Алијансата и на ПЗМ.
5. Од јули 1996 г., Р.Македонија има свои офицери за врски во седиштето на НАТО во Брисел и во Координативната ќелија на ПЗМ во Монс.
6. Истата година се вклучи и во процесот ПАРП.

7. Во јуни 1997 г., Р.Македонија стана членка на ЕАПС, кој претставува широка рамка за соработка меѓу партнерите.²⁴⁸

Првиот чекор на Република Македонија кој го направи кон интеграцијата во НАТО, е приемот на нашата држава во Партнерството за Мир, кој претставува основен механизам за зацврстување на безбедносните врски помеѓу НАТО алијансата и нејзините партнери.

Земјите кои се во сојуз, заедно со земјите партнери, константно се залагаат во работата на планирањето, како и буџетот на демократската контрола и националната одбрана на вооружените сили, преку точно определени програми, што се рефлексивна на индивидуалните интереси и капацитети на земјите партнери.

Република Македонија, константно и со голем интензитет, работеше и работи согласно пропишаните стандарди кон реализација на условите кои им се наложени на сите држави кандидати, а се однесуваат конкретно на развојот на самата држава:

1. Цивилна контрола над војската.
2. Градењето добри односи со соседите.
3. Развојна пазарна економија.
4. Поддршка на мировните операции.²⁴⁹

Факт е дека е тежок патот кон членство во Алијансата, но уште потешок и помакотрпен, како и долготраен е патот за зачленување, посебно со несогласувањето на одредени држави кои не можат се уште да се помират со фактот дека Република Македонија е самостојна и суверена држава.

Неопходно е да се напомене дека исполнувањето на одредени и точно и конкретно определени критериуми се услов за прием во Алијансата, истите тие треба континуирано и перманентно да се надградуваат и дополнуваат во контекст на системот, односно безбедносниот систем на Република Македонија, со тенденција да се постигне повисоко ниво на кооперација, како и компатибилност со земјите што веќе се членки на Алијансата.

Па така, во таа насока, соработката на Република Македонија и НАТО, се реализира преку надлежните институции на НАТО, но и преку групи кои се заеднички формирани со тенденција за подобра и поефикасна соработка меѓу двете страни.

---

²⁴⁸ Современа македонска одбрана, бр.21, стр.51

²⁴⁹ Исто, стр.52

„Соработката се одвива преку следните механизми:

- Акционен план за членство (*Membership Action Plan*);
- Акционен план на Евроатлантскиот партнерски совет (*Euro-Atlantic Partnership Council*);
- Иницијативата на НАТО за Југоисточна Европа (ЈИЕ);
- Процес на планирање и преглед (*Planning and Review Process*);
- Индивидуална партнерска соработка помеѓу Р.Македонија и НАТО (*Individual Partnership Programme*).

Република Македонија, исто така презема оперативни чекори и активности и на глобално и на регионално ниво:

На глобално ниво:

1. Активно вклучување во антитерористичката коалиција и соодветната обука, како на институциите, така и на антитерористичките сили.
2. Земање учество во области во кои Р.Македонија може да се јави не само како поддржувач, туку и како провајдер.
3. Донесување на транспарентна национална безбедносна стратегија.
4. Разработка на антикорупциска кампања и нејзина имплементација.

На регионално ниво:

1. Спроведување акција за собирање на нелегалното оружје.
2. Доследна имплементација на Проектот за гранично обезбедување.
3. Земање учество во СЕДМ - *South East Defence Ministerial* итн.²⁵⁰

„Нашата определба за членство во НАТО не значи и желба НАТО да ја брани територијата на Република Македонија. Напротив, тоа е желба на Република Македонија за рамноправно учество со другите членки на НАТО во развојот на демократијата и стабилноста во Европа. Во тој

---

²⁵⁰ Исто, стр.52

контекст, според некои наши експерти, и НАТО ќе има одредени поволности доколку Република Македонија стане нејзин полноправен член“:²⁵¹

- Територијата на Република Македонија обезбедува поволна геополитичка контрола врз коридорите кои се поклопуваат на територијата на Република Македонија, поточно „коридорот бр.10“ (Вардарско-моравската долина) и „коридорот бр.8“ (Драч во Албанија и Македонија-Црно Море во Бугарија);²⁵²
- Преку кризата во Косово се докажа дека просторот на Република Македонија е најсоодветна точка на стратегија, а тоа го потврдува и НАТО со самото стационирање на неговите трупи.
- Кога се случуваа големи воени судири и конфликти, Република Македонија и покрај тешката социјална и економска состојба, прими околу 300000 косовски бегалци;
- Нашата држава искреира модел во врска со меѓуетничките односи во Република Македонија, кој служи како репер на останатите општества кои се мултикултурни.

Но сепак, важно е да се напомене и дека НАТО е исто толку заинтересиран во помошта на тенденцијата на нашата земја, односно да стане полноправен член на Алијансата. Сепак, приемот за членство во НАТО зависи од Република Македонија и пред сè, се мисли ви контекст на истрајноста и упорноста на веќе започнатите реформи за членство во Алијансата.

„Пораката што ја добивме од НАТО авторитетите во септември 2007 г. кога во Брисел беше презентирана Годишната национална програма за членство во НАТО гласеше: НАТО сака да ја види Република Македонија како членка на Алијансата, но за да се случи тоа треба да ги удвои напорите за остварување на реформите и до февруари 2008 година, кога ќе се носи одлуката политичките актери да покажат способност за компромис и дека нема да бараат решенија надвор од институциите на системот“.²⁵³

---

²⁵¹ Нано Ружин, „Зошто Македонија во НАТО?“ - колумна во „Дневник“ од 03.03.2001 година

²⁵² Современа македонска одбрана, бр.21, стр.52

²⁵³ Исто, стр.53

10.3.2 Реформи во одбранта

Не е тајна дека нашата држава ги реализира реформите наложени од Алијансата, и е веќе навлезена во подлабока фаза на истите во доменот на безбедноста и одбраната. Спроведувањето на реформите во безбедноста и одбраната е со тенденција за подобрување на изведбите на системот, со цел соодветно да одговори на основните обврски спрема граѓаните на Република Македонија како и штитење на суверенитетот и територијалниот интегритет на државата.

„Во таа насока, реформите во МО и АРМ го понесоа главниот товар во рамките на интегралниот реформски пакет според стандардите на НАТО. Во МО и во АРМ се спроведуваа(т) агресивен процес на реформи:

1. Редукција на старешинскиот кадар и цивилниот персонал.
2. Дивестирање на имотот кој е од несуштинско значење за одбраната.
3. Ослободување од тенковите Т-55 и авионите Су-25.
4. Зголемување на застапеноста на етничките заедници во редовите на Министерството и АРМ.
5. Реално димензионирање на активната и резервната компонента на Армијата, согласно со безбедносните закани, но и економските потенцијали на државата.
6. Постапно имплементирање на системот за повеќегодишно планирање, програмирање и буџетирање, овозможено со зајакната координација меѓу министерството за одбрана и министерството за финансии.
7. Значителен прогрес во соработката и координацијата меѓу МО и МВР по прашања од внатрешно-безбедносен карактер.
8. Заедничко планирање со МВР на предавањето на одговорноста за обезбедување на границата.“²⁵⁴

Од пред неколку години, нашата земја започна да пишува уште страници за нејзината историја, поточно, Република Македонија направи прогрес во воениот придонес и на меѓународен план, односно за прв пат во мисија која беше под мандат на Организацијата на обединетите нации. Во таа мисија на Организацијата на обединетите нации, наречена УНИФИЛ која е во Либан, Република Македонија даде партиципација со двајца офицери со мајорски чинови, кои придоне-

---

²⁵⁴ Исто, стр.54.

суваа во учеството на работата на штабот на истата мисија, која траеше една година.

„Според Националната програма за членство, во делот на одбраната, за достигнувањата во 2007 г. и приоритетите планирани во периодот од 2008 до 2017 г. треба:

- бројот на војниците на АРМ што ќе учествуваат во операции во странство ќе биде тројно зголемен, односно 8% од актуелниот состав треба да биде константно вклучен во мисиите, а 40% од копнените сили треба да бидат декларирани за мировни мисии;
- стабилно финансирање за одбраната, а тоа подразбира 2,3% од БДП од кои 50% за персонални трошоци, 30% за операции и 20% за опремување;
- резервниот состав на АРМ од 4000 ќе биде намален на 1500 полу професионални војници.²⁵⁵

Исто е неопходно да се напомене дека на самитите на НАТО алијансата кои беа одржани во Прага во 2002 година и во Истанбул во 2004 година, и беше дадено признание за напредокот кој го постигнала со реформите. Признание ѝ беше дадено на Република Македонија и на самитот одржан во Букурешт во 2008 година, и со тоа признание „се отвори вратата“ која води кон полноправно членство во Алијансата. Но сепак, неизбежно е да се напомене и проблемот кој прерасна во голема политичка препрека од страна на Грција за влез во НАТО, но исто така и за влез во ЕУ, заради проблемите околу името на нашата држава. Па баш заради овој несфатлив проблем, на самитот на НАТО одржан во Лисабон во ноември 2010 година, се пролонгираше приемот на Република Македонија во НАТО и заклучоците на нашата држава од Букурешт, беа само потврдени.

Ако добро се анализира горенаведеното, може да се дојде до констатација дека нашата држава ја стави воената дипломатија на преден план за полноправно членство во НАТО алијансата.

Тоа го направи преку реализирање со преземање на активности и обврски кои ги налагаше Алијансата, како и имплементација на меѓународните договори, но и активностите во Партнерството за Мир. Во спроведување на стратегиските определби, воената дипломатија на Република Македонија има главна улога.

---

²⁵⁵ Исто.

РЕЗИМЕ

Армијата била редовно присутна во меѓународните односи, но со различен интензитет кој всушност бил диктиран и наложен од случувањата. Армијата, воените објекти, воената техника и вооружување, воениот буџет, воената наука, како и воениот кадар, се конгломерат на една воена дипломатија на една држава. Вака поставената, модерна и научно поткрепена, како и изградена воена организација, со текот на времето, обезбедила важно место во државниот систем, а особено во меѓународните односи, и делува како фактор за стабилност, рамнотежа и репер на светските и случувања од мултилателарен и билателарен карактер.

Развојот на вооружените сили, во минатиот и во овој век, се развиваше доста рапидно благодарение на големите материјални вложувања во воената индустрија, која со репродукција на своите ресурси и материјални средства, вооружените сили на сите држави, а особено на светските сили, сè тоа што се денес. Новата технологија и стратегиската определба на Варшавскиот договор и НАТО, првенствено Соединетите американски држави и Русија кои доминираат во светот на секое поле, во XXI век ја зголемуваат својата воена доминантност со присуство на нова технологија. Без оглед на развојот и новите трендови на другите држави, за сега, ни една друга држава нема сила, а ни шанса да им биде „рамо до рамо“ на овие две големи сили ни во економијата ниту пак во воената моќ. Политичкото определување на Михаел Горбачов, одеше во прилог на другата страна, така што тоа Реган го прифати, а практично Буш го наследи и продолжи да го практикува. Таа политика можеше да доведе до намалување на воената сила и одредени видови на оружје, но во никој случај не можеше, а не се ни обиде да го запре развојот на воената наука, воената мисла и воената технологија, која е производ од вкупноста на научните можности, а во иднина ќе отвори нови правци за развој на воените компоненти. Воената моќ како елемент на политичката моќ, била и останала до ден денес како главно мерило на политичката моќ.

Стратегиската определба на Западот, која била прилично различна, имала своја адекватност во надворешната политика на САД. Основната цел била отфрлување на опасноста и исклучување на Русија од важните стратегиски простори од современиот свет. Од појавата на нуклеарното оружје, политичката доктрина на САД имала тенденција да со брз развој на силата за ефикасно одвраќање од агресија, да дојде до разумно размислување и компромис во контролата на вооружу-

вањето и ризикот од нуклеарна војна, поточно да се сведе во рамка на минимум. Таквиот став на Западот придонел до „незапаметен натпревар“ во вооружувањето, затоа што и Истокот, поточно Русија, настојуваше да биде рамноправен партнер за прашањето за воената моќ. Натпреварот во тоа вооружување ги приморала двете страни да развијат и изградат офанзивно и дефанзивно оружје, а одвраќањето на нуклеарната војна одело паралелно на двете страни, затоа што стравот од нуклеарната војна бил присутен на двете страни, односно, и во Америка и во Русија.

Стратегијата на одбранбената иницијатива тргнува од денешните можности на новата технологија да произведе средства за ефикасна заштита за одбрана од нуклеарна војна, односно уништување на нуклеарните средства од моментот на лансирање, па се до моментот на активирање. Во XXI век, човештвото влегува во третиот милениум на пишување на своја нова историја со сегашната констелациска сила. Четирите економски и политички моќи веќе го бараат своето место и сакаат да ја задржат досегашната позиција преку наметнување сила во развојот на технологијата. Па така, овде се наметна прашањето: „дали третата технолошка револуција ќе го промени односот на силата и дали политичарите со своите активности ќе створат услови светот да живее поспокојно, односно без страв од нуклеарна војна?“ Одговорот треба да се бара во брзите и конкретни активности на политички план, во односите на двете светски сили. Технологијата за трета технолошка револуција се гради точно помеѓу тие две земји, па влијанието на другите земји, особено на земјите кои не припаѓаат на политичко-воените сојузници, немаат и нема да имаат одлучувачка улога. Западна Европа и нејзините интеграциски процеси, ќе постанат голема сила на која ќе може да се смета на економски, политички и воен поглед.

Воената дипломатија ќе го следи развојот на меѓународните односи, особено оние на воен план. Воената дипломатија сеуште ќе се развива и надградува и ќе работи многу посложени прашања кои ќе бидат од нејзин интерес за совршена организација за нејзината инфраструктура и за способноста на нејзиниот кадар, поточно истиот да влезе во текот на третата технолошка револуција која ќе креира нови видови на модели на оружје и нови воени технологии.

Па така, општиот заклучок е дека државите долгорочно се определиле да ги унапредат и развијат уште повеќе вооружените сили, да го зголемат повеќе буџетот и со истиот да инвестираат во развојот на воената наука и техника. Иднината на вооружените сили како воен фактор е рефлексивна на современиот свет. Воената дипломатија ќе се развива заради две основни причини и тоа: како инструмент на поли-

тиката и безбедноста на една држава, и вооружените сили на развиените земји се голем извор на финансиски средства. Воената технологија на овие земји произведува оружје и опрема која што е високо пласирана на светскиот пазар. Па така, овие елементи укажуваат на фактот дека армијата во периодот што следува рапидно ќе се развива и ќе заземе големо место во меѓународните односи.

Се поставува прашањето: „каде е местото и функцијата на дипломатијата и воената дипломатија?“ Дипломатијата претставува кохезивна сила за креирање и развивање на врски, односи и доверба помеѓу народите и државите за надминување на евентуалните недоразбирања што можат да се случат помеѓу истите. Ова место, општата дипломатија ќе го задржи и во иднина. Додека пак воената дипломатија, воено-дипломатските односи и меѓуармиската соработка беа и ќе останат значаен фактор во односите помеѓу државите. На еволуцијата на воената дипломатија императивно влијаеле воените сојузи, воените подготовки и воените недоразбирања, кои придонеле до поделба на светот и креирање на нови воено-политички сојузници. На воената дипломатија посебен белег и дале двете светски војни. Во текот на XX век, меѓународните односи и надворешната политика на државите брзо се развивале, и судбоносно дале влијание на воената дипломатија.

Науката и техниката ги избришале природните и просторните граници кои ги раздвојувале државите и влијаеле на нивните меѓусебни односи. Бришењето на просторните граници довело до потребата за комплетно регулирање на меѓународните односи, во чија сфера дошло и до кодификација на одредени гранки на меѓународното, па и дипломатското право.

Па така, ако се проследи развојот во минатото на воената дипломатија, па се до сега, може да се заклучи дека има голем прогрес. Воената дипломатија зазема голема улога во односот помеѓу државите, но во иднина има и тенденција да преземе многу важни и многу сложени задачи во меѓународната заедница, како и на планот за учество и развивање на министерството за одбрана на Република Македонија. Нејзината улога ќе биде многу деликатна во секоја сфера во Република Македонија, но само доколку нашата држава посериозно и ја сфатила оваа проблематика и инвестира повеќе во самата воена дипломатија и нејзината наука.

Со оглед на тоа дека Република Македонија сè уште чека влез во Европската унија, како и е земја која е потенцијален член на НАТО-алијансата, не смее а да не се напомене дека развитокот во Република

Македонија на воената дипломатија е дефинитивно неопходен. Ако редовно и претпазливо се следат политиките на Европската унија, како и НАТО-алијансата особено во сферата на воената дипломатија, за жал мора да се напомене дека воената дипломатија во нашата држава е само симболична и фигурира како поим, а тоа мора да се смени најбрзо што може, затоа што успешната воена дипломатија во Република Македонија е предуслов за влез во овие две големи колективни организации. Исто така, како што е напоменато дека воената дипломатија во Република Македонија е само симболична и фигурира како поим, самото тоа негативно влијае врз воените претставници од другите земји кои партиципираат во нашата држава.

ИЗВОДИ ОД РЕЦЕНЗИИ

Ракописот кој го имаме пред себе претставува текст кој се одликува со уникатност, од причина што никој до сега во Република Македонија не ја разработил детално оваа проблематика. Во ова дело е разработена општата дипломатија која е тесно поврзана со воената дипломатија, нејзината важност во една држава, преку различни примери, методи и тактики.

Во ова уникатно дело, авторот д-р Јовановски најпрво темелно ја обработува етиологијата и етимологијата на дипломатијата и ја поврзува со воената дипломатија која во суштина нема разлика во нејзиното работење, а нејзината диференцијација се согледува само во делувањето на местото на работењето, односно дали во цивилството или армијата.

Во ова дело е разработено поимовното определување и историскиот развој на воената дипломатија, како и конспиративната и транспарентната дипломатија и кодифицирањето на дипломатското право. Авторот, д-р Јовановски, детално и јасно го разработува настанувањето и развојот на самата воена дипломатија како посебна гранка. Говори за воената дипломатија, односно за задачите и функциите на воената дипломатија, за воено-дипломатските претставници, видовите на дипломатските мисии, како и воената дипломатија на Република Македонија. Авторот говори за превентивната дипломатија како и преговарањето како начин на реализирање на превентивната дипломатија, кои фактори придонесуваат превентивната дипломатија да биде успешна, како може да се дојде од превентивна дипломатија до превентивна акција, кои се иницијативите за навремената превенција, конференциската дипломатија, како и воената дипломатија на врвот.

Ако се направи една анализа на погоре напишаното, може да се дојде до констатација дека се работи за уникатно изработено дело. Ми претставува големо задоволство, срдечно да го дадам моето позитивно мислење и со чест да го поддржам излегувањето пред почитуваната јавност на ова значајно дело.

Рецензент

проф.д-р Нано Ружин

Скопје, 2018

Авторот на оваа книга, д-р Зоран Јовановски е истакнат полковник со долгогодишно работно искуство во министерството за одбрана на Република Македонија. Она што го истакнува авторот и во едно го збогатува неговото работно портфолио е неговата едукација во голем број на образовни институции од земјите на поранешна Југославија, како и изданието на книгата „Развојот на безбедносните служби на Република Македонија од 1945-2010 г.“, со што тој е еден од ретките што ја документира својата пракса, правејќи ја достапна за пошироката јавност. Ваквата симбиоза помеѓу практичната работа и издавачката дејност го прави овој и претходниот негов труд да бидат вистински несебичен дар за македонското општество. Со самото свое појавување, неговите дела стануваат незаменливи за широк круг на стручни лица, чија што работа има било какви допирни точки со безбедносните науки, за професионалните воени лица кои секојдневно работат со прашањата поврзани со националната безбедност и секако за студентите од безбедносните науки и воената академија кои се запознаваат со основите на воената служба. На овој начин, досегашните дела на полковникот Зоран Јовановски се незаменливи актери на македонската стручна и научна сцена кои умеат во едно лице да одиграат повеќе улоги како: прирачници во секојдневната работа на одржување на безбедноста на државата, универзитетски учебници како и илустратори на суштината на воената дејност. Имено, станува збор за богатото наследство на стручна литература која овој полковник ја остава зад себе.

Темата која ја обработува авторот – воената дипломатија – е најпрефинетата од сите сегменти кои ја составуваат дејноста на водење на една суверена држава или со други зборови, филигранот на државната политика. Постојат голем број на различни дефиниции на дипломатијата и дипломатската служба, но во својата суштина тие се сведуваат на истото: дипломатијата е алатка, умешност и искуство на промовирање на својата држава со цел да се постигне она што е од нејзин најдобар интерес. Воедно, воената дипломатијата има свои правила и прописи според кои се одвива нејзината дејност. Како една од најстарите дејности, која се појавува како резултат на природната неопходност за комуникација помеѓу државите, дипломатијата е уникатна во својот карактер со моќта да ја задржи својата традиционалност, но во исто време, минимално да се видоизмени, имено онолку колку што е неопходно за прилагодување кон времето и условите околу неа.

Во форма на заклучок, би сакала уште еднаш да ја апострофирам вредноста и значењето на овој труд кој претставува идеален спој на детално разработена теорија и бесценетата практика. Оттука произле-

гува мојата препорака дека, ова дело е апсолутно неопходно и задолжително да биде основна литература како за студентите на факултетите по безбедносни науки и воената академија, така и на оние лица за кои военото дело им е професија. Полковник д-р Зоран Јовановски заслужува благодарност, како од академската заедница, така и од општеството, за својот значаен придонес во пополнувањето на празнината во постоење на стручна литература од оваа област во Република Македонија.

Рецензент

проф.д-р Ирина Чудоска Блажевска

ЗА АВТОРОТ

Зоран Јовановски е роден 1968 година во Тетово. Воена гимназија завршува во 1987 година во Белград. Истата година се запишува на Воена академија на која дипломира во 1991 година во Задар. По распаѓањето на СФРЈ, своите должности продолжува да ги извршува во АРМ. Своето образование го надоградува запишувајќи се на специјалистички студии од областа на одбраната на кои дипломира во 2005 година.

Во 2008 година се запишува на постдипломски студии на Правниот факултет и во 2011 година се стекнува со научен степен магистер по правни науки. Веднаш потоа, истата година е упатен на стручно усовршување на Факултетот за национална безбедност и одбрана во Софија, Р.Бугарија, каде по одбраната на магистерскиот труд се стекнува со магистер по стратешко раководство на одбраната и вооружените сили.

Во август 2012 година, бранејќи ја својата докторска дисертација на Правниот факултет „Јустинијан Први“ се стекнува со научен степен доктор на правни науки.

Во 2015 година ги завршува Високите студии за безбедност и одбрана на Воената академија во Белград.

Автор е на книгата „Развојот на безбедносните служби во Република Македонија (1945-2010)“.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. ХИЛ, Кристофер, Меѓународни односи и Европската унија / од Кристофер Хил и Мајкл Смит; [превод од англиски јазик Татјана Петрушевска] – Скопје: Арс ламина – публикации, 2013, - XXVI, 584 стр. ; илустр; 24 см.
2. ХЕРМАН, Мајкл, Моќта на разузнавањето во мир и војна / Мајкл Херман ; [превод од англиски јазик Данче Анастасова]. – Скопје: Академски печат, 2009, - 423 стр.; 24 см.
3. РИСТО, Блажевски. – Скопје: Студентски збор, 1987. – 163 стр. ; Фусноти: стр. 147 – 155. – Библиографија: стр. 157 – 163.
4. БЕНДЕВСКИ, Трајан, Меѓународно приватно право: судир на законите / Трајан Бендевски. – Скопје : Европски универзитет – Скопје, факултет за правни и политички науки, 2005
5. БРАНИМИР, Јанкович, Балкан у меѓународним односима; Београд, 1988.
6. СТАНОЕВСКИ, Цветан, Дипломатија во историји историја на дипломатијата: Македонија во советската историографија : 1917 – 1982 / Цветан Станоевски. – Скопје : Македонска книга, 1986. – 435 стр. ; 24 см.
7. Karl Marks, HISTORIJA TAJNE DIPLOMACIJE 18. STOLJESA.
8. LJUBIVOJE, Acimovic, Problemi bezbednosti I saradnje u Evropi / institute za medunarodnu politiku i privredu, Beograd; „Prosveta“, izdavacko preduzeće, Beograd, 1978.
9. NIKODIJEVIC, Dragan, Vojna organizacija I kultura / Dragan Nikodijevic. – Beograd : vojnoizdavacki I novinski centar, 1992 (Beograd : Vojna stamparija). – 187 str. : 20 sm. – (Biblioteka Savremena vojna misao. Edicija Nasi Piscic ; knj. 201)
10. Батковски Томе, „Разузнавачка и безбедносно – контраразузнавачка тактика“ , Јофи – скен Скопје, 2008
11. Буцакоски Стефан, „Разузнавање“ , Коста Абраш АД-Охрид, Скопје, 2005
12. Дончев Александар, „Кризен менаџмент“, Графос – Куманово, Скопје, 2007
13. Димовски Злате, „Прирачник криминалистичко разузнавање“ , Графотранс, Скопје, 2007
14. Димовски Злате, „Тероризам“ , Графотранс, Скопје, 2007
15. Ивановски Зоран, Ангелески Методија, „Безбедносни системи“, Југореклам, Скопје, 2005

16. Kelly, K.,-„Out of Control“: The Rise of Neo-Biological Civilization, A William Patrick Book-Addison-Wesley Publishing Company, New York, 1994
17. Малиш – Саздовска Марина, „Прирачник за разузнавачки циклус“, Јофи – скен, Скопје, 2005
18. Маринко Огорец, „Војно – дипломатска пракса, Golden marketing“ – TehnickaknjigaZagreb, 2005
19. Мек – Кју Колин, „Проучување податоци и предвидувачка анализа: собирање разузнавачки податоци и криминалистичка анализа“, И.П. Табернакул, Скопје
20. Мекдауел Дон, „Стратегиско разузнавање, Прирачник за практиканти, за менаџери и за корисници“, Полициска Академија, Скопје, 2007
21. Методија Дојчиновски, „Современо воено разузнавање“, Соларис принт, Скопје – 2009
22. Методија Дојчиновски, Фердинанд Оцаков, „Разузнавачки операции “ – Скопје
23. Назми Маличи, „Приближување на Република Македонија кон НАТО“ – Скопје - 2003
24. Оцаков Фердинанд, „Разузнавачките служби во борба против тероризмот и организираниот криминал“, Соларис Принт, 2010
25. Џери Х. Ретклиф, „Стратешко размислување во разузнавањето на криминалот“ Табернакул 2009
26. Зоран Ж.Јовановски – „Развојот на безбедносните служби во Република Македонија (1945 – 2010)“, Скопје, 2010
27. Данчо Марковски – „ Дипломатија организација и практика “ Скопје, 2002
28. Р.П.Барстон – „ Модерна дипломатија “ – Скопје, 1996.
29. Маргарита Пешевска – „ Меѓународните односи по втората светска војна “ Скопје, 1999.
30. Radomir M. Milasinovic – „ Obevastajna sluzba u mednarodnim odnosima “ Beograd, 1981.
31. Зечевиќ М. „Војна дипломатија“, Војноиздавачки и новински центар, Београд 1991
32. Гоцевски Т. „Основи на системот на национална одбрана“, Куманово 2002
33. Нацев З. „Теориски основи на доктрината и стратегијата на националната одбрана,, НИП Ѓурѓа, Скопје 1998.

34. Котовчевски М. „Извори на загрозување на мирот и национална безбедност I, II, III дел“ - Балкански центар за мир, Скопје 1999.
35. Бакрески О. „Координација на безбедносната заедница во РМ“ „Маринг-Игор довел, Скопје 2005.
36. Keith Neilson „Defence and Diplomacy“, -Royal Military College of Canada 2003
37. Chas.W.Freeman, JR. Arts of power (Statecraft and Diplomacy)- United states institute of peace press- Washington, D.C.2002
38. Topi takon drejtorin e Sigurisë në NATO, Gazeta Shqiptare, 25 September 2009,
39. Brian Forst, “Terrorism, Crime and Public Policy”, Cambridge University Press, 2009,
40. C. Fijnaut, J. Wouters & F.Naert, “Legal Instrument In the Fight Against Terrorism, A Transatlantic Dialogue”, Martinus Nijhoff, Boston, 2004
41. Francis Fukuyama, “History is Still Going Our Way – Liberal Democracy Will Inevitably Prevail,” Wall Street Journal, October 5, 2001
42. Heike Krreger, “The Kosovo Conflict and International Law”, Cambridge University Press, 2001
43. International Crisis Group, Europe Briefing, No52, 12 January 2009
44. International Institute for Strategic Studies, “The Military Balance 2009”, Routledge London, 2009
45. Mateusz Gniazdowski, “NATO Member States and the New Strategic Concept: An Overview”, The Polish Institute of International Affairs, 2010
46. Patrick Stewart, “Failed’ States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas”, Blackwell Publishing, 2007,
47. Robert E. Hunter (principal author), Edward Gnehm, and George Joulwan, “Integrating Instruments of Power and Influence”, RAND, 2008
48. Toby Harnden, “Barack Obama adviser rejects ‘global war on terror’”, Washington Published: BST 07 Aug 2009
49. U.S. Department of State, “Transcript of Hillary Clinton’s remarks”, CEO Atlantic Council, 22 February 2010

Издавач:

Рецензенти:

проф. д-р Нано Ружин

проф. д-р Ирина Чудоска Блажевска

Лекторирање:

д-р Жанет Ристоска

Дизајн на корица:

Оливер Цветковски

Стручен соработник:

Оливер Цветковски

Техничка и компјутерска обработка:

Оливер Цветковски

ЈОВАНОВСКИ, Зоран

- Воена дипломатија, д-р Зоран Јовановски, Скопје, 2018 година;
- 208 страници;
- графички прикази:

Фусноти кон текстот – Селектирана литература: стр.205-207

ISBN